תלמוד בבלי · ראשונים · מאירי · סדר נשים

מאירי על סוטה

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מאירי על סוטה

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מאירי-על-סוטה/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
דף ב. 6
דף ב: 10
דף ג. 11
דף ג: 12
דף ד: 14
דף ה. 17
דף ה: 17
דף ו. 18
דף ו: 20
דף ז. 22
דף ז: 27
דף ח. 29
דף ח: 29
דף ט. 30
דף ט: 31
דף י. 32
דף י: 33
דף יד. 33
דף יד: 38
דף טו. 41
דף טו: 42
דף טז. 42
דף טז: 44
דף יז: 45
דף יח. 45
דף יח: 46
דף יט. 47
דף יט: 49
דף כ. 49
דף כא. 56
דף כא: 57
דף כב: 58
דף כג: 62
דף כד. 64
דף כד: 68
דף כה. 69
דף כו. 70
דף כו: 70
דף כז. 71
דף כז: 72
דף כח. 74
דף כט. 76
דף כט: 76
דף ל. 78
דף לא. 81
דף לב. 84
דף לב: 94
דף לג. 95
דף לג: 95
דף לו. 98
דף לז. 99
דף לח. 100
דף לח: 100
דף לט. 101
דף לט: 103
דף מ. 103
דף מא. 106
דף מא: 107
דף מב. 107
דף מג: 115
דף מד. 118

דף מד: 120
דף מה. 125
דף מה: 126
דף מו. 127
דף מו: 128
דף מז. 128
דף מז: 136
דף מח. 137
דף מח: 137
דף מט. 138
דף מט: 138

הקדמה

אמר מנחם בן שלמה לבית מאיר י"א זאת המסכתא ר"ל מסכת סוטה היא מסדר נשים והורגלנו בלמודה אחר מסכת יבמות לסבה אשר הזכרנו בפתיחת החבור והיא כוללת תשעה פרקים וסדרה לפי שיטתנו א' המקנא לאשתו ב' היה מביא ג' היה נוטל ד' ארוסה ושומרת יבם ה' כשם שהמים ו' מי שקנא ז' אלו נאמרין ח' משוח מלחמה ט' עגלה ערופה וענין המסכתא אמנם הוא סובב על מה שנאמר בתורה איש איש כי תשטה את אשתו וכו' וקנא את אשתו וכו' והביא האיש את אשתו אל הכהן וכו' והביא את קרבנה עליה וכו' והשביע הכהן וכו' וכתב את האלות וכו' והשקה את האשה בא הנה לבאר ענין זה כלו על אופני שלמותו הן ענין הקנוי והסתירה הן עניני הבאתה לפני הכהן וסדר קרבנה וסדרי שבועתה וקללותיה והשקאתה ועל ידי ביאור ענינים אלו נתגלגלו על ידיהם הרבה דינים שבענינים אחרים והוא שעל ידי מה שהוצרך ללמד שפרשת סוטה נאמרת בכל לשון התגלגל לבאר הרבה דברים ארכי הענין בקצת דברים שנאמרים בכל לשון ואותם שאינן נאמרים אלא בלשון הקדש ועל זה הצד יחלקו עניני המסכתא לחמשה חלקים האחר בדיני הקנוי והסתירה השני בענין סדר ענינה ר"ל הבאתה לפני הכהן במקדש ודרכי הבזיונות שמבזים אותה והבאת קרבנה וסדרי האלות וענין ההשקאה ועל אי זה צד שתייתה נפקעת השלישי בביאור הנשים שיוצאות מכלל דין סוטה הן לגמרי בקצת דברים וכן הנשים שבית דין מקנאין להם ושמשקים אותם על פי קנוים אם לאו הרביעי בביאור על אי זה צד ועל אי זה עדות של סתירה או של טומאה אסורה לבעל ולבועל גם כן וכן שהמים בודקין את הנואף גם כן החמישי לבאר שפרשת סוטה נאמרת בכל לשון וביאור הדברים הנאמרים בכל לשון גם כן ואותם שאינם נאמרים אלא בלשון הקדש החלק הראשון יתבאר ענינו בפרק ראשון השני יתבאר בראשון ובשני ובשלישי השלישי יתבאר בפרק רביעי הרביעי יתבאר בפרק חמישי ובשישי החמישי יתבאר בפרק שביעי ובשמיני ובתשיעי זהו כלל הסדר אלא שלפעמים יתערבו החלקים אחד בגבול חברו וזהו שורש המסכתא דרך כלל אלא שיתגלגלו בו עוד הרבה ענינים שלא מן הכונה כענין סוגית התלמוד על הדרך שקדם והפרק הראשון ממנה יסוד ענינו לבאר ענין החלק הראשון וקצת השני עם שאר דברים שמתגלגלים בו ורובו יסוב על ארבעה ענינים הראשון בעניני הקנוי והסתירה השני בעניני התרומה על אי זה צד הסוטה אסורה באכילתה השלישי בענין הבאתה לפני הכהן ודרכי הבזיונות שמתנהגים עמה בהם הרביעי בדרך הערה שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו עוד דברים שלא מן הכונה כמו שיתבאר:

דף ב.

והמשנה הראשונה תיוחד לבאר החלק הראשון וקצת החלק השני והוא שאמר המקנא לאשתו ר' אליעזר אומר מקנא על פי שנים ומשקה על פי עד אחד או על פי עצמו ר' יהושע אומר מקנא על פי שנים ומשקה על פי שנים אמר הר"ם הקנוי הוא האזהרה מהענינים המביאים לחשד ויצטרך שיזהירה ויקנא אותה בפני שנים וכאשר נסתרה אחר זה הנה היא אסורה עליו עד שישקוה מי המרים כמו שיתבאר ודע שחייב אדם שיקנא לאשתו ויקנא לה ולא יחשדה ואמרו וקנא את אשתו חובה ואמרו אין אדם מקנא לאשתו אלא אם כן נכנסה בו רוח טהרה ובאסור האשה על בעלה שלשה חלקים החלק הראשון הוא שיקנא לה בפני שנים ותסתר בפני שנים אחר זה כמו שיתבאר הנה היא תאסר עליו עד שתשתה מי המרים ואולם עתה אשר אין אצלנו מי סוטה תאסר לו לעולם והוא אמרם והאידנא דליכא מים למבדקה יאסר לה עליה אסורא דלעולם ותצא בלא כתבה בלי ספק והחלק השני שיקנא לה בפני שנים ותזנה אחר זה בעדות עד אחד עם עידי סתירה כמו שיתבאר הנה היא תאסר עליו איסור עולם ולא תשתה מי המרים כי כבר יש בכאן עידי טומאה ותצא בלא כתבה והראיה על זה שהעקר אצלנו כי כאשר אמר ית' עד אמנם הרצון בו העדות אשר הוא משני העדים כמו שאמרנו עד שקר העיד בעדים זוממין ולא תתאמת הזמה אלא בשני עדים כמו שיתבאר במסכת מכות וזה עקר כי כאשר אמר ית' עד הרצון בו שני עדים ואמ' בסוטה ועד אין בה והיא לא נתפשה ירצה בו שאין עליה שני עדים כמו שעשינו עקר אלא עד אחד ועם זה לא נתפשה ר"ל שהיא זנתה ועד המעשה אחד ולא תשתה והוא ענין אמרו והיא לא נתפשה הא נתפשה אסורה והחלק השלישי שלא קדם אליה קנוי אבל העידו עליה שני עדים בזנות עצמו הנה היא תצא ותאסר שלא בכתבה אולם אם העידו עליה שני עדים בסתירה זו עד כענין הזנות הנה היא לא תאסר עליו והנוסח שלהם זנתה אשתו בעד אחד הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים ואמרו גם כן טומאה בעלמא בלא קנוי ובלא סתירה מנא לן דלא מהני עד אחד נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר כי מצא בה ערות דבר ונאמר על פי שנים עדים יקום דבר וענין הזנות בדיננו כמו שהודעתיך והוא שיעידו התכונה והא אמרם במנאפים עד שיראו כשהם מנאפים ולא נצטרך שיעידו כמכחול בשפופרת ושמור אלו העקרים כלם והלכה כר' יהושע:

אמר המאירי המקנא לאשתו קודם שתכנס בביאור המשנה צריך שתזכור דרך הקדמה מה שביארנו בשני של יבמות כ"ד ב' שענין חשד זנות של אשה ר"ל שלא נתברר זנותה בעדים אלא על ידי אמתלאות חלוק לארבעה מינין הראשון עידי חוצפא כגון אוכלת

בשוק וחברותיה השני עידי אמתלא כגון חבוק ונשוק וחברותיה השלישי עידי דבר מכוער כגון רוכל יוצא והיא חוגרת בסינר וחברותיה והרביעי הוא בחשד הבא על ידי קנוי של בעל וסתירתה אחר קנויו וביארנו שם דין שלשה הראשונים על אי זה צד אסורה ועל אי זה צד מותרת ועל אי זה צד מפסדת כתובתה ועל אי זה צד אינה מפסדת ויעדנו שהרביעי יתבאר במסכתא זו וכן ביארנו שם זנות המתברר בעדות והוא חלוק לשלשה פנים הראשון זנות המתברר על ידי שנים והוא איסור תורה ליאסר לבעל ולבועל ולהפסד כתובה והשני בעד אחד והוא תלוי בהאמנתו ר"ל שאם הוא נאמן עליו כשנים אסורה לו אלא שמ"מ אינה מפסדת כתובתה השלישי בטומאת עד אחד הבאה אחר קנויו שאסורה לו אף בלא האמנה ולהפסד כתובה גם כן והשקאה אין כאן הואיל ונתברר בעד אחד שזינתה אחר קנויו אבל בשקנא לה בפני שנים ונסתרה אחר כן שאין כאן עדות טומאה הוא הוא שתלוי בבדיקת מי סוטה והוא שאמרו שהמקנא לאשתו ר"ל שבא להתרותה שלא תסתתר עם פלוני שהוא חושדה עליו כדי שאם תסתתר אחר התראתו ותשהא כשיעור טומאה יהא הוא רשאי להשקותה כדי שיבדק הדבר צריך שיהא אותו קנוי על פי שנים ר"ל שיאמר לה כן בפני שנים כשרים לעדות עד שכשיבא להשקותה אחר הסתירה יהא מוציא אותם עדים שכבר קנא לה בפניהם ומשקה לה על פי עד אחד או על פי עצמו ר"ל שמאחר שקנא לה בפני שנים כל שנודע לו שנסתרה אפי' על פי עד אחד או אפי' אמר הוא לבדו ראיתיה שנסתרה יכול להשקותה ור' יהושע חולק לומר שאף הסתירה צריכה שני עדים ואינו יכול להשקותה עד שיקנא בפני שנים ותסתתר בפני שנים אפי' הודית היא בכך שאין השקאה אלא בעידי קנוי ובעידי סתירה ושיהו כלם כשרים לעדות ולא עוד אלא שבתלמוד המערב התבאר שאם העיד אחד שנסתרה בשחרית והשני על סתירה שבערב אינו כלום וכן בקנוי ומ"מ יראה שכל שקנא בפני שנים ונסתרה בפני שנים אע"פ שהעיד זה בשחרית וזה בין הערבים הואיל ועל קנוי אחד או על סתירה אחת הם מעידים הרי זה עדות והלכה כר' יהושע אלא שמ"מ אם נסתרה אחר הקנוי בעד אחד ודעתו סומכת עליו בכך או שראה הוא לבדו בכך אסורה לו ויוציא ויתן כתובה אפי' לא ראה הוא בכך ולא עד אחד כל שלעזה מדינה על סתירתה עד שנשאו ונתנו בה מוזרות בלבנה אלא שיש חולקין בזו כמו שנבאר בפרק ששי במשנה ראשונה שבו:

משנה כיצד הוא מקנא לה אומר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני ודברה עמו עדין היא מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה נכנסה עמו לבית הסתר ושהת עמו כדי טומאה אסורה לביתה ואסורה מלאכול בתרומה ואם מת חולצת ולא מתיבמת אמר

הר"ם זאת ההלכה נכללת על שני מינים מהקנוי אחד מהם קנוי על האמת והוא אשר רמזנו עליו בהלכה הקודמת וזה שהוא כאשר הזהירה מלדבר עם איש בפני שנים וראו שדברה עמו בפני שנים גם כן הוא אין זה הקנוי ולא תיאסר על בעלה ולא תאסר בתרומה אם היתה ישראלית אשת כהן וכן כאשר נסתרה עמו בפני שנים לא תאסר גם כן כאשר לא הזהיר אותה רק בדבור לבד אבל אם אמר לה בפני שנים אל תסתתרי עם פלוני הנה זה הקינוי השלם הרמוז עליו ואם ראו אותה אחר זה מספרת עמו הנה לא תאסר גם כן אבל תהיה מותרת לביתה ר"ל למשגל ואם נכנסה עמו לסתר בפני שנים ושהתה כדי טומאה ושעור זה מן הזמן הוא שעור לצלות ביצת התרנגול באש שוה הנה אז תאסר על בעלה קודם שישקה חולצת ולא מתיבמת וזה למאמר השם ית' באיש אשר מצא באשתו ערות דבר כמו זה הדבר והלכה והיתה לאיש אחר ואמרו לאחר ולא ליבם ולזה לא תתיבם ולא תמלט מן החליצה לפי שהיא תצטרך גט מבעלה וכמו כן צריכה חליצה ואז תהיה מותרת לעלמא:

אמר המאירי אח"כ בא לבאר לשון קנוי היאך וזהו שאמר כיצד מקנא לה אומר לה וכו' וכלל הדברים לפי מה שפירשו על זו בגמ' שצריך שיהא קנויו על הסתירה ושאף היא תסתתר אחר קנויו בכונה ורצון אבל אם קנא לה על הדבור ר"ל שאמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני אינו קנוי ואם דברה עמו אחר קנוי אינו כלום ואפי' נסתרה עמו אינו אלא כמי שנסתתרה בלא קנוי ואין כאן השקאה ולא איסור עליו כלל וכן אם קנא לה על הסתירה והיא לא נסתרה אלא שראוה מדברת עם אותו שקנא לה עליו אין זה כלום לא להשקאה ולא לאיסור וכן אמר בזו שמאחר שמותרת לבעלה אף היא מותרת בתרומה אם היתה אשת כהן הא אם אמר לה בפני שנים אל תסתתרי עם איש פלוני ונסתתרה גם כן בפני שנים ושהתה עמו כדי טומאה אסורה לביתה ואסורה לתרומה עד שתבדק במי סוטה והוא שאמרו שלשה פעמים כתוב בפרשה ונטמאה אחת לאיסור בעל ואחת לאיסור בועל אם מת בעלה או גרשה ואחת לתרומה אע"פ שאינה זונה ודאית מפני שרגלים לדבר:

ואם מת ר"ל קודם שהשקה ואין לו בנים והיא זקוקה ליבם חולצת ולא מתייבמת שמא זינתה תחת בעלה וכל שזינתה תחת הבעל אסורה ליבם וכמו שנא' באשה שנמצא בה ערות דבר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר ודרשו בה דרך אסמכתא לאחר ולא ליבם ומ"מ להנשא לשוק צריכה חליצה על הדרך שהיתה צריכה גט מבעלה אלו היה קיים:

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שכתבנו ופסקנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

לענין ביאור זה שאמרנו מכדי תנא מנזיר קא סליק אינו כן בסדורו של רבינו הקדוש ז"ל אלא אחר מסכת גיטין הוא שנסדרה שם שכך הוא סדרו ז"ל בסדר נשים יבמות כתובות נדרים נזיר גיטין סוטה קדושין ואם כן ביאור הענין הוא שגיטין וסוטה לענין זה אחד הם שסבת הגירושין בסבת הקלקול ומאחר שתלה הטעם לומר שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין היה לו לשנות סוטה תחלה וזהו ששאלוה כאן והשיבו איידי דתנא כתובות דתני ביה המדיר תנא נדרים ואיידי דתנא נדרים תנא נזיר והדר תני גיטין וסוטה שהם כדבר אחד לענין זה שהרי גיטין הוא עיקר הפירוד וסוטה הוא סיבת הפירוד ונסמכו לנזיר לכדרבי שהקלקול הבא מצד היין גורם לגיטין וסוטה וכבר האריכו בענינים אלו הרבה מפרשים בדרכים אחרים וזו נראית לי עיקר:

זה שאמרו במשנתנו המקנא לאשתו שמשמעו לשון דיעבד לא ללמוד הימנה שלכתחלה יהא אסור לקנות אלא כך פירושו כל שבא לקנות כך הוא עושה ומ"מ כל שרואה את אשתו צריכה לכך ראוי לו שיוכיחנה תחלה בינו לבינה בנחת ובישוב הדעת ואם לא נמנעה בכך מצות סופרים עליו לקנות לה בעדים אין זה אלא רוח טהרה להקפיד על נקיותה ועל נקיות בניו ובנותיו ובלבד שלא יקנא מחמת כעס ומריבה כדי לחללה או ליראה ולבהלה אלא מתוך אמתלאות שיש לו בה והוא שאמרו בתלמוד המערב לא יקנא בה מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך מונין ר"ל כעס ומריבה אלא מתוך אימה ושאלו שם עבר וקנא לה מתוך דברים הללו מהו איתמרת למצוה וקנויו קנוי או לעכב ואין קנויו קנוי וכהדא כל מקום שנאמר חקה או תורה לעכב ולא הוברר שם ויראה לפסוק שכל שהוא כן לא יהו המים בודקין אלא שגדולי המחברים כתבוה דוקא למצוה והרי זו קנוי:

מפנות הדת ומיסודותיה הוא להאמין ביושר משפטי הש"י להיות האדם נגמל ונענש בכל ענייניו לפי מעשיו אם טוב ואם רע ולא יעכב זה מזל ומערכת כוכבים או אחד מן המקרים אלא שלפעמים יעזב למקרה או למזל כשהאדם אינו ראוי לפי מעשיו להגמל או להענש ואף זה נקרא צד עונש על צד הפקע הגמול במקום שהיה האדם ראוי לעשות פעולות ראויות לגמול אלא שבמי שאינו ראוי לכך לא יקרא עונש וא"כ הזווג אף הוא מכלל הגמול או הפכו בהזמין השם בגורלו אשה משכלת והגונה או ההפך וזהו שאמרו אין מזווגין לאדם אלא לפי מעשיו ר"ל צנועה לצנוע ופרוצה לפרוץ והדומה לזה ודרשו דרך אסמכתא ממה שאמר כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים ומעתה כל

שמשתדל בזווג בזה קשה הוא לזווגו וסמכו ענין זה למה שאמר הכתוב אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות כלומר כשם שהוצאת האסירים ממצרים היה בהשגחה מאתו ית' כן הושבת היחידים והזווגים זה בזה הוא בהשגחה מאתו ית' וענין בכושרות פרשוהו בתלמוד המערב בחדש שהוא כשר לצאת לא צנה ולא חמה וזהו ניסן והעמידוה בזווג שני ר"ל שהוא בזמן ראוי לענש וגמול אבל בזמן שאינו ראוי לכך והוא הנקרא זווג ראשון מצד שסתמו הוא בזמן הקטנות סמוך לפרק יהיה ענינו כפי המקרה או מערכת התולדה ועל זה אמרו ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרה בת פלוני לפלוני ושדה פלוני לפלוני בנדוניתו ואין לשון זווג שני או ראשון בא בדקדוק אלא לפי הזמן שהוא ראוי להגמל או להענש ודברו חכמים בהווה:

כל שקנא בעדים ונטמאת אחר כן על פי עד אחד נאסרה לו ולבועל והפסידה כתובתה ואינה שותה והוא שנאמר בסוטה ועד אין בה והיא לא נתפשה וכל מקום שנאמר עד פירושו בשנים עד שיפרוט הכתוב עד אחד ואם כן פירוש הדברים שאין בטומאתה שני עדים אלא אחד שהעיד שזינתה בלא אונס עם אותו שקנא לה בעלה ואמר רחמנא דליתסר עליה הא כל שבאונס אפי' בשנים ואפי' אחר קנוי באשת ישראל מיהא מותרת ואם אין בה עדות טומאה אלא עדות סתירה אינו כלום ליבדק על ידה אלא בשנים שנא' ועד אין בה בה ולא בקנוי בה ולא בסתירה כלומר בטומאה הוא שאמרה תורה שאע"פ שאין שם שני עדים אלא אחד הרי הוא כשנים אבל קנוי וסתירה דוקא בשנים כמו שבארנו במשנה וסתירה המזקקת ייבדק ענינה בששהתה כדי טומאה ויתבאר למטה כדי לצלות ביצה ולגמעה:

דף ב:

בדיקת מי המרים אינה אלא בזמן שבית המקדש קיים קנא לה בזמן הזה בעדים ונסתרה בעדים הואיל ואין כאן מי סוטה ליבדק אסורה לו איסור עולם ותצא בלא כתובה ומתוך כך ראוי בזמן הזה שלא לקנות אלא במקום פריצות מרובה ולא עוד אלא אף שלא בעדים ראוי ליזהר בכך מאחר שהיו קצת חכמים סוברים בסוגיא זו שאף קנוי בלא עדים מועיל אין ראוי לו להכניס עצמו בכך ומ"מ אם עשה לא נאסרה שאין קנוי ולא סתירה כלום אלא בשני עדים כמו שביארנו ומ"מ כל שקנא בעדים וראה שנסתרה אף בלא עדים נאסרה לו על פי ראייתו אלא שאינו יכול להשקותה על פי עצמו ויוציא ויתן כתובה וכן אם נשאו ונתנו בסתירתה שאחר קנוי נשים המוזרות בלבנה אסור לו לקיימה אלא שאינה שותה ויוציא ויתן כתובה ולדעת קצת זו דוקא בטומאה כמו שנבאר בפרק ששי

ובעד אחד של סתירה מיהא אם אינו מאמין בו כשנים אינו כלום אבל אם הוא מאמין בו כשנים ודעתו סומכת עליו אסורה לו ויוציא ויתן כתובה:

דף ג.

כל שרואה בעצמו ייסורין או שאר מיני צרות באות עליו יפשפש במעשיו ואפילו בצרות שאינן גדולות כל כך שמא היא באה דרך התראה שיזהר בעצמו שלא לבא לגדולה הימנה וזהו שנאמר ויקנא ה' לארצו ר"ל שהתרה בה בשלוח ארבה וילק וחסיל וגזם ואע"פ שהקנוי לפעמים לשון הכעסה והרגזה ודבר המטיל קנאה כמו הם קנאוני בלא אל ואני אקניאם בלא עם זו מיהא לשון התראה ואף האמור בסוטה לשון התראה הוא כמו שהתבאר:

תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני ומנין זה בכללו לא מצינו עליו חולק הן בפחות הן ביתר וכבר סמכו כלל חשבון זה מן המקרא במסכת מכות כ"ג ב' תורה צוה לנו משה תורה בגימטריא תרי"א הוו ואנכי ולא יהיה לך ששמעו מפי הגבורה הרי תרי"ג וכן במנין ציצית וחוליותיו וקשריו ומ"מ מנין פרטי המצות לא נתברר אלא הרבה נחלקו בהם הגאונים והחכמים ואף רבותינו ע"ה מצינו שנחלקו בקצת מקראות שלדעת קצתם רשות ולדעת קצתם מצוה וודאי האומר בהם רשות צריך להשלים מנין התרי"ג מצד אחר והוא שנחלקו בראשון של קדושין כ"א א' בענין וגאל את ממכר אחיו שלדעת ר' אליעזר חובה ולדעת ר' יהושע רשות והלכה כמותו כמו שביארנו שם וכן בהרבה מקומות ובסוגיא זו נחלקו ר' ישמעאל ור' עקיבא בשלש מהן והם וקנא את אשתו ולעולם בהם תעבודו ולה יטמא שלדעת ר' ישמעאל שלשתם רשות ולדעת ר' עקיבא כלם חובה ומה ששאלו בסוגיא לימא בכל התורה פליגי ר"ל בכל מצות עשה שבה דמר סבר רשות ומר סבר חובה פירושו בכל המקראות שאפשר לפרשם בתורת רשות ובתורת חובה על הדרך שביארנו בענין וגאל את ממכר אחיו והרבה כיוצא בו ופירש בה שלא חלק ר' ישמעאל אלא באלו מצד שהיה הדבר מוכיח בהם לדעת ר' ישמעאל שהם רשות:

ולענין פסק אין המדה שוה בכלם אלא וקנא את אשתו הלכה שהיא רשות שאין הקנוי מצוה מן התורה אלא מדברי סופרים כמו שביארנו ועיקר המצוה היא שכל שיקנא ותסתתר אחר קנויו יעשו לה כסדר האמור בתורה ואלו היה הקנוי מצוה היה הקנוי מצוה אחרת ועשיית הסדר מצוה אחרת על הדרך שמניעת נתינת השמן והלבונה שתי מצות לא תעשה שבסוטה אבל הקנוי אינה מצוה אלא שהוצרכה תורה להרשותו בקנוי מצד מה שמיחתה במקום אחר לא תשנא את אחיך בלבבך והוצרכה תורה להרשות

בשנאה הבאה מצד מעשיה המכוערים ולהביאה לידי כך כדי להוציא משפטה לאור ואף על פי שכתוב בה שני פעמים וקנא את אשתו וכדכתיב ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא נטמאה או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה והיה מספיק לו באחד ר"ל שיאמר וקנא את אשתו והיא נטמאה או לא נטמאה ואחר שכן היה ראוי לומר שלא בא השני אלא לקבעו חובה כך דרכה של תורה להיות חוזרת ושונה דבר האמור בשביל דבר המתחדש ומתוך שהוצרך לחדש והיא לא נטמאה שהרי על הספק הוא משקה אותה ואחר שאמר והיא נטמאה הוצרך לומר גם כן והיא לא נטמאה הוא חוזר בה בלשון קנוי גם כן:

ומ"מ לה יטמא ולעולם בהם תעבודו הלכה בהם כר' עקיבא שהן מצוה על הדרך שאנו מבארים עכשו טומאת הכהנים לקרוביהם האמורים בתורה והם אב ואם ובן ובת ואח ואחות בתולה שלא היתה לאיש מצות עשה שנאמר ולאחותו הבתולה וכו' לה יטמא ולמדו מפי השמועה לה יטמא מצוה ואם לא רצה ליטמא מטמאין אותו על כרחו והוא הדין לשאר הנזכרים וכן מיטמא לאשתו מדברי סופרים ומדין מת מצוה כלומר שמאחר שהוא יורש אין אחיה משתדלים בקבורתה כמו שביארנו במסכת יבמות ואע"פ שהיה אפשר לפרש שלא הוזכרה טומאת קרובים אלא לרשות שמתוך שאסרם בטומאה הוצרך להרשותם בטומאת קרובים אבל לא לקבעה לחובה יש לדון שאם כן לא הוצרך לומר אלא כי אם לשארו הא משחזר וכתב לה יטמא הכתוב קבעה חובה וכל שהתרנו או חייבנו בטומאת קרובים דוקא במת שלם אבל אינו מיטמא לאבר שבו שנאמר לה ולא לאיבריה אפילו נקטע ראשו של אביו אינו מיטמא לו שנאמר לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר כמו שביררנו במקומו:

ישראל שיש לו עבד כנעני אסור לשחררו שנאמר לעולם בהם תעבודו מפי השמועה למדו לעולם בהם תעבודו מצוה ומ"מ כל ששחררו משוחרר על הדרכים שהתבארו במקומן וכן כל שיש צד מצוה בשחרורו אפילו של סופרים מותר לשחררו אף לכתחלה מעשה באחד מן הגדולים שהיה בבית הכנסת ולא היו שם עשרה ושחרר את עבדו כדי להשלימו כמו שביררנו במקומו:

דף ג:

שבעה עממין הנזכרים בתורה כבר נגמר דינם בתורה שלא להחיות מהן כל נשמה ואחר שכן היה לקנותם בעבד ולא נאמר והתנחלתם אותם וכו' אלא בשאר אומות נולד בן מאחד משבעה עממין עם אחת משאר אומות או בהפך הולכין אחר האב כיצד

אחד משבעה עממין שבא על אחת משאר אומות והוליד ממנה בן אסור להחיותו ואין צ"ל לקנותו בעבד אבל אחד מן האומות שבא על אחת משבעה עממין והוליד ממנה בן מותר לקנותו בעבד ולא נאמר ולדה כמוה אלא בישראל הבא עליה וזהו שאמרה תורה וגם מבני התושבים הגרים עמכם אשר הולידו בארצכם מהם תקנו ודרשו בו מהם מן הנולדים בארצכם ולא מן הגרים בארצכם כלומר אחד מן האומות שבא על כנענית שבארצכם ונולד שם ולא מן הגרים בארצכם ר"ל הכנענים שהולידו מאחת משאר אומות בשאר מקומות וחזר לו לגור בארצכם והוא הדין היכן שיולידו אלא שמן הסתם האיש מחזר אחר האשה למקום שהיא:

עבד עברי אסור לרדות בו בפרך ולהעבידו בדברים בזויים שנאמר ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך במה דברים אמורים בעבד עברי הגון ונוהג כשורה אבל כל שאינו נוהג כשורה מותר להשתעבד בו כעבד כנעני וזהו שדרשו לעולם בהם תעבודו ובאחיכם וכו' כלומר שאף באחיכם יש צד שאתה רשאי להשתעבד בו כעבד:

לעולם יזהר אדם שלא לישא אשה הפרוצה בעריות שלא יכניס עצמו לידי ספק איסור עריות ולא עוד אלא שנמצא גורם לעצמו להיות נכסיו יורדין לתמיון משל הדיוט זנותא בביתא כי קריא לשומשמנא ר"ל תולעת הנברא בגרעין השומשמין שהוא נברא מתוכו אין אדם מרגיש בו עד שאכל את כלו ולא נשארה אלא הקלפה לבד כך כל שהאשה מתעסקת בזנות מרבה בהוצאות לניאופיה בהתעלמות בעלה ואינו מרגיש בדבר עד שממונו כלה וכן אמרו תוקפא בביתא כי קריא לשומשמנא ר"ל כשהאדם מכעיס אשתו ביותר מדאי היא מתרשלת בשמירת נכסיו והממון מתנונה והולך עד שכלו כלה:

כבר ביארנו למעלה שמפנות הדת להאמין שהשם משגיח בעניני האדם השגחה פרטית לגמול או לעונש וכבר ביארנו שההעזב למקרים הוא אחד מדרכי העונש ועל כונה זו אמרו בסוגיא זו דרך הערה יום שחטאו ישראל היתה שכינה שרויה עם כל אחד ואחד ר"ל השגחה פרטית שנאמר כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך כיון שחטאו נסתלקה שכינה מהם שנאמר ולא יראה בך ערות דבר כלומר שאינו משגיח בהם ועוזב אותם למקרים ומ"מ תכלית הגמול או העונש הוא לעולם הבא דרך הערה אמרו כל העובר עבירה אחת בעולם הזה קשורה בו אף לעולם הבא שנאמר ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה לשכב אצלה בעולם הזה להיות עמה לעולם הבא וכן אמרו כל העובר עבירה אחת בעולם הזה מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין שנאמר ילפתו ארחות דרכם וכל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא שנאמר והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך:

סתירה הבאה אחר קנוי אינה אוסרת את האשה על בעלה איסור עולם אלא שתבדק וכל שנבדקה ויצתה נקיה טהורה לביתה אבל עדות טומאה שאחר הקנוי אוסרתה איסור עולם לבעל ולבועל אע"פ שאין בטומאה אלא עד אחד ואינה שותה אבל עדות טומאה בלא קנוי אינו כלום אלא בשני עדים אלא א"כ בעד אחד הראוי אצלו להיות נאמן כשנים כמו שהתבאר וכן עדות הקנוי ועדות הסתירה אינו כלום להזקיקה לבדיקה אלא בשנים: **וכמה** שיעור הסתירה ליזקק בה לבדיקה כל ששהתה בכדי ביאה ולא סוף דבר בכדי שיעור הרצוי והכנת עצמה לכך וביאה גמורה אלא כל שהוא בכדי הכנת עצמה לכך והעראה ר"ל נשיקת האבר שהיא תחלת ביאה ונחלקו בשיעור זה מהם שאמרו ששיעור דבר זה הוא בכדי הקפת דקל ברגליו ר"ל הליכה בסביבות הדקל מהם שאמרו בכדי חזרתו ברוח ר"ל כשהרוח משפילו וחוזר למקומו אם לאלתר אחר חזרתו קודם שינוח מנענועו אם לאחר שינוח מנענועו והן הזכירו בה הרבה שיעורין זה בכה וזה בכה וכל אחד ואחד בעצמו שיער והראוי לברור לענין פסק מכלם ושנסכמו עליו רוב פוסקים הוא בכדי צליית ביצה במקום המוכן צלייה הראויה לגמיעה ולגמעה כדעת רבי עקיבא והוא שיעור גמיעת שלש ביצים שכבר נצלו צלייה הראויה לכך הא בפחות מכן אינו כלום: **ולענין** ביאור זה ששאלו והא איכא בן עזאי דלא נסיב וכן שבמסכת יבמות פרק הבא על יבמתו אמרוה כן כמו שאמרו שם מה אעשה ונפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים יש שואלים בה שהרי מצינו בחמישי של כתובות במעשה של רבי עקיבא ואף ברתיה דרבי עקיבא עבדא ליה לבן עזאי הכי אלמא דנסיב ומתרצים בה שזהו שתרצו כאן נסיב ופירש הוא ומ"מ לענין מה שחזרו ותירצו מרביה שמיע ליה אי נמי סוד ה' ליריאיו יש לתרץ במעשה של כתובות שלא נשאה אלא שקדשה ולא נשאה:

דף ד:

כבר ביארנו בסדר מועד הדברים שנטילת ידים צריכה בהם ושאחת מהם נטילה לסעודה והוא שאמרו כאן כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה כלומר שהוא ממלא תאותו במה שאינו ראוי לו ואע"פ שפשוטו של מקרא שהלהוט אחר בולמוס של עריות נכסיו יורדין לתמיון עד שבסוף מבקש ככר לחם ואינו מוצא יש ממנה רמז לענין זה גם כן ומה שפרט בה אכילת לחם ולא תפשה באכילה סתם אינו אלא למעט אכילת פירות וכן אמרו כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם כלומר שהוא עובר על דברי חכמים וכתוב ופורץ גדר ישכנו נחש וכשם שצריך ליטול את ידיו כך צריך לנגבם קודם

אכילה ושלא לאכל בטומאת זוהמת לחות המים שבידיו דרך רמז אמרו ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא כלומר לח מים:

כשם שאדם חייב ליטול ידיו קודם סעודה כך הענין לאחר סעודה והם הנקראות מים אחרונים וכל שאכל דבר המזוהם הן מצוה מצד הברכה וצריך בהן שתהא נטילתו קודם ברכה למברך ועליה רמזו במסכת חולין והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים אבל כל שלא אכל דבר המזוהם אינן חובה מצד הברכה אלא מצד שמירת הנזק ומפני שסתם אכילה יש בה מלח והרבה פעמים מתערבים בה קורטי מלח סדומית שמסמאה את העינים וכל שהוא כן דיה לטבילה שבאה אף לאחר הברכה אלא שצריך שיהו נוטלין כל בני הבית כמברך עצמו:

וכבר ביררנו בסדר מועד הרבה חלוקים שבין מים ראשונים למים אחרונים ואחד מהם הוא שנזכר כאן מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה והענין הוא שנטילה ראשונה צריכה שפיכת מים שתי פעמים וביארו הטעם במסכת ידים ראשונים לטהר את הידים שניים לטהר את המים שעל הידים כלומר שטעם נטילה שקודם סעודה הוא לטהר את הידים מאותו לכלוך שבידיו מפני שהידים עסקניות ונוגעות בדבר טמא וצריך שיטבילם לטהרם מאותו לכלוך ובשפיכה ראשונה נעתק הזיהום מן היד אלא שמקצתו מעורב עדין בטפיחת המים שעל ידיו וצריך שפיכה שנייה להסיר הזיהום מאותם המים והוא מזקיק בכאן שתהא נטילה שקודם סעודה בהגבהת הידים ר"ל שיגביה אצבעותיו למעלה שמא בשפיכה ראשונה יצאו המים חוץ לפרק במקרה ובשפיכה שניה לא ירגיש לשפוך המים אלא עד הפרק שהוא מקום שיעור הנטילה ואם ישפילם יחזרו המים שכבר יצאו חוץ לפרק בשפיכה ראשונה על הידים שכבר טהרו ויטמאום ואע"פ שאמרו במסכת ידים הידים מיטמאות ומטהרות עד לפרק אבל חוץ לפרק אין מטמאות וא"כ מה לנו בכך וכן בבריתא אמרו נטל את הראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק ההיא בשלא יצאו מתוך הפרק לאחר הפרק אלא שבשפיכתו נשפכו לאחר הפרק אבל חששא זו היא שמא בשפיכה ראשונה הגביה את ידיו שכך הוא הדרך להגביה את ידיו בשפיכה ראשונה כדי למרק יפה ולשפשף את ידיו ולהשפילן בשניה דרך שטיפה והדחה ודרך השפלתו המים חוזרים ליד הטהורה ומתוך כך הוא מצריך להגביהן אף בשפיכה שניה שמא יצאו מים מתוך הפרק לחוץ לפרק ויחזרו אחר כן מלאחר הפרק לתוך הפרק ויטמאו את הידים ומ"מ כל שהוא מדקדק להיות שפיכה שניה עוברת על הראשונה או בלמעלה הימנה אין צריך לדקדק בכך ומה שאמרו בבריתא נטל את הראשונה ואת השניה חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה

כשלא הגיעה שפיכה שניה עד הראשונה וכן אם דקדק בעצמו להשפילן אף בשפיכה ראשונה עד שלא יעברו חוץ לפרק דיו אלא שדברו חכמים בהווה שכך דרכן של בני אדם להגביה בראשונה לצורך שפשוף ולהשפילן בשניה דרך שטיפה והדחה בעלמא ומ"מ מים אחרונים שאינן באות מחמת טומאה אלא מחמת העברת זיהום המאכל או דבקות לחות המלח אינן דרך שפשוף אלא דרך הדחה וצריך שישפיל את ידיו בענין כל שהוא דרך הדחה:

יש שואלין מאחר שמים הראשונים טמאים עד שיטהרום השניים היאך נטילת ידים עולה בשפשוף הידים שבתוך הכלי בלא שפיכת מים על הידים וא"ת שאינה עולה הרי בהלכות גדולות כתבוה כן בהדיא והביאוה ממה שאמרו בזבחים כ"א א' כהן מהו שיקדש ידיו ורגליו בתוך הכיור ממנו אמר רחמנא ולא בתוכו או דילמא אפילו בתוכו ועד כאן לא איבעיא להו אלא משום דכתיב ממנו הא לאו הכי רחיצה מיהא מיקרי יש אומרין שכך הוא הענין ממנו אמר רחמנא משום דבתוכו לאו רחיצה היא וכו' וקצת גאונים כתבו שכל שהן בכלי ויש שם רביעית שלם הרי הם כמעיין וכמקוה ואין מקבלין טומאה ומטהרין אבל כששופך על הידים ראשונים שנופלים מטמאין מן הידים וכן הסכימו בה גדולי קדמונינו שבנרבונה:

הגאוה מדה שנואה ומשקצת וצריך להרחיק ממנה הרבה ועניינה חלוק להרבה מדרגות וכבר ביארנו ענינם בארכה בילדותינו בחבור התשובה והראשונה מהם נקראת גאוה והיא מדה שבעליה מתגאים על שאר בני אדם שלא לשם שמים אלא דרך גאוה וקנאה ונצוח וכפירת כל מעלה שבזולתם ועל זו נאמר כאן שהוא כאלו עובד ע"ז שהרי קנאתו ורוע טבעו מביאו לחלוק על האמת בכל דבר כדי להשפיל שכנגדו וכן מה שאמרו עליו שהוא כאלו כופר בעיקר וכאלו בא על העריות ועל זו הזהירה תורה השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך וכתיב ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך כלומר שהגאוה היא הגורמת לכך ועליה אמרו גם כן כל שיש בו גסות הרוח אפילו הקנהו להקב"ה שמים וארץ כאברהם ר"ל שפרסם אחדותו וייחס לו ית' בריאת העולם והשיב לדעת זו הרבה מהכופרים כמו שעשה אברהם אעפ"כ לא ינקה מדינה של גהינם וכן אפילו עשה כמה מצות וכן אמרו עליו שאין עפרו ננער ר"ל שאינו בכלל תחיית המתים ואף בעולם הזה עונשו בצדו שהבריות מרננות עליו ומשתדלות בהכנעתו והוא שאמרו לסוף מתמעט ולא סוף דבר שמתמעט אלא שמכלין אותו מכל וכל עד שהוא כאלו אינו ועל זו אמרו גם כן רוח קימעא שוברתו כלומר שמעלין לו באחת מה שלא יעלו לאחר בשתים:

ומתוך כך ראוי להזהר שלא להתערב בבעל מדה זו פן יספה אתו וימק בעונו אלא תהא כל חבורתו עם השפלים וילמד מדת קונו שנאמר עליו ית' את דכא ושפל רוח אשכן כלומר אני שוכן עם השפלים ר"ל שאני משרה שכינתי עליהם ודרך הערה אמרו הניח הקב"ה כל הרים וגבעות שבעולם והשרה שכינתו על הר סיני והניח כל אילנות שבעולם והשרה שכינתו בסנה וכן אמרו מי שדעתו שפלה כאלו הקריב כל קרבנות שבעולם שנאמר זבחי אלהים רוח נשברה:

ומ"מ יש מין אחר בענין זה שנקרא שררה והוא ראוי למלכים ולמנהיגים להטיל אימתן על אותן המסורין להנהגתם לשום שמים ולהעמדת האמת בדעות ובמדות ובעניני הישוב וכבר ביארנו ענינם יפה בילדותנו בחבור התשובה אלא שבסוגיא זו לא דברו על מדה זו כלל:

דף ה.

ויש מדה אחרת שלישית נקראת יקרת רוח והיא ראויה לתלמיד חכם עצמו שלא להיותו מרמס להדיוטות לידמות להם כקיתון של חרס ועל זו אמרו תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמנה שבשמינית כלומר חלק מועט ותפש לשון שמנה שבשמינית על שם שהוא משקל הקטן שבכל המשקולות ונקרא עוכלא כמו שהתבאר בבתרא ומ"מ כבר פירשנו בענין שמנה שבשמינית בחבור התשובה בשם קצת גאונים שהיא נאמרת על מדה מדוקדקת בדרך צחות והוא שבמסכת קדושין אמרו עשרה קבין גסות ירדו לעולם תשעה נטלה עילם ואחת כל העולם כלו ושמינית קב הוא חצי לוג ושמינית של חצי לוג הוא רובע רביעית וכשיתערב ברביעית דם שבאדם אינו אלא על חד ארבע שהוא ביתר מכדי מזיגה בינונית וכן הוספנו שם לפרשה בדרך אחרת וכן אמרו שמעטרתו כסאסאה לשבלתא כלומר שמונעת היד שלא ליגע בהדיא בשבולת ולא עוד אלא שצריך לו שיעטר עצמו בכך כדי להיות דבריו מקובלים ונשמעים כראוי ומתוך כך אמרו בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה וסוף דבר כל השם אורחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה שנאמר ושם דרך אראנו בישע אלהים אל תקרי ושם אלא ושם וכבר הרחבנו הביאור בענינים אלו בשלמות בחבור התשובה:

דף ה:

כבר ביארנו במשנה שאין השקאה לסוטה ולא איסור קודם בדיקה כלל אלא כשמקנא על הסתירה ושנסתרה אבל קנא על הדבור אפילו נסתרה או שקנא על הסתירה ולא

נסתרה אלא שדברה אינו כלום וכן ביארנו שכל שקנא לה על הסתירה ונסתרה שראויה להשקאה אם מת הוא בלא בנים קודם שישקה אסורה ליבם אלא שלהנשא לשוק צריכה חליצה על הדרך שהיתה צריכה גט מן הבעל להתירה לשוק אלו היה קיים מ"מ לענין ביאור שאלו בכאן מה טעם לאיסור היבום והביאוה מדכתיב במי שנמצאת בה ערות דבר והיתה לאיש אחר והיה מספיק לומר והיתה לאיש אלא לדרוש בו לאחר ולא ליבם וכן שהדעת נותנת כן שמאחר שהתורה נתנה מקום לגרשה אף על החשד שלא יבא ביתו לתמיון וכמו שביארנו למעלה בענין זנותא בביתא כקיריא לשומשמנא אין בראוי להטיל על היבם חובת מצות יבום ואם תאמר שמ"מ לא יהא מחוייב לכנסה אלא שמ"מ תהא הרשות בידו שמא יהא סבור שהיא מצוה ויכריח את עצמו לכך או שמתוך שהופקעה המצוה נעשית כעין אשת אח שלא במקום מצוה וכן שהכתוב קרא לאותו הנושאה אחר כלומר שאינו בכלל מדות שזה הוציא רשעה מתוך ביתו והוא מכניסה והיאך תטיל על זה חובת יבום ואע"פ שאם נשאת מ"מ ומת זה השני הנושאה בלא בנים מתיבמת לאחיו בזו הואיל ובשם טוב עמדה עם אחיו ר"ל שלא קנא לה ונסתרה אין הנושאה אחריו קרוי אחר ומ"מ אין הטעם מצד קל וחומר לומר שאם נאסרה מחמת קנוי זה במותר לה ר"ל בבעלה כל שכן באסור לה ר"ל היבם שלא תהא זקוקה לו מחמת נשואי אחיו דלא עדיף מגברא דאתי מיניה שהרי כהן גדול שנשא אלמנה ומת ויש לו אח כהן הדיוט מתיבמת לו והיא מן האסורות לבעליהן ומותרות ליבמיהן כמו שביארנו ביבמות שהרי זו אין כאן מותר לה שהרי היתה אסורה לבעל ואם מצד קל וחומר אחר ר"ל שאשת כהן שנאנסה ומת ויש לו אח חלל שמתיבמת אע"פ שביאת האונס אסרתה במותר לה והיאך תתיבם לאסור לה מכח אותן נשואין שאף זו יש לדון בה שאצל זה מ"מ אין שום איסור בביאת אונס אם אירע לה כן תחתיו שהרי כהן חלל ישראל גמור הוא ואונס בישראל אינו אוסר כמו שביארנו במקומו:

דף ו.

המשנה השניה והכונה בה בענין החלק השני והוא שאמר אלו אסורות מלאכול בתרומה האומרת טמאה אני לך ושבאו עדים שהיא טמאה והאומרת איני שותה ושבעלה אינו רוצה להשקותה ושבעלה בעלה בדרך כיצד הוא עושה לה מוליכה לבית דין שבאותו המקום ומוסרים לו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך ר' יהודה אומר בעלה נאמן עליה אמר הר"ם פי' אמרו ושבאו לה עדים שהיא טמאה אחר שתיתה מים המרים אולם קודם שתיית מי המרים הנה זה מבואר ואשר התחיב שלא השחיתו אותה לפי

שמי המרים לא ימיתו אלא למי שלא התפרסם זנותה בשום פנים אולם אם היו עדים ידעו שזנתה ואפילו היו במדינת הים הנה לא ימיתו אותה מי המרים והיותם תלמידי חכמים אשר יודיעוהו האסור וימנעוהו מלבא עליה ואמר ר' יהודה אחר שבעלה נאמן עליה בנדותה אשר היא אסור כרת איך שלא יהיה נאמן על אסור לאו לבד וחכמים אומרים לקלות האסור יתחזק עליו יצר הרע ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי אלו אסורות לאכול בתרומה ר"ל אם היתה אשת כהן מחמת חשש זונה והוא שכבר ביארנו במשנה ראשונה שכל שקנא לה ונסתרה אסורה בתרומה עד שתבדק ובא עכשו לומר שכל שבדיקתה נפקעת אסורה בתרומה ושיש שאף לאחר בדיקה אסורה בתרומה והוא שאמר האומרת טמאה אני כלומר שקנא לה ונסתרה ואינה רוצה לשתות אלא שאומרת הן נטמאתי בסתירתי שאינה שותה אלא שנאסרת על בעלה ובתרומה ותצא בלא כתובה:

ושבאו לה עדים שהיא טמאה ר"ל אחר ששתת מים המרים באו עדים שנטמאה בסתירתה שכל שבאו עידי טומאה אף לאחר ששתת אין המים בודקין אותה אחר שנתברר זנותה ואין אומרים שמאחר שנקתה תהא בדיקת המים מכחשת העדות שאין לך דבר שעומד בפני עדות ברורה וזה שלא בדקוה המים שמא זכות תלה לה שהזכות תולה כמו שיתבאר או שמא לא היה הוא מנוקה מעון ר"ל שבא עליה אחר סתירתה ואין צריך לומר אם באו עידי טומאה קודם השקאה:

והאומרת איני שותה ר"ל שאומרת טהורה אני אלא שאעפ"כ איני מוסרת עצמי לסכנה שאף זו אין כופין אותה אלא שנאסרה לבעלה ותצא בלא כתובה וכן אם רצתה היא לשתות ובעלה אינו רוצה להשקותה שאין כופין אותו אלא שאסורה עליו ומ"מ זו מיהא לא הפסידה כתובתה אלא נוטלת כתובתה ויוצאה וכן אם בא עליה בעלה בדרך כשהיה מוליכה לבית דין הגדול והוא הדין במקום אחר כל שבעלה אחר שנסתרה אלא שדבר בהווה שכל שבא עליה אחר שקנא לה ונסתרה אינה שותה ואסורה לו לעולם אלא שאף זו לא הפסידה כתובתה ולימד על כל אלו שמאחר שנאסרו לו נאסרו לתרומה:

ואמר אחר כן כיצד הוא עושה כלומר מאחר שביאתו עליה אחר סתירה מפקעת בדיקת המים היאך הוא עושה כשרוצה להוליכה בבית דין הגדול ואי אפשר לאש בנערת שלא תהבהב אלא הוא בא תחלה לבית דין שבעירו ומברר בפניהם קנויו וסתירתה ושהיא טוענת שהיא טהורה ומתוך כך רוצה להשקותה ובית דין מקבלים עדותם ומוסרין לה שני תלמידי חכמים שילכו עמה שישמרוה שלא להיות בעלה בא עליה שהרי נאסרה

עליו עד שתשתה ומוליכין אותה לבית דין הגדול שבירושלים שאין משקין את הסוטה אלא בבית דין של שבעים ואחד כמו שביארנו במקומו:

רבי יהודה אומר בעלה נאמן עליה כלומר לומר שלא בא עליה ומשקין אותה ופירשו טעמו בגמ' שאם האמינוהו בנדה שהיא בכרת כל שכן בסוטה שהיא בלאו ולתנא קמא מיהא היא הנותנת דנדה חמירא ליה וסוטה קילא ליה וכן שהנדה יש לה היתר ואין יצרו רדוף עליה כל כך בשעת האיסור והלכה כתנא קמא:

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שביארנו הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

אע"פ שביארנו שאם באו עדים לאחר ששתת אין המים בודקין אותה אחר כן מ"מ כל שלא באו העדים המים בודקין אותה אע"פ שיש בעולם עדים היודעים ולכשיבאו מיהא אין אומרים היאך לא בדקוה שמא זכות היה תולה לה כמו שביארנו שקצת זכיות תולין לה שלא תמות מיד אלא שמתנונה והולכת ומתה באותם חליים המיועדים לה לסוף שנה או שנתים או שלש שנים ואף בתוך כך אינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנונה והולכת עד שתמות באותה מיתה ואפילו לא ראינוה מתנונה שמא אין האיש מנוקה מעון או שמא אף הזכות תולה שלא להתנונות עדין וכדעת חכמים ויש פוסקין שאם יש עדים במדינת הים אין המים בודקין את אשתו ומתניתין כותיה דרב ששת אלא ששיטת הסוגיא מוכחת כדברינו:

דף ו:

מנחת קנאות האמורה בתורה הוא שאחר שחקרוה ואיימוה והכינו את המים המרים על הדרך שיתבאר קודם השקאה היה הבעל מביא את מנחתה עשרון קמח שעורים ונותנה לכלי שרת ואחר כך משקה אותה ואחר שתייתה לוקח כלי שרת שהמנחה בתוכו ונותנו לה על ידיה והכהן נותן ידיו תחתיה ומניפים וקומץ ומקטיר את הקומץ והשאר נאכל לכהנים ויש שהמנחה שלהן נשרפת מפני שאינה ראויה ליקרב ולא לפדות ולצאת לחולין והן האומרת טמאה אני ושבאו עליה עדים שנטמאת והאומרת איני שותה ושאין בעלה רוצה להשקותה ושבעלה בא עליה בדרך ופי' הדברים שאמרה טמאה אני אחר שקדשה בכלי שאלו קודם שקדשה אע"פ שהופרשה הרי יכול לפדותה ולצאת לחולין על ידי פדיון שכל המנחות נפדות עד שלא קדשו בכלי אבל משקדשו בכלי אינן נפדות שהכלי מקדש את הראוי לו שלא לצאת עוד לחולין שנאמר כל הנוגע בהם יקדש ואחר שקדשה קדושת הגוף שלא לפדותה וכן שאינה ראויה ליקרב שהרי אינה באה אלא

לבדוק וזו אינה צריכה בדיקה וכן שאינה ראויה לנדבה שאין מנחת שעורים באה אלא לסוטה ולעומר תשרף:

וכן באו לה עדים שנטמאת פירושו שבאו אחר שקדשה מנחתה בכלי שאלו קודם שקדשה הרי יכול לפדותה ולהוציאה לחולין הא משקדשה לא ומ"מ ראויה היתה ליקדש שכל שלא באו העדים המים בודקין כמו שביארנו וכשהונחה בכלי הרי לא באו עדים עדיין ולא נתקדשה בטעות עד שנאמר שאין הכלי מקדשה שהרי אין הכלי מקדש אלא הראוי לו ותצא לחולין אף בלא פדיון שהרי מ"מ כשהונחה כדין הוקדשה ונשרפת ואין צריך לומר אם לא באו עדים על טומאה של סתירה אלא שבאו עדים שזינתה בעזרה אחר שהונחה מנחתה בכלי שרת ואע"פ שפרחי כהונה היו מלוין אותה שמא זינתה מהם או שמא נעלמה מהם בשעה שנצרכה לנקביה וזינתה ובאו עדים על אותו זנות שאע"פ שאין עוד צורך לבדיקה מ"מ המנחה נשרפת שהרי כשהונחה בכלי כדין הוקדשה:

ולמדת מ"מ שכל שנתברר זנותה קודם שהונחה בכלי יוצאה לחולין בפדיון וכן כל שהוקדשה בטעות יוצאה לחולין בלא פדיון ואין גוזרין שמא יאמרו מוציאין דבר הקדוש בכלי שרת לחולין:

ולענין ביאור זה שאמרו לעולם כדקא אמרת מעיקרא אינו חוזר לאתו עדים מקמי דתקדוש שזו ודאי אף מדברי סופרים יוצאה לחלין בפדיון שאין גזירה משלא הונחה בכלי להונחה בכלי אלא כך פירושו לעולם כדקא אמרת מעיקרא שעל טומאת סתירה ראשונה באו העדים ולא על טומאת העזרה ואם תאמר תיקשי מיהא לרב ששת שאמר שכל שיש עדים בטומאה אע"פ שלא באו אין המים בודקין ואם כן הרי הוקדשה בטעות ואף כשהונחה בכלי תצא בלא פדיון שאפשר לומר שהדין כך הוא אלא שאין הכל בקיאין לומר שמתוך שהיו בה עדים לא היתה ראויה ליקדש ויבאו לטעות להוציא דבר הקדוש בכלי שרת לחולין:

מנחת סוטה שנטמאת אם עד שלא קדשה בכלי נטמאת נפדית ויוצאה לחולין ויביא אחרת בדמיה כדין כל המנחות ואם משקדשה בכלי נטמאת נשרפת כדין שאר המנחות גם כן ויביא אחרת קדש הקומץ והוא נתינתו בכלי שרת שהמנחה טעונה ארבע עבודות כנגד ארבע עבודות שבזבחים א' הסרת הקומץ מתוך כלי שרת והיא כנגד שחיטת הזבח ב' מתן קמיצתו בכלי שרת והיא כנגד קבלת הדם בזבח ג' הולכה כנגד הולכה שבזבח ד' הקטרת הקומץ כנגד זריקת הדם שבזבח וכל שנתן הקומץ בכלי שרת ולא הספיק להקריבו עד שמת הוא ושוב אינה שותה או שמתה היא תשרף כדין כל המנחות שאירע בהם פסול בין קמיצה להקטרה קרב הקומץ אלא שלא הספיק ליאכל שירים לכהנים

עד שמת הוא או מתה היא הרי זו נאכלת שהרי אף מתחלה על ספק באה וכבר כפרה ספקה כלומר גמרה כל הצריך שהרי שתת וקרבה מנחתה והואיל ובהכשר קרבה ואף השירים עצמן לא אירע להן פסול בגופן נאכלין:

באו עדים קודם הקטרה שהיא טמאה נשרפת ויביא אחרת ואם נמצאו עידי הסתירה שעל ידם היתה המנחה באה מוזמין מנחתה חולין אף לאחר שקדש הקומץ שכל שבטעות אין קדושת פה או אפי' קדשת כלי מקדשו ואף לדעת האומר למעלה שאף כשיוצאה לחולין מן התורה חכמים הצריכוה שריפה שלא יאמרו מוציאין כלי שרת לחולין עדים זוממין מיהא קלא אית להו והדבר מפורסם שהקדש טעות הוא ולא יבאו לטעות ואף עידי הקנוי שנמצאו זוממין יראה שהדין כן אלא שמאחר שהבעל והאשה יודעין בהן אין הדבר מצוי להעיד על הקנוי בשקר ולענין העונש מיהא בעידי קנוי שהוזמו התבאר בתלמוד המערב שהם לוקין אבל בעידי סתירה נסתפקו שם אם משלמין שיעור כתובה ולא הוברר ונראה לי שאין כאן תשלומין שהרי לא הוחלט הפסד הכתובה בעדותו אלא תשתה ותבדק ולהשקותם אי אפשר שאין השקאה אלא לסוטה עצמה ומתוך כך דעתי נוטה לפסוק כחברתה לומר שילקו:

האשה שקנא לה בעלה ואין לו עידי סתירה אלא שבא עד אחד והעיד על הסתירה אם דעתו סומכת עליו אסורה עליו ויוציא ויתן כתובה ואם לאו אשתו מותרת לו אבל נתפרסמה סתירתה עד שיצא עליה קול חזק מאד עד שנשאו ונתנו בה נשים הטוות לאור הלבנה בפזור בהרבה מסבות שבהן אסורה עליו אפילו לא היתה דעתו סומכת עליו ויוציא אלא שנותן כתובה אלא שיש חולקין בזו כמו שיתבאר בפרק ששי על הדרך שייעדנו:

ולענין ביאור זה שהקשו לרבי שמעון והא איכא דיש לה עדים במדינת הים חוזר למה שהוא אומר שאין זכות תולה לה משום דאי הכי נמצאת מוציא שם רע על הטהורות שיאמרו זכות תלה להן והא איכא מ"מ יש לה עדים וכו' שלדעת רב ששת אין המים בודקין ואיכא שם רע ותירץ יש עדים במדינת הים לא שכיחא כלומר ולא מסקי אינשי אדעתייהו לחשוד הטהורות בכך:

דף ז.

באחרון של קדושין פ' ב' ביארנו שאשה אחת מותרת להתיחד עם שני אנשים שכל אחד משמר את חברו שלא לחטוא ומ"מ דוקא בעיר אבל בדרך צריך שיהו שלשה שמא יצטרך אחד מהם לנקביו ונמצא אחד מתיחד עם הערוה ואם כן משנתנו שאמרו

שמוסרין לה שני תלמידי חכמים ענינה מפני שהבעל עמהם ונמצאו שלשה ואם כן מה שאמרו כאן נימא מסייע ליה לרב וכו' ודחה לא אלא מתני' היינו טעמא כי היכי דליהוו סהדי לא לדחותה נאמרה אלא כאומר לא תסייעיה מהא שאף כשתאמר שאף בדרך דיה בשנים בזו מיהא צריכה שנים לבד מן הבעל כדי שאם יארע שיבא עליה בעלה יהו הם מעידים לפני בית דין הגדול ולא ישקוה ומ"מ הלכה כרב וכל שבדרך צריכה שלשה ובין בעיר בשנים ובין בדרך בשלשה דוקא בכשרים אבל בפרוצים אף בעשרה לא מעשה היה ונמלכו עשרה והוציאו זונה אחת במטה בתכונת הוצאת המת ליכשל בה וכבר ביארנו שם שכל הבא להחזיק עצמו בכשר אינו מותר בכך אלא שהוחזק חזקה מפורסמת בכשרות ושבא לידי נסיון ועמד עליו וכל שהוא כן לאו דוקא תלמיד חכם אלא אף אחר ומשנתנו שהזקיקה להולכת הסוטה בתלמידי חכמים אינו אלא שיהו בקיאים להתרות בבעל אם בא ליזקק לה ולהודיעו שאם יכשל בכך לא יהו המים בודקים את אשתו:

המשנה השלישית והכונה בה בענין החלק השלישי והרביעי והוא שאמר היו מוליכים אותה לבית דין הגדול שבירושלים ומאיימין עליה כדרך שמאיימין על עידי נפשות ואומרים לה בתי הרבה היין עושה הרבה השחוק עושה הרבה הילדות עושה הרבה שכנים הרעים עושין אל תעשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה שימחה על המים ואומרין לפניה דברים שאינה כדי לשמען היא וכל משפחת בית אביה אם אמרה טמאה אני שוברת את כתובתה ויוצאה אם אמרה טהורה אני מעלים אותה לשערי המזרח ולשערי ניקנור ששם משקים את הסוטות ומטהרים את היולדות ומטהרים את המצורעים וכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבה וסותר את שערה ר' יהודה אומר אם היה לבה נאה לא היה מגלהו אם היה שערה נאה לא היה סותרו אמר הר"ם אמר השם בסוטה ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת ואמ' בזקן ממרא על פי התורה הנה כמו שזקן ממרא בב"ד הגדול כמו שיתבאר בלשון התורה לפי שהתבאר בסנהדרין כן גם כן השוטה בב"ד הגדול ובאור מאיימין לאיים ולפחד עליה והנה יתבאר איום עידי נפשות בפרק ד' מסנהדרין וענין שאינו כדי לשמען שלא יעלה על הדעת ולא היה ראוי שיארע להן דבר מאלו המאמרים לפי שאנחנו נגיד עליה ספור יהודה ותמר והספור אשר בא בראובן ומה שדומה לאלו הדמיונים ממה שהתבאר במקרא זה כאלו להקל עליה ההודאה אם אמרה טמאה אני וגו' כנזכר למעלה פי' אמרו מעלין אותה ירצה בו תעלה ותרד עד שתיגע אולי תודה לפי שהוא בשער המזרח ואין מקום לעליתה אלא על האופן אשר זכרנו ואם היתה הכתבה לפנינו נקרע אותה ואם לא

תכתוב שובר והודאה הפטור ונקרעו הוא שיקרעו על יושר ונפרמו הוא שיקרעו מצדדים מתחלפים בעת שיחזיק בהם והוא סותר את שער ראשה שיתיר קשר שער ראשה ואמר ר' יהודה אולי תצא זכאה ויתגרו בה פרחי כהונה וחכמים סוברים לגנותה ולהפחיתה והלכה כחכמים:

אמר המאירי היו מוליכין אותה לבית דין הגדול שבירושלם וכו' והדברים חוזרים למה שהתחיל במשנה שלפניה בסדר עניני הסוטה ואמר בה שהיה הבעל בא לב"ד שבעירו ומברר לפניהם בעדים שקנא לאשתו ונסתרה וטוענת שהיא טהורה ורוצה לבדקה וכשנתברר הדבר לפניהם הם מוסרין לו שני תלמידי חכמים שילכו עמו ועמה כדי שישמרוהו שלא יבא עליה שהרי אסור הוא בה עד שתשתה ואמר עכשו שהיו מוליכין אותה לירושלם ר"ל אותן תלמידי חכמים והבעל עמהם ומפני שאין משקין את הסוטה אלא בבית דין של שבעים ואחד וכשהגיעו לשם ב"ד הגדול מושיבין אותה ביניהם ומאיימין אותה שתודה על הדרך שמאיימין על העדים בדיני נפשות על הדרך שביארנו ברביעי של סנהדרין שקודם שיתחילו בדרישה וחקירה היו מאיימין בהם דרך כלל היאך צריך להזהר שלא להקל בענין הריגת אדם שלא כדין ויזהרו שלא יעידו מצד אומד וסברא או אמתלא ושיודיעום דרך כלל שיהיו נדרשים בדרישה וחקירה ויזהרו בעדותם כך בזו היו מושיבין אותה ביניהם ומאיימין אותה על מים המרים ובדיקתם ושתזהר שאם אינה נקיה לא תמסור עצמה לסכנה ותודה שאם תודה לא תשתה ולא תגרום לשם הקדוש שימחה על המים וכן פותחין לה דרכים להודאתה כלומר פעמים שדבר זה יארע להרבה סבות אם לשתיית יין יותר מדאי אם להרבה שחוק ושעשוע עם בני אדם וכן שהילדות גורמת כן לפעמים או שכנים רעים שמצויים לפתות בכך:

וכן אומרין לה דברים שאינה כדאי לשמען לא היא ולא כל משפחת בית אביה כלומר שאין הדבר מצוי שתוכל לעמוד בכפירתה אפי' היו כל בני משפחתה לשם ומחזקין אותה ופירשו בגמרא שמודיעין אותה מה שקרה לראשונים שצפרנם טובה מכריסנו ומזכירין לה מעשה יהודה ותמר ומעשה ראובן כפשוטו ודוד בבת שבע ואמנון באחותו וכיוצא באלו כדי להדריכה שתודה אם אמרה הן ר"ל שהודת בטומאתה שוברת כתובתה ויוצאה ר"ל שהפסידה כתובתה וכותבת לו שובר עליה ובמקום שאין כותבין שובר מקרעת כתבתה והולכת לה שהרי מאחר שלא ראו העדים את הביאה ולא התרו בה אינה נהרגת:

ואם עמדה בכפירתה ועדיין אומרת טהורה אני מעלין אותה לשער ניקנור והוא שער מזרחי של עזרה בצד שנכנסין בו להר הבית והוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים והוא

שער שבין עזרת ישראל לעזרת נשים ועשאו אדם גדול ששמו ניקנור שהביא דלתות נחשת מאלכסנדריא של מצרים וקבעו לשם ושאלו בגמרא היאך אמר מעלין אותה והרי משהיתה לפני ב"ד הגדול בלשכת הגזית כבר היתה לשם שהרי לשכת הגזית היתה חציה בחול וחציה בקדש כמו שהתבאר ביומא פירשו שאחר שאיימוה ועמדה בכפירתה מורידין אותה מכל הר הבית וחוזרין ומעלין אותה כדי ליגעה עד שתקצר רוחה בעמלה ותודה קודם שתמחק המגלה ואמר שבסוף היה מעלה אותה לחלל אותו שער מפני ששם היו משקין את הסוטות ומפני שאותו חלל לא נתקדש בקדשת עזרה וכן מטהרין שם את המצורעים שעומדין שם ומכניסים כדי שינתן מדם האשם על בהן ידיהם ותנוך אזן שלהם שהרי אינו יכול ליכנס לעזרה שעדין מחוסר כפורים הוא ואם היה כהן מוציא דם האשם חוץ לעזרה היה נפסל ביוצא אלא היה עומד תחת האסקופה ומכניס ראשו וידו הימנית ונותן על תנוך אזנו הימנית ועל בהן ידו הימנית ואחר כך מכניס רגלו הימנית ונותן בה וביאה במקצת הותרה לו וכן מטהרין שם את היולדות והוא הדין לזב וזבה שכל מחוסר כפורים לשם היה מתכפר ואע"פ שאין באלו לפני ה' מ"מ צריכות היו לעמוד על קרבנם אינו בדין שיהא קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו:

ואמר אח"כ שכהן המזדמן לכך אוחז בבגדיה בבית הצואר שבהם בדרך כעס ובזיון אם נקרעו ר"ל קרע אחד מלפניו וביושר או נפרמו ר"ל קרעים הרבה הן מלפניה הן מצדה אינו חושש בכך שכך היא הכונה שתחוש בבזיונה ותודה ויש מפרשים קריעה במקום התפר ופרימה שלא במקום התפר וקורע או פורם עד שיגלה את לבה וסותר את שערה ר"ל שמתיר קליעותיה אחר שהסיר כיפה שעל ראשה והשליכה בארץ תחת רגליה בבזיון גדול ובתוספתא ראיתי שהכהנים מפילים ביניהם גורלות על כך ומי שעלה בגורלו אפי' היה כהן גדול יוצא ועומד בצד הסוטה ואוחז בבגדיה ר' יהודה אומר אם היה לבה נאה לא יגלהו ואם שערה נאה לא יסתור שהוא חושש שמא טהורה היא או יתלה בה זכות ויתגרו בה פרחי כהונה אלא שמ"מ הלכה כחכמים שאין החשק מצוי בדבר שעיקרו עשוי לנוול ושכבר הוחלפו בגדיה בבגדים שאינם של נוי:

משנה היתה מכוסה בלבנים מכסה בשחורים היו עליה כלי זהב קטליות נזמים וטבעות מעבירין ממנה כדי לנוולה ואחר כך מביא חבל המצרי וקושרו למעלה מדדיה וכל הרוצה לראות בא ורואה חוץ מעבדיה ושפחותיה מפני שלבה גס בהן ושאר כל הנשים מותרות לראותה שנ' ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה וכו' אמר הר"ם ביארו בתוספתא שהבגדים השחורים אם היו נאותים לה הנה תלבש מהבגדים מה שיגנו לה ויהיה עולה

על הדעת שאם הבגדים מגונים שלא יסיר מעליה נזמה וחלייתה לפי שזה גם מהגנות למיעוט ולמדנו בזה שנסירם ממנה ובאור קטליות ענקי הצואר והם משכיות הזהב מכוסים בחוט יחנקו בו הצואר נזמים הם כלי האף וטבעות ידועות ונוול בלשון הקדש הוא לשון גנות ואמרו וכל הרוצה לראות ר"ל מהאנשים אולם הנשים הנה יתחייב להם בהכרח לראות אותה והוא אמרם ונשים חייבות לראות אותה שנ' ונוסרו כל הנשים וענין רגילות ר"ל שהיא יש לה נחת רוח בראות מהרגילות אצלה חבל המצרי זה דבר שיזדמן לפי שהכונה שלא יפלו מעליה בגדיה שכבר נקרעו למעלה ובירושלמי למה חבל המצרי לפי שעשתה מעשה מצרים:

אמר המאירי היתה מכוסה בלבנים מכסה בשחורים פירשו בגמרא שאם היו השחורים נאים לה על כל פנים מכסין אותה בבגדים המכוערים ואם היו עליה כלי כסף וכלי זהב כגון קטלאות והם כעין לולאות שסוגרות בהם פתח חלוקה ונקראת בלשון המון אשפילא וכן נזמים וטבעות מעבירים אותם ממנה ואין אומרין שאף זה ניוול הוא שתהא עומדת מגולה עד לבה ויהיו עליה תכשיטיה ומכיון שניוול הוא אין צורך בהסרתם אלא על כל פנים שוללין אותה מכל תכשיט ואחר כך מביא חבל המצרי ר"ל עשוי מסיב הגדל סביב הדקל וקושרין בו את בגדיה למעלה מדדיה שלא יפלו בגדיה לארץ ותתגנה לשם וכל הרוצה לראותה יבא ויראה פירשו בגמרא שבאנשים נאמרה כלומר שאין חובה אצלם אלא רשות חוץ מעבדיה שלבה גס בהן ויתחזק לבה בראייתם שלא להודות וכן שפחותיה ושאר כל הנשים מותרות פירשו בגמרא חייבות ומשום ונוסרו ולא הוזכר בכאן עוד מסדר השקאתה אלא שהפסיק בדברי הגדה שבמדה שהאדם מודד בה מודדין לו:

משנה היא קשטה את עצמה לעבירה והמקום נוולה היא גלתה את עצמה והמקום גלה עליה הירך התחילה בעבירה תחלה ואחר כך הבטן לפיכך תלקה בירך תחלה ואחר כך הבטן ושאר כל הגוף לא פלט אמר הר"ם פי' קשטה נתיפתה ומקום נוולה כמו שקדם מפריעת ראשה וסתירת שערה וקריעת בגדיה והחזיק אותה בחבל היא גלתה עצמה רמוז על עמדתה בשערי הבתים ומיעוט הסתרה מהאנשים עד שחשדוה בזה והיה עונש זה גלויה לכל האנשים והנשים והוא אמרם והמקום גלה עליה וכן התראה בתלמוד תלקה הירך תחלה ואחר כך הבטן כמו שיקלל אותה הכהן והוא אמרו בתת ה' את יריכך נופלת ואת בטנך צבה ואמרו שאר הגוף לא פלט ר"ל שאר איברי גופה לא ימלטו מהרעות אבל שיגיע להם ההיזק אבל הירך תלקה תחלה עוד הבטן עוד שאר האיברים כמו שיתבאר:

אמר המאירי היא קשטה עצמה לעבירה הב"ה מביאה לידי ניוול היא גלתה עצמה הב"ה מביאה לידי גלוי הירך התחיל בעבירה תחלה ואח"כ הבטן לפיכך הירך לוקה תחלה ר"ל שהכהן מקלל תחלה את הירך ואחר כך הבטן כדכתיב בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה ושאר הגוף אינו פורט אלא כשם שנהנית בכולו כך לוקה בכולו ואף בתלמוד המערב אמרו למה חבל המצרי היא עשתה מעשה מצרים תתבזה בחבל המצרי כלומר על שם שקרוי כך אע"פ שפירושו שהוא עשוי מסיב הדקל וכן אמרוה בפרק שני במה שהיה מביא מנחתה בכפיפה מצרית ושאלו בהם שם אם הם מעכבים אם לאו ולא הוברר ומ"מ נראה שאין עכוב בדבר וכל שאיני מוצא חבל המצרי קושר לה אחרת כל שאין בה משום תכשיט שאין הכונה אלא כדי שלא ישמטו בגדיה כמו שיתבאר בגמרא וכן יראה הדין בכפיפה מצרית ואף על שתיהן נאמר בתלמוד המערב שמשירי לשכה היו באין והאריך אחר כן במשניות שאחריה בכיוצא בענינים אלו ואינו חוזר לסדר עניני הסוטה עד הפרקים הבאים:

ומ"מ זהו ביאור משנה זו וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף ז:

זה שביארנו במשנה שאין משקין את הסוטה אלא בב"ד הגדול לא ממה שכתוב בה לפני ה' כדכתיב והעמיד אותה הכהן לפני ה' שכל שבירושלם לפני ה' קרינן ביה והרי בירושלם היו שני בתי דינין של עשרים ושלשה חוץ מבית דין הגדול אחד על פתח הר הבית ואחד על פתח העזרה אלא כך למדוה תורה תורה מזקן ממרא מה להלן בשבעים ואחד כמו שביארנו במקומו אף כאן בשבעים ואחד:

אע"פ שקודם שנמחקה מגלה מאיימין אותה שלא תשתה כדי שלא ימחה שם הקדוש על המים כמו שביארנו מ"מ לאחר שנמחקה אם ראינוה רועדת משתדלין עמה שתשתה ואומרין לה בתי אם טהורה את עמדי על בורייך ר"ל על אותה טענה שאת טוענת בבריא שטהורה את ואל תפחידך שתיית המים לומר טמאה אני בחנם ולהפסיד כתובתך ולהוציא לעז על בניך ועל עצמך שאין מים המרים דומין אלא לסם יבש שמונח על בשר חי שאם יש שם מכה מחלחל ויורד ואם אין שם מכה אינו מחלחל כלום:

אע"פ שאמרו שכר מצות בהאי עלמא ליכא אין הכונה אלא על תכלית השכר הנצחי ומ"מ כל שאין עון מעכב אף הוא נגמל בעולם הזה כמו שביארנו בחבור התשובה והוא שאמרו כאן בראובן ויהודה שהודו ולא בשו מה היה בסופן נחלו העולם הבא ומה היה

שכרן בעולם הזה להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם והוא שיהודה נטל מלכות וראובן נטל חלקו בעבר הירדן:

בהרבה מקומות ביארנו שנדוי על תנאי ר"ל שנתנדה אם יעשה כך או אם לא יעשה אע"פ שנתקיים התנאי שעליו נתנדה מ"מ נדוי הוא וצריך הפרה ואפילו נדה הוא את עצמו והוא שאמרו כאן דרך הערה כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה מגולגלין בארון והענין הוא שיוצאי מצרים העלו כל עצמות השבטים עמהם והוא שאמר יוסף והעליתם את עצמותי מזה אתכם כלומר עם העצמות שלכם וכולם היה שלדן קיימת חוץ מיהודה על שנדה את עצמו בעירבונו של בנימין כדכתיב וחטאתי לאבי כל הימים ודרשו בו אפי' לעולם הבא ושאר הדברים שבהגדה זו פירשנו בקצת חיבורינו:

אעפ"י שבכל עבירות שבין אדם למקום אמרו שעזות הוא לו לפרסם חטאו וכן שהכתוב אומר על זה אשרי נשוי פשע כסוי חטאה ולא נאמר מכסה פשעיו לא יצליח אלא בעבירות שבין אדם לחברו מ"מ כל שהדבר צריך לכך לאי זו סבה ראוי לחוטא שיודה ויפרסם וזו היא שהשתדלנו בסוטה שתודה כדי שלא ימחה שם הנכתב בקדושה על המים וכן להוציא תעלומתה לאור עם בעלה אם להיתר אם לאיסור וכן יהודה כשנשתבח בהודאתו במעשה תמר הענין כדי שלא יביאה לבית השריפה ואף ראובן נשתבח בהודאתו כדי שלא יחשדו שאר האחים אצל אביהם וכן כל כיוצא בזה:

כבר ביארנו בפרק הכותב שהלכה כותבין שובר ר"ל שכל שחייב לחברו בשטר ואינו מוצא השטר ותובע חובו בלא שטר ואף הלוה מודה שלוה הימנו ואינו פוטר עצמו בשום טענה אלא שאומר לא אפרעך עד שתחזיר לי שטרי ואיני סומך על שובר שאהא צריך לשומרו מן העכברים כופין אותו לפרוע והלה כותב לו שובר וכן בכתובה אם אבדה ואין הלכה כדברי האומר אין כותבין שובר ומ"מ אף לדברי האומר אין כותבין או במקום שאין כותבין הואיל ואי אפשר אלא בכך כותבין:

ולענין ביאור מיהא מה שאמרו כאן שמעת מינה כותבין שובר יש שואלין ומאי אוכחתיה מהא דילמא בעלמא אין כותבין ואינו פורעו עד שיחזיר הלה שטרו אבל זו אינה באה ליפרע ואין זה כלום שמאחר שהפסידה כתובתה כופין אותה להחזירה אלמלא שכותבין שובר ושמא תאמר והא אף בעלמא לא אמרו כותבין אלא כשהשטר אבד הימנו אבל זו הרי לא אבדה כתבתה והיאך מספיק לה בשובר אף זו כמי שאין השטר בידה הוא שבודאי לא הכריחוה להביא כתובתה בירושלם על הספק ושמע מינה שאף האומר יש לי שטר אבל אינו בידי ובמקום פלוני הוא שכותבין שובר:

דף ח.

כבר ביארנו במשנתנו דרך כלל דרכי האיומין שבהם מאיימין בדיני נפשות וכן הרחבנו בה את הדברים במקומה ברביעי של סנהדרין ומ"מ זה שאמרו שמסיעין את העדים ממקום למקום כדי שתטרף דעתם ויחזרו בהם בריתא היא בסנהדרין פרק תשיעי ואין הלכה כן:

אין מטהרין שני מצורעים כאחד ר"ל בכהן אחד ואין עושין שתי עגלות ערופות כאחד ר"ל בבית דין אחד ואין רוצעין שני עבדים כאחד ר"ל על ידי בית דין אחד ואדון אחד וכן אין משקין שתי סוטות כאחד על ידי כהן אחד אחר שאין עושין מצות חבילות חבילות ומ"מ בסוטה אף בשני כהנים יש לחוש שכל שמשקין אחת בפני חברתה יתאמץ לבה לעמוד בכפירתה וכן נאמרה בהדיא בתוספתא ולשונם בזה אין משקין שתי סוטות כאחת שלא יהא לבה גס בחברתה אלא שר' יהודה השיב עליה לא מן השם הוא זה אלא משום שנאמר והקריב אותה ולא שתים אלא שאם ראינוה רועדת ורותתת בשני כהנים מותר ובדיעבד מיהא בכלן כשרות אלא שבהשקאת סוטה כל שעירב מחיית שתי המגלות לתוך כוס אחד והשקה לשתיהן פסול שהרי נתערבה מחיית מגלתה בשל חברתה והרי זה כנכתבה או נמחקה שלא לשמה כמו שיתבאר:

בששי של סנהדרין מ"ה א' יתבאר שהאיש נסקל ערום ר"ל שכשהיה רחוק מבית הסקילה ארבע אמות מפשיטין את בגדיו אלא שמכסין אותו מלפניו אבל האשה אינה נסקלת ערומה אף בכסוי לפניה או אף לפניה ולאחריה אלא בלבישת חלוקה ואע"פ שבסוטה אמרו לגלות עד לבה בזו מפני שהנשים חייבות לראותה ראוי להנהיגה בבזיון משום ונוסרו אבל בהריגת בית דין אין לך ויסרו יתר מן ההריגה ואין אנו צריכין לבזותה ביותר אדרבה ברור לה מיתה יפה ואע"פ שיש צער לגוף מפני שמיתתה מתאחרת לסבת המלבוש מ"מ נוח לה בצער מועט מבזיון גדול ובאיש מיהא אין הבזיון גדול כל כך כשהוא ערום וזו היא אצלו מיתה יפה כדי שתהא מיתתו יותר ממהרת:

דף ח:

לעולם יזהר אדם מן העבירות ואל יהא לבו בז לדבר בעשייתם מצד שאין סנהדרין לבער הרע מקרבנו או שאין עדים בדבר שאע"פ שעונש ב"ד בטל דין שמים במקומו עומד דרך הערה אמרו אע"פ שארבע מיתות בטלו דין ארבע מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו ומפילתו לארץ כדרך הסקילה שמפילין אותו ממקום גבוה נתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו וארס שורפו נתחייב הריגה או

נמסר למלכות להתזת הראש או ליסטים באים עליו נתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי ר"ל בועות הנעשות בגרונו וחונקות אותו וכן בכל עבירה גדולה או קטנה הב"ה משלם בה מדה כנגד מדה ואל יקל ראש במה שרואה שאין נפרעין ממנו שפרוטה ופרוטה מצטרפת לכאיסר וכן כל עבירה ועבירה מצטרפת לחשבון גדול והכל שמור לו:

ואף בענין סוטה אמרו במדה שמדדה בה מדדו לה היא עמדה על פתח ביתה לראותו וכהן מעמידה בשער ניקנור ומראה קלונה לכל היא פירסה סודרים נאים על ראשה וכהן נוטל צעיף שבראשה ומניחו תחת רגליה היא קישטה לו פניה לפיכך פניה מוריקות היא כחלה לו את עיניה לפיכך עיניה בולטות וכמו שאמרו אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות היא קלעה לו את שערה לפיכך כהן סותר את שערה היא הראתה לו את אצבעה לרמוז לו שיבא לפיכך צפרניה נושרות היא חגרה עצמה בצלצול נאה לפניו וכהן קושרה בחבל המצרי היא פשטה לו ירכה לפיכך ירכה נופלת היא קבלתו על כריסה לפיכך בטנה צבה היא האכילתו מעדנים לפיכך קרבנה מאכל בהמה ר"ל שעורים היא השקתו יין משובח בכוסות משובחים וכהן משקה אותה מים המרים במקידה של חרס היא עשתה בסתר והקב"ה מפרסמה היא נתנה עיניה במה שאינו שלה מה שבקשה לא ניתן לה ואת שלה נטלו הימנה וכן מצינו בקין וקרח ובלעם דואג ואחיתופל וגחזי ואבשלום ואדניה ועזיה והמן נתנו עיניהם במה שאין ראוי להם מה שבקשו לא ניתן להם ומה שבידן נטל מהן ופירושן קין בתאומה שנולדה עם הבל לפי הדרש קרח בנשיאות בלעם בממונו של בלק דואג בחכמתו של דוד שקינא בו כמו שנדרש בהגדת חלק אחיתופל במלוכה וכמו שנדרש שם שראה בחלום אש יוצאה מאמתו גחזי בממונו של נעמן אבשלום במלכות אדניה באבישג עזיה בכהונה המן בישראל:

דף ט.

כבר ידעת מדברי רבותינו ע"ה ומקצת דברי הנבואות שהצדיק משתלם בעולם הזה מכל עבירות שבידו כדי שיהא שכרו שמור לו בהעדפה לעולם הבא וההפך לשכנגדו שאינו נפרע ממנו עד שתמלא סאתו ויענש עונש נצחי ואף בכלל האומה נאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם ופירשו במסכת ע"ז שפוקד להם מיד ואינו ממתין להם עד שתתמלא סאתם ושאר האומות הדבוקות בעבודות האלילים ממתין להם עד כלותם ר"ל שיהא זכרם חולף כמו שמצינו במדי ופרס ויון ומצרים וכמה מן האומות ודרך הערה אמרו חצי אכלה בם חצי כלים והם

אינם כלים וכן אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם כלומר לא הכיתי לאומה אחרת ושניתי בה ואתם לא כליתם ופשוטו של מקרא הוא מענין שנוי כלומר לא קבלתי שום השתנות כך אתם לא תקבלו שינוי בדרך כליון:

כבר התבאר באחרון של קדושין שמצרי ואדומי שנתגיירו פסולים מלבא בקהל שני דורות והוכשרו בשלישי ופירשו שם שהולד הולך בהם אחר הפגום ר"ל שאם מצרי שני נשא מצרית ראשונה הולד שני והוא שאמר מנימן המצרי אני מצרי ראשון ונשאתי מצרית ראשונה אשיא לבני מצרית שניה כדי שיהא בן בני ראוי לבא בקהל ומ"מ בבריתא פירשו שלא הוצרך לכך שכבר עלה סנחריב ובלבל את האומות ואין שם מצרי ואדומי או עמוני ומואבי בעולם וכלם כשאר האומות שכל שנתגיירו מותרים לבא בקהל מיד:

דף ט:

המשנה הרביעית והכונה בה בענין החלק הרביעי גם כן והוא שאמר שמשון הלך אחר עיניו לפיכך נקרו פלשתים את עיניו אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו לפי שבא על עשר פלגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לונביות שנאמר ויסובו עשרה נערים ולפי שגנב שלש גניבות לב אביו ולב בית דין ולב אנשי ישראל לפיכך נתקעו בו שלשה שבטים שנאמר ויקח שלשה שבטים בכפו וכן לענין הטובה מרים המתינה למשה שעה אחת שנאמר ותתצב אחותו מרחוק לפיכך נתעכבו לה ישראל שבעת ימים במדבר שנאמר והעם לא נסע עד האסף מרים יוסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו שנאמר ויעל יוסף לקבור את אביו ויעל עמו גם רכב גם פרשים וגו' מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה משה זכה בעצמות יוסף ואין בישראל גדול ממנו שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו וגו' מי לנו גדול ממנו שלא נתעסק בו אלא הקב"ה שנאמר ויקבור אותו בגיא ולא על משה בלבד אמרו אלא על כל הצדיקים שנאמר והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך אמר הר"ם ר"ל בשמשון לקיחתו הנשים היפות וזה כלו מבואר בפסוקי המקרא וכן ירצה בו הקדמות לגמול לא בשוויו לפי שהגמול הבא יותר רב לפי שהיא המתינה שעה והמתינה לה שכינה ז' ימים כמו שיתבאר:

אמר המאירי שמשון הלך אחר עיניו וכדכתיב אותה קח לי כי היא ישרה בעיני ולפיכך נקרו פלשתים את עיניו ואע"פ שנאמר במקרא כי מה' הוא כי תואנה הוא מבקש מפלשתים פירשו בגמ' מ"מ כי אזל בתר ישרותיה אזל כלומר שבבחירתו חטא וכן פירשו בגמרא שתחלת קלקולו היה בעזה וכדכתיב וירד שמשון עזתה וירא שם אשה

זונה ויבא אליה לפיכך לקה בעזה דכתיב ויורידו אותו עזתה ואע"פ שקודם לכן נאמר וירד שמשון תמנתה וירא שם מבנות פלשתים זו מיהא לאשה לקחה ולא בא עליה בזנות: **אבשלום** נתגאה בשערו שהיה משקל מאתים שקלים ולפיכך נתלה בשערו שנסתבך באלה בא על עשר פלגשי אביו בעצת אחיתופל ולפיכך ניתנו בו עשר כולביות של ברזל ר"ל חניתות ולפי שגנב שלשה לבבות לב אביו ולב בית דין כשאמר לו אלכה נא ואשלם את נדרי וכו' ונאמר שם ואת אבשלום הלכו מאתים איש קרואים לחמם ונאמר בתלמוד המערב קרואים מדוד כלומר שעל ידי מצותו של דוד הלכו אתו והוא שבקש מאביו לחתום לו שילכו עמו שני אנשים מ"מ שיבחר והיה מראה חותמו לשנים והולכין אחריו וכן לשנים אחרים עד שכינס מאתים איש וכלן ראשי סנהדראות והרי כאן גנבת לב אביו ולב בית דין וכן גנב את לב ישראל כדכתיב והיה בקרב איש להשתחוות לו כו' וכתיב מי ישימני שופט בארץ וכתיב בהו ויגנוב את לב אנשי ישראל ולפיכך נתקעו בו שלשה שבטים:

וכן למדה טובה מצינו שהב"ה משלם מדה כנגד מדה כיצד מרים המתינה למשה שעה אחת דכתיב ותתצב אחותו וכו' ונתעכבו לה ישראל שבעה ימים שנאמר והעם לא נסעו עד האסף מרים יוסף זכה לקבור את אביו והוא היה גדול שבאחיו ר"ל נכבד שבכלם ולפיכך זכה שנתעסק גדול שבישראל בקבורתו ר"ל משה רבינו שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף וכו' משה היה גדול שבישראל ונתעסק בעצמות יוסף ולפיכך זכה ונתעסק בו גדול על כל גדולים והוא הש"י שנאמר ויקבור אותו וכו' ואף לכל הצדיקים כן כדכתיב וכבוד ה' יאספך:

זהו ביאור המשנה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף י.

לעולם אל יתגאה אדם במה שרואה בו את עצמו משובח יתר על בני אדם וכ"ש בשלמיות שאינם הצלחה אמתית אלא הצלחה מדמית כשלמות העושר ושלמות הגוף אבל כל עוד שיוסיף בהם שלמות יוסיף בהם ענוה וחפץ להיות הבורא ית' נעבד בהם דרך הערה אמרו חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה ר"ל שהיו חלוקים בהם משאר בני אדם להפלגת שבח יופי הבריאה וכלם לקו בהם שמשון בכחו שאול בצוארו אבשלום בשערו צדקיהו בעיניו אסא ברגליו:

תלמיד חכם אין עבודת המלך מוטלת עליו כבשאר בני אדם אלא פטור ממנה על הדרך שהוא פטור מכמה דברים כמו שהתבאר בראשון של בתרא וכל שמטילים עליהם

נענשים דרך הערה אמרו מפני מה נענש אסא מפני שעשה אינגריא בתלמידי חכמים דכתיב והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי וישאו את אבני הרמה:

דף י:

מדת הצניעות משובחת לכל ובנשים משובחת ביותר דרך הערה אמרו כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים ר"ל או אנשים הגונים ראויים לכך:

לעולם יזהר אדם שלא להלבין פני חברו ברבים דרך הערה אמרו נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים מנלן מתמר שנאמר היא מוצאת:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף יד.

היה מביא וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכתא שהחלק השני שבה אמנם לבאר עניני סדרי הנהגותיהם בענין הסוטה ושזה החלק הוחל ביאורו בראשון כמו שהתבאר שם עניני הבאתה לפני הכהן במקדש ודרכי הבזיונות שהיו מתנהגים עמה בהם ובא זה הפרק בענין זה החלק ג"כ ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשני חלקים הראשון בענין מנחת סוטה היאך דינה והשני בענין נתינת העפר במים וכתיבת המגלה והשבעתו וקללתו זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו קצת דברים שלא מן הכונה כמו שיתבאר ואנו מפרשים את כל החלקים ביחד במשנה אחת והוא שאמר:

היה מביא את מנחתה בקפיפה מצרית ונתנה על ידיה כדי ליגעה כל המנחות תחלתן וסופן בכלי שרת כל המנחות טעונות שמן ולבונה וזו אינה טעונה לא שמן ולא לבונה כל המנחות באות מן החטים וזו אינה באה אלא מן השעורים מנחת העומר אע"פ שהיא באה מן השעורים היא היתה באה גרש וזו היתה באה קמח רבן גמליאל אומר כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה אמר הר"ם פי' כדי ליגעה עד שתתעמל ותודה ולא תשתה מי המרים וירצה באמרו תחלתן בכלי שרת כלים הראויים לכלי שרת ר"ל כלי הזהב והכסף לפי שכל המנחות אמנם יובאו בכלי זהב וכסף ואז תושם בכלי שרת ואמרו כל המנחות טעונות שמן אין הכונה שזאת המנחה מתחלפת לכל המנחות מכל אחת מאלו הגזירות ואמנם ירצה שהיא תתחלף במנחות בכלל לפי שמנחת חוטא ואע"פ שהיא בלא שמן ולבונה הנה היא תעשה מסלת חטים ומנחת העומר ואע"פ שהיא משעורים הנה היא גרש וטעונה שמן ולבונה וזה יתקרבו בו שני הענינים יחד:

אמר המאירי היה מביא את מנחתה וכו' ר"ל אחר שנעשו בה מעשים שהוזכרו בפרק ראשון היה הבעל מביא את מנחתה פי' שהבעל מביא את מנחתה משלו כדכתיב והביא את קרבנה עליה והקרבן היה עשרון של קמח שעורים והיה מביאה בכפיפה מצרית ר"ל סל של צורי דקל והם חריות שסביב הדקל על הדרך שביארנו בפרק ראשון בענין חבל המצרי והיה נותן המנחה על ידה כדי ליגעה ר"ל שהמנחה עומדת בידה עד שישביענה ושיכתוב את המגלה וימחקנה בתוך המים וישקנה ואח"כ נוטלה מידה ודבר זה בודאי יגיעה גדולה אצלה וטורח יותר לעמוד שיעור מרובה כל כך פרועה ופרומה ובזויה ובכפיפה בידה ופירשו בגמרא ליגעה כדי שתודה ולא תשתה שהתורה חסה עליה ואין לומר כדי שלא תמחק המגלה שהרי אמרו משקה ואח"כ מקריב ואם מפני שלא תמחק המגלה הרי כבר נמחקה קודם שיסיר את הכפיפה מידה אלא שהכל כדי שלא תשתה ואף לאחר ששתת משהא אותה עדין בידה ממה שאמרו שכל שהודת קודם הבאת מנחתה אע"פ ששתת אין המים בודקין אותה:

ופירש אחר כך ההבדל שיש בין מנחה זו לשאר המנחות והוא שאמר שכל המנחות תחלתן וסופן בכלי שרת ופי' תחלתן הבאתן בעזרה ר"ל שהבאתם לעזרה היה בכלי שרת ופירשו בגמרא בכלים הראויים לכלי שרת והם כלי כסף וזהב ופי' סופה כשהכהן לוקחה ונותנה בכלי שרת וזו אע"פ שסופה בכלי שרת תחלתה מיהא היתה בכפיפה מצרית וכן יש הבדל ביניהן שמנחת סוטה אינה טעונה שמן ולבונה ואדרבה עובר עליהן ולוקה בנתינתן על השמן בפני עצמו ועל הלבונה בפני עצמה מפני שהן לאוין מיוחדין וכדכתיב לא יצוק עליה שמן ולא יתן עליה לבונה ושאר המנחות טעונות שמן ולבונה וכן שכל המנחות באות חטים וזו באה מן השעורים ומשנה זו לא נשנית בדיוק שהרי אף מנחת חוטא אינה טעונה לא שמן ולא לבונה וכן שתי הלחם וכן יש טעונות שמן ולא לבונה ויש טעונות לבונה ולא שמן כמו שהתבאר בפרק כל המנחות אלא שביאור המשנה שמנחת סוטה מובדלת מכולן באיזה ענין שרוב המנחות טעונות שמן ולבונה ובאות מן החטים ומן הסלת ויש שאינן טעונות אלא או שמן או לבונה וא"כ זו מופרשת מהן שאינה טעונה שמן ולבונה ובאה מן השעורים ואע"פ שמנחת חוטא ושתי הלחם אינן טעונות לא שמן ולא לבונה מ"מ באות הן מן החטים וכן אע"פ שמנחת העומר באה מן השעורים מ"מ טעונה היא שמן ולבונה ואינה באה קמח אלא גרש כרמל רשב"ג אומר כשם שמעשיה מעשה בהמה ר"ל שאינה מתיחדת לבן זוג אחד כך קרבנה מאכל בהמה ר"ל שעורים:

משנה היה מביא פילי של חרש חדשה ונותן לתוכה חצי לוג מים מן הכיור ר' יהודה אומר רביעית כשם שהוא ממעט בכתב כך הוא ממעט במים נכנס להיכל ופנה לימינו היה שם אמה על אמה וטבלה של שיש וטבעת היתה קבועה בה כשהוא מגביהה נוטל עפר מתחתיה ונותן כדי שיראה על פני המים שנאמר ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן וגו' בא לו לכתוב את המגלה מאי זה מקום הוא כותב מאם לא שכב איש אותך וגו' ואת כי שטית ואינו כותב והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה וכותב יתן ה' אותך לאלה ולשבועה וגו' ובאו המים המאררים האלה וגו' ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן אינו כותב לא על הלוח ולא על הנייר ולא על הדפתרא אלא במגלה שנאמר בספר אינו כותב לא בקומוס ולא בקנקנתוס ולא בכל דבר שהוא רושם אלא בדיו שנאמר ומחה כתב שהוא יכול להמחה ולמה היא אומרת אמן אמן לאלה אמן לשבועה אמן לאיש זה אמן לאיש אחר אמן שלא נטמאתי ואם נטמאתי יבאו בי אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה ר' מאיר אומר אמן שלא נטמאתי ואמן שלא אטמא הכל שוים שאינו מתנה עמה קודם שנתארסה ולא משנתגרשה נסתרה לאחר ונטמאת ואחר כך החזירה לא היה מתנה עמה זה הכלל כל שתבעל ותהא אסורה לו לא היה מתנה עמה אמר הר"ם פי' פיילי של חרס הוא כלי חרס ויצטרך שיהיה זה הכלי לא ישתנה שנוי רב בארך הזמן וענין אמרו חדשה שלא תעשה בה מלאכה כלל אפי' דבר מועט כמו כלי חרס של מצורע אשר כתוב בו אל כלי חרס על מים חיים ואמר מה מים שלא נעשה בהם מלאכה אף כלי שלא נעשה בו מלאכה ואין הלכה כר' יהודה פי' תנא קמא סבר שהוא יכתוב אם לא שכב איש אותך וכולא פסוקא ואת כי שטית וכולא פסוקא לפי שאלו הפסוקים אע"פ שאין בהם קללות אבל הן יולידו קללות מפני שמאמרו אם לא שכב הנקי תילד ואם שכב חנקי על דרך ההיקש הנעשה במדות התורה והם יקראו אותם קללות הבאות מחמת ברכות ואמנם אמרו והשביע הכהן את האשה הנה היא צואה וחלקו כלם בלשון מאמר השם וכתב את האלות האלה ת"ק סבר האלות לרבות קללות הבאות מחמת ברכות האלה למעוטי צואות ור' יוסי סבר את לרבות את הצואות ולזה אמ' אינו מפסיק אלא יכתוב גם כן והשביע הכהן ור' יהודה סבר האלה למעוטי קללות הבאות מחמת ברכות ולזה לא יכתוב הפסוק בכללו והוא והשביע הכהן והלכה כתנא קמא פי' לא יסופק אליך זה המאמר באמרו בפרק שלישי מיומא אף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה לפי שזאת הפרשה כתובה בלוח הזהב אמנם נעשית לכתב ממנה פרשת סוטה על הספר כמו שנזכור לא נצטרך להביא ספר תורה ליכתב ממנה כאשר תארע לנו סוטה שהיתה כתובה על לוח הזהב היתה כתובה על

זה הדמיון וסבת זה שאין מותר לנו שיכתוב פסוק מן התורה על סדרו זולת בספר על תנאי הכתיבה המבוארת בספרי תורה והתפלין והמזוזות כל אחד על תנאו אולם על הלוחות הנה לא יכתבו בלתי מלה תחת מלה או שתי מלות עד שישלים דף אחד ויתחיל דף אחר על הצורה אשר בארנו הנה אצל מה שיכתוב בספר מזה הלוח יכתוב הכתיבה המיושרת וממה שראוי שתדעהו אמרו מגלת סוטה שכתבה בלילה פסולה לאמרו את כל התורה הזאת ואמר על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט ולא יהיה משפט אלא ביום כמו שאמרנו בראש המשנה ואמרו כתבה למפרע פסולה לאמרו האלה על סדרה ואמר כתבה אגרת פסולה בספר אמ' רחמנא כתבה על שני דפין פסולה ספר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה ובאמרו הנה שלא יכתוב אלא בדיו ושמו סבת זה כתב שיכול להמחק ובכל מקום כתב ספרי תורה גם כן יצטרכו שיהיה כתיבתם יכולה לימחק ולזה ראיתי אותם בארץ ישראל ירחיקו כתיבת ספר תורה אם לא בדיו ואשר הביאם לזה אינו אצל רב אומה אבל אשר אמר שספרי תורה הכתובות פסולות לפי שלא תוכל למחות כבר טעה בפסק ההלכה לפי שהוא לא ידע הספרים אשר בו יתאמת פסקת ההלכה מן התלמוד וזה שהלשון האחרון הנופל בתלמוד בזה הענין אשר עליו המעשה הוא אמרם לכל מטילין קלקנתוס חוץ מפרשת סוטה שבמקדש וכאשר היה זה כן הנה אין אצלנו דבר אסור כתיבתו בו זולת מפרשת סוטה לאמרו וכתב ומחה כמו שבארנו וממה שיתחייב שתדעהו אמנם צריך שיתן דבר מר לתוך המים דאמ' קרא מי המרים שהיו מרים כבר ר"ל שהוא יתיך במים מה שימיר טעמו ואז ימחה בו הפרשה זאת המשנה לר' עקיבא שאמר שומרת יבם ערוה וכבר התפרסם לו זה הדעת במקומות מיבמות ולזה כאשר זינתה נאסרה על יבמה ויצטרך שיתנה עמה שלא זינתה ואין הלכה כר' עקיבא אלא פסקת ההלכה ששומרת יבם שהיא תשבע על העתיד וכאשר זנתה לעתיד תמות והשם יודע ממה שיתחייב שתדעהו שהאדם כשגרש את אשתו וזנתה אחר זה לא תאסר עליו להחזירה ואם לקחה קדושין מזולתו נאסרה עליו ואע"פ שלא נבעלה לפי שלא תלה השם הענין בבעילה ואמנם תלה אותו בנשואין אמר ית' ויצאה מביתו ולא אמר ובעלה אחר ודע זה וזכרהו:

אמר המאירי היה מביא פילי של חרס ופילי פירושו כלי והוא מונח לכלי המוכן לשתיה של פורענות וכדכתיב קובעת כוס התרעלה ותרגומו פילי ונותן לתוכו מים חצי לוג מן הכיור דכתיב מים קדושים ואין קדושים אלא שנתקדשו בכלי ופירשו בגמ' שאף הכלי צריך להיות חדש שלא נעשה בו מלאכה מעולם אלא שאם היה ישן והחזירו לתוך כבשן האש דינו כחדש רבי יהודה אומר רביעית כשם שהיה ר' יהודה חולק עם חכמים למעט

בכתיבה על המגלה כמו שיתבאר בסמוך כך הוא ממעט במים ואין הלכה כמותו אלא כתנא קמא:

נכנס לו ר"ל הכהן להיכל ופונה לימינו שהוא צפון העזרה שכך אמרו כל פונות שאתה פונה לא יהו אלא לימין ומקום היה שם אמה על אמה ניכר משאר רצפת ההיכל וטבלא של שיש היתה מונחת שם וטבעת קבועה בה שבה היו מגביהין אותה טבלא ונוטל עפר מקרקע שתחתיה ונותן על המים בכדי שיראה ר"ל שנותן מן העפר שיעור גדול כל כך שיהא נראה וניכר על פני המים שנא' ונתן על המים ולא כתוב במים ואחר כך בא לו לכתוב את המגלה:

ומאיזה מקום הוא כותב מאם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה תחת אישך הנקי ממי המרים המאררים האלה ואת כי שטית טומאה תחת אישך וכי נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפיל ירך ואינו כותב והשביע הכהן את האשה שאינו אלא צואה וכן אינו כותב ואמרה האשה אמן אמן שאינו אלא קבלה שאין מקום לכתוב אלא הדבר שהוא אומר לה ושמשביעה קודם הכתיבה בלשון שהיא מכרת והיא אומרת אמן על הכל ואחר כך כותב אות באות מה שבשבועה ר' יוסי אומר לא היה מפסיק אלא שכותב הכל אפילו צואות ר"ל והשביע הכהן ואפילו קבלות ר"ל ואמרה האשה וכו' ורבי יהודה אומר כל עצמו לא היה כותב אלא האלה לבד ר"ל יתן ה' אותך עד ולנפיל ירך ואין הלכה לא כרבי יהודה ולא כר' יוסי אלא כתנא קמא שכותב הכל חוץ מן הצואות והקבלות שאף הראשונה ר"ל אם לא שכב בכלל אלה הוא שהרי משמעו אם שכב חנקי וכל שכן שאינו מוסיף אלות משלו ולא מקללות שבמשנה תורה ותורת כהנים:

ובמה הוא כותב לא על הלוח ר"ל של עץ ולא על הנייר והוא הנעשה מבלאות של בגדים הנקרא קאגד ויש מפרשים שהוא נעשה בעשבים כמין עור אלא על המגלה ר"ל קלף מעובד בסיד או גויל ובעור טהור כספר תורה שהרי כתוב בה וכתב את האלות בספר ואין ספר אלא קלף או גויל ומה שאמרו במסכת יומא אף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה אינו אלא להעתיק ממנה שלא יצטרכו להביא ספר תורה וכן אינו כותב בקומוס והוא שרף אילן הניתך במים ולא בקנקנתום והוא הנקרא אירמינט ולא בשאר דברים הרושמים ונבלעים בקלף ואין יכולין לימחות אלא בדיו הנעשה מהרכבת דברים מדביקים ומשחירים וכל שהוא לח הוא נקל לימחות:

ועכשו הוא חוזר על השבועה שהוא משביעה כסדר המקראות הכתובים על הקלף וכבר השביעה קודם הכתיבה והיא צריכה לקבל את השבועה ואומרת אמן ועל מה היא אומרת אמן כלומר על איזה דבר היא צריכה לקבל את השבועה ופירש בה אמן על השבועה ר"ל שלא ניטמאת אמן על האלה ר"ל שאם נטמאת יבאו בה וכו' וכן מקבלת שבועה על כל מה שהוא רוצה להשביעה על כל ביאה האוסרת עליו ועל זה הוא אומר שהיא מקבלת שבועה על כל שהוא משביעה בדברים אלו אמן על השבועה ר"ל שאומר לה משביע אני אם נטמאת בסתירה זו ומגלגל עוד עליה אם נטמאת מאיש זה בזמן אחר וכן אם נטמאת מאיש אחר וכן אם נטמאת לעולם באיסור בעל זה או קודם נישואין מן האירוסין ואילך או לאחר נישואין ואם היתה כבר אשת אחיו שנתיבמה לזה הוא משביעה אם זינתה ברשות אחיו או ברשותו משכנסה הא מזמן שהיתה שומרת יבם אינו משביעה שהרי לא נאסרה לו בכך ששומרת יבם אינה אלא בלאו ומה שאמרו כאן שומרת יבם אינו אלא לדעת רבי עקיבא שהיה עושה ממזרות בחייבי לאוין ואין הלכה כן כמו שהתבאר במקומו הא אם זינתה ברשות אחיו נאסרה לו ואחר שהשביעה על הכל היתה אומרת אמן על הכל ומסיימת בדבריה שאם נטמאת יהו אותן המים בודקין אותה על הדרך שהשביעה ורבי מאיר מוסיף שמגלגל עליה שאם תצא זכאה מן המים שלא תזנה לעולם תחתיו והלכה כדבריו ועל זו אמרו אמן לשעבר אמן להבא ואם תזנה אותם המים בודקין אותה:

ומ"מ הכל שוים שאינו מגלגל עליה שום ביאה שאינה אוסרתה עליו כגון אם זינתה קודם שתתארס או אם נתגרשה והחזירה אינו מגלגל עליה אם זינתה לאחר גירושין קודם שהחזירה שהרי אין זנות מעכבה שלא לחזור דהויה ואישות כתיבא ביה כמו שביארנו בראשון של יבמות ואין צריך לומר שאינו משביעה בזה להבא ר"ל שלא תזנה לאחר שתתגרש כל זמן שתהא ראויה לחזור לו אלא שמגלגל עליה שאם יגרש להבא ויחזיר לא תזנה משתחזור לו זה הכלל כל שתבעל ואינה אסורה לו אינו מתנה עמה כמו שביארנו:

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שכתבנו הלכה פסוקה היא ושאר הענינים שבסדר זה ר"ל הקרבת המנחה וההשקאה יתבאר בפרק שאחר זה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

דף יד:

הבאת המנחות כיצד הוא סדרן אדם מביא סלת מתוך ביתו בכלים הראויים לכלי שרת כגון קלתות של כסף וזהב או של שאר מיני מתכות שכל כלי השרת אין עושין אותן

אלא מן המתכת לבד ואם עשו אותם של עץ או של עצם או של אבן או זכוכית וכל שאינו של מתכת פסולין ואחר שהביאה אם היא מנחה סתם שהיא מנחת הסלת נותנה לכלי שרת ומקדשה בכלי שרת ר"ל שנתינתו מקדשתו בתוכו אע"פ שלא היתה כונתו שתהא קדושה בכך ואם היתה מן המנחות הנאפות אופה במקדש ופותת ונותן הפתיתין בכלי שרת בכונת קדושה ואחר כך נותן עליה שמנה ולבונתה וכדכתיב ונתן עליה לבונה ושיעורן לוג שמן לכל עשרון וקומץ לבונה לכל מנחה הן מעשרון אחד שהיא קטנה שבמנחות שאין מנחה פחותה מעשרון הן מכמה עשרונים וכל אלו נעשות בזר:

ואח"כ מוליכה אצל כהן שהרי נאמר אחר כן והביאה אל בני אהרן הכהנים והכהן מוליכה אצל המזבח ומגישה עם הכלי בקרן דרומית מערבית של מזבח כנגד חודה של קרן ודיו ר"ל שאין צריך שיגיע המנחה עצמה בקרן ר"ל שיכוף הכלי עד שיהא נוגע במזבח אלא דיו שיגיענה שם עם הכלי וכן בא ללמד שאע"פ שכתוב בה לפני ה' שהוא צד המערב אינו צריך ליתנה למערב דוקא שהרי כתוב בה גם כן אל פני המזבח ופני המזבח הן צד הדרום שהכבש לשם ומתוך כך מגישה בקרן מערבית דרומית כנגד חודה של קרן כדי לקיים את שתיהן ר"ל פני ה' ופני המזבח ואתה צריך לפרש דבר זה שכל שהוא במערב אע"פ שאינו כנגד חלל ההיכל לפני ה' הוא קרוי שהרי המזבח שפה דרומית שלו לסוף מכ' אמה וחצי של כותל דרומי של עזרה כמו שביארנו בראשון של יומא ורחב העזרה קל"ה אמות והרי שרחבה ל"ה על האולם ובית ההיכל שלא היה רחבו אלא מאה אמה וכשנפרנס אותם הל"ה לשני הצדדים זה כנגד זה נמצא לסוף י"ז וחצי של כותל הדרומי לעזרה כבר הגעת לסוף ה' אמות של כבש ונשארו כ"ה אמות מן הכבש לארבעים אמה שמכותל האולם החיצון עד שפת חלל ההיכל הדרומית שהרי י"ב אמות וחצי היו מכותל צפוני של עזרה עד שפת הכבש ורחב הכבש שלשים ונמצאו ט"ו אמות מצד הדרומי של מזבח מובלעות כנגד ארבעים אמה שמכותל האולם עד שפת חללו של היכל ונמצא קרן דרומית מערבית אינו כנגד חלל ההיכל אלא שכל שהוא לצד המערב פני ה' הוא קרוי:

ומ"מ רבי אליעזר אינו קורא פני ה' אלא במקום שמגישה במקום שכנגד חלל ההיכל ומתוך כך דורשה בדרך אחרת והגירסא הנכונה מתוך שנאמר פני ה' ופני המזבח יכול יגישנה באיזה מהם שירצה או במערבה שהוא פני ה' או בדרומה שהוא פני המזבח אמרת כל מקום שאתה מוצא שני מקראות אחד מקיים את עצמו ואת חברו ואחד מקיים את עצמו ואינו מקיים את חברו מניחין את שמקיים עצמו ומבטל חברו ותופסין את שמקיים עצמו ואת חברו כשאתה אומר לפני ה' במערב בטלת פני המזבח בדרום

וכשאתה אומר אל פני המזבח בדרום קיימת לפני ה' במערב והילכך מגישה לדרום קרן המזבח ושהוא פני המזבח ואף הוא פני ה' מפני שהוא סובר שהמזבח אינו נבלע ממנו כלל בחצי הצד הדרומי של רחב עזרה אלא כלו בצד הצפוני ושפה דרומית שלו כנגד אמצעית חלל ההיכל ואע"פ שאף לסברתו לא הוצרכנו להיות כלו בצפון ואף לכשנטה לדרום כל שלא נטה כל כך שתהא שפתו הדרומית נבלעת בחוץ לחלל ההיכל דיו מ"מ מצא לו חבר שסובר כן והוא ר' יוסי הגלילי כמו שמבואר בשחיטת קדשים פרק קדשי הקדשים ורבי אליעזר בן יעקב סובר שכלו בדרום וכדקאמר צפונה שהוא פנוי מכלום ורבי יהודה סובר שמכוון הוא כנגד היכל וכותליו כלומר חציו לצפון וחציו לדרום ולדעת שכתבנו כ"ה אמות ממנו לרוח דרומי וז' לרוח צפוני ששלשים ושתים אמה היה רחבו ולא רצה לייעד לו דעת חמישית לומר שיהא רובו בצפון ומיעוטו בדרום ומ"מ הלכה כתנא קמא:

ונשוב לדברינו בענין המנחה והוא שאחר שהגישה בקרן מערבית דרומית מסלק את לבונתה לצד אחר לתוך הכלי עצמו שאם לא יסלקנה לצד אחר שמא כשיקמוץ יתערב קורט לבונה בתוך הקומץ וכל שקמץ ועלה בידו צרור או גרגיר מלח או קורט לבונה פסול שהרי חסר הקומץ ואחר כך קומץ ממקום שנתרבה שמנה ונותן הקומץ לכלי שרת ומקדשו לשם ואע"פ שכבר נקדש בכלל כל המנחה בכלי ראשון צריך לקדש את הקומץ בכלי אחר כדין האמור בדם שאע"פ שהסכין כלי שרת ונתקדש בו בשעת שחיטה שאע"פ שהשחיטה כשרה בזר צריך מ"מ שיהא הסכין מכלי שרת אעפ"כ צריך לקדשו בכלי אחר שיקבלנו בו כך הדין בקומץ ואח"כ מלקט את לבונתה ונותנה על הקומץ ומעלהו למזבח באותו כלי שרת ומולחו ונותנו על האש להקטירו:

קרב הקומץ משהוצת האור ברובו של קומץ הותרו השירים ליאכל לכהנים שכל שירי מנחה נאכלין לכהנים חוץ ממנחת זכרי כהונה שאינה נקמצת אלא כלה כליל הן מנחת חנוך וחבתין הן מנחת כהן חוטא הן כהן שהביא מנחת נדבה אבל כל מנחת ישראל שירים נאכלין לכהנים ורשאים ליתן לתוכה ר"ל לתוך השירים יין או שמן ודבש ולאכלם בכל מאכל שירצו אלא שמ"מ אסורין לחמצה שנאמר לא תאפה חמץ חלקם אפילו חלקם לא תאפה חמץ ואם חימצן הן בלישה הן בעריכה הן באפיה ר"ל שלשה חמץ או קטפה חמץ או אפאה חמץ לוקה ואם עשה כן לוקה על כל אחת ואחת ואם עשה אחד אחר חברו כלם חייבין ואם נתחמצה מאיליה פטור ולא תאכל ואם הניח הוא שאור ונתחמצה מאיליה חייב שהנחת השאור הוא החמוץ:

דף טו.

מנחת חוטא והוא המנחה שמקריב העני המחויב חטאת ואין ידו משגת כדין האמור בויקרא בשבועת העדות ושבועת בטוי ונכנס למקדש או אוכל בשר קדש בטומאה אינן טעונות שמן ולבונה כמנחת סוטה ובדין הוא שיהו כלן טעונות שמן ולבונה שלא יהא אחד מהם חוטא נשכר אלא שלא יהא קרבנם מהודר וכן כל חטאת ואשם הואיל ובאין על חטא אין טעונין נסכים ר"ל עשרון בלול ברביעית ההין שמן לכבש והיא הנקראת מנחת נסכים ורביעית ההין יין הנקרא נסכים וכן בחביריהם כל בהמה כמשפטה על הדרך האמור בפרשת נסכים שהרי בפרשת נסכים נאמר לפלא נדר או לנדבה נדר ונדבה כגון עולות ושלמים טעונים נסכים ואין חטאת ואשם טעונים נסכים:

ואף חטאת נזיר אינו טעון נסכים שהרי מ"מ על חטא הוא בא וכדעת האומר נזיר חוטא הוא כמו שביארנו במקומו ואע"פ שנאמר בו והקריב את קרבנו לה' כבש המים בן שנתו לעולה וכבשה אחת בת שנתה תמימה לחטאת ואיל אחד תמים לשלמים ומנחתם ונסכיהם מ"מ אחר כך כתוב בו ואת האיל יעשה זבח שלמים לה' וכו' ואת מנחתו ואת נסכו ודרשו בספרי והלא איל בכלל היה למה יצא לומר לך מה איל מיוחד שבא בנדר או בנדבה ר"ל שהוא שלמים אף כל וכו' כגון העולה ששלמים ועולות באין במקום אחר בנדר ונדבה יצא חטאת שאינו בא במקום אחר בנדר ונדבה ולפיכך אף זה אין בו נסכים:

אבל חטאת מצורע ואשמו נתרבו במקרא לנסכים ואע"פ שעל חטא הם באים וכמו שאמרו ערכין ט"ז א' על שבעה דברים נגעים באים על גלוי עריות וכדכתיב בפרעה וינגע ה' וכו' ועל גסות הרוח וכדכתיב בעזיהו וכחזקתו גבה לבו וכו' והצרעת זרחה במצחו ועל הגזל דכתי' וצוה הכהן ופנו את הבית ותנא הוא כינס ממון שאינו שלו לפיכך הכהן מפזר ממון שלו ועל שפיכות דמים כדכתיב ביואב אל יכרת מבית יואב זב ומצורע ועל שבועת שוא מגחזי דכתיב הואל וקח ככרים כלומר השבע שאלישע שלחך וקח כפלים ממה שאתה שואל וכתיב ביה וצרעת נעמן תדבק בך וכו' ועל לשון הרע מדכתיב זאת תהיה תורת המצורע ודרשו בו מצורע מוצא שם רע דכתיב מלשני בסתר רעהו אותו אצמית ר"ל אחליט מלשון צמיתות והוא ענין מצורע מוחלט וכן דרשו בצפור של טהרתו יבא פטיט ויכפר על פטיט ועל צרות עין שנאמר ובא אשר לו הבית ר"ל מי שייחד הבית לעצמו מ"מ הקרבן אינו בא על החטא שכבר נתכפר לו בנגעו והקרבן אינו בא אלא להתירו לקדשים כדין שאר מחוסרי כפרה:

דף טו:

כבר ביארנו במשנה על פילי של חרס שהיה מביא שצריך להיות חדש שלא נעשה בו מלאכה מעולם הא כל שנעשה בו מלאכה אע"פ שלא נתאכמו פניו על ידי האור פסול אלא שאם היה ישן אפילו נתאכמו והושחרו פניו אם החזירו לתוך כבשן האש ונתלבן דינו כחדש אף כלי חרס האמור במצורע ליתן בתוכו מים חיים לשחוט עליהן את הצפור צריך שיהא חדש כך למדו מפי השמועה ושחט את הצפור אל כלי חרס על מים חיים מה מים חיים שלא נעשית בהן מלאכה כלומר שהרי למים חיים הוא צריך אף כלי שלא נעשית בו מלאכה:

מי כיור אין צריך שיהו מן המעין או מן הנהר אלא אף מן המקוה וכל המים הכשרים למקוה כשרים לכיור ושפסולים למקוה פסולים לכיור וכן כל המשלים לשיעור המקוה משלים לשיעור הכיור ושיעור מי כיור הוא בכדי שיהו ארבעה כהנים יכולין לקדש הימנו:

עץ ארז ואזוב האמור במצורע שנתקלפו פסולים שהרי כל שנקלף שינוי שאינו חוזר לבריתו הוא אבל אם הפשיל בהן את קופתו לאחוריו ונתעקמו כשרים שהרי אותו עקמימות חוזר ומתפשט ומלאכה אינה פוסלת בהן שלא נאמרה גזרה שוה אלא בכלי:

כבר ביארנו במשנה שמקום אמה על אמה היה בצפון העזרה ובו טבלא של שיש וטבעת קבועה בה ומגביהה ונוטל עפר מתחתיה מ"מ צריך שתדע שכל שלא היה שם עפר תיחוח מתקן מבחוץ ומביא לשם לקיים בקרקע המשכן וחוזר ונוטלו ונותנו לתוך המים ואינו צריך לחפור לשם בדקר או בקרדום שלא נאמר מקרקע אלא בקרקע וכל שהיה בקרקע שעה אחת אשר יהיה בקרקע המשכן קרינא ביה ולא נתמעט אלא שלא יביא מתוך קופתו להביא לתוך הכלי ולא עוד אלא שאם בא לטרוח ולחפור אינו רשאי לכתחלה שנאמר אשר יהיה בקרקע המשכן אלא שאם חפר כשר הוא כל שיש שם עפר תיחוח יביא משם ולא יזמין מבחוץ ויכניס בפנים אלא שבדיעבד כשר:

דף טז.

קרבן חובה שאין לו זמן קבוע אינו קרב בבמה כמו שביארנו בראשון של מגלה ט' ב' ואחר שכן קרבן סוטה לא היה קרב בנוב וגבעון שהרי במה היתה שם ולא משכן ולא מקדש אבל שילה שהיה בו משכן ובית עולמים והוא בית המקדש קרבן סוטה היה קרב בו ואם כן מה שאמרו כאן לרבות נוב וגבעון שילה ובית עולמים אין הלכה כן ואף לענין ביאור יש שאין גורסין בה אלא לרבות בית עולמים שהרי שילה משכן עצמו היה שם

ומה הוצרך לרבותו הרי עיקר הכתוב לא נאמר אלא במשכן הא בית המקדש הוצרך לרבות מתוך שאינו קרוי משכן ומתוך כך הם גורסים לרבות בית עולמים ואף בסיפרי שנאוה כן בהדיא ומה שאמרו אחריה אינו צריך ומה טומאה קלה וכו' הם גורסים ומה טומאה קלה לא חלק בה הכתוב בין שילה לבית עולמים ר"ל שבשניהם הנכנס בהם בטומאה חייב כרת וכדכתיב בחד קרא את משכן ה' טמא ובקרא אחרינא את מקדש ה' טמא כל שכן בטומאת אשת איש חמורה ששניהם שוים לבדוק בהן את הסוטות ולבער הרע מקרבם ואין גורסין בה בין נוב וגבעון לשילה ובית עולמים ואפשר שנוב וגבעון לא היה הנכנס שם בטומאה חייב ומ"מ בתלמוד המערב שנו אף בראשונה לרבות נוב וגבעון שילה ובית עולמים וכמו שנשנית כאן בקצת ספרים ואפשר שלדעת איסי נשנית ואין הלכה כן:

אעפ"י שבענין כסוי הדם האפר במקום עפר ומפני שמצינו אפר שנקרא עפר כדכתיב מעפר שרפת החטאת לענין סוטה אם אין שם עפר אין נתינת אפר מועלת כלל שהרי כתוב ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן כלומר המצוי להיות בקרקע המשכן ומ"מ רקביבות דק הנופל מן העץ הנרקב הרי הוא כעפר ומביא ממנו ומקדשו בקרקע המשכן וחוזר ונוטלו ונותנו במים:

הרבה מקומות מצינו שהלכה עוקבת את המקרא ר"ל שבאה עליו כמו עקיפין ותואנות להזיז את המקרא מהבנתו ולהעמידו בהבנה אחרת מהם בעקירה לגמרי ומהם בתוספת התורה אמרה וכסהו בעפר כלומר ולא בדבר אחר והלכה באה ועוקבת להכשיר בסיד ובחרסית ולבנה כתושה וכיוצא בהם בכל דבר המגדל צמחים ר"ל שאם נטעו בהם עשבים שצמחו כבר עומדות שם על חיותם על ידי מים אעפ"י שאם זורעין בו אינו מצמיח וכן לענין גט התורה אמרה וכתב לה ספר כריתות כלומר ולא בדבר אחר והלכה באה ועוקבת להכשיר אף בעלה של זית ובכמה דברים ואף לענין נזיר התורה אמרה תער לא יעבור על ראשו הא בשאר דברים מותר והלכה אוסרת אף בזוג כל שגוזזה מעיקרא ואף זו אעפ"י שאין הלכה עוקבת אלא מוספת שהרי באה להחמיר ולהוסיף באיסור מ"מ עקיבה היא שהם אמרו שאף במספרים לוקה ואסור להכות ישראל בחנם ומ"מ בתלמוד המערב לא שנו בה תער אלא מרצע שהתורה אמרה מרצע הא בשאר דברים אין הרציעה כלום ויצא לחירות והלכה מעבירתו אף בסיל וסירא ואע"פ שבכל אלו מן המקראות נדרשו כן כמו שהתבאר בכל אחת במקומה מ"מ עיקר הסמך על הלכת סיני וקראי אסמכתא בעלמא נינהו:

תגלחות האמורות במצורע כשבא הכהן להקיפו ר"ל לגלחו אחת של יום טהרתו ואחת של יום השביעי לטהרתו שתיהן שוות להיות התגלחת בתער ולגלח כל שער הנראה ואפי' בית השחי ושער הרגלים ר"ל של בית הערוה ויבאר כל שערות שבגוף עד שיעשה כדלעת ולא נתמעט אלא שער שאינו נראה כגון שבתוך החוטם שהרי כתוב בראשונה את כל שערו ואע"פ שבתגלחת שניה כתוב בכלל ופרט וכלל כדכתיב את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו ואת כל שערו מ"מ הלכה באה ועוקבת להחמיר בגלוח וליעשות אף בזו כדלעת וזו מיהא אינה עוקרת אלא מוספת ולא עוד אלא שאינה עוקבת מקרא אלא מדרש והוא מדת כלל ופרט:

דף טז:

כשם שביארנו בעפר מי סוטה שצריך שיראה העפר על פני המים כך באפר פרה כשנתן את המים החיים שנתמלאו לשם חטאת בכלי ובא ליתן את האפר על פני המים צריך שיתן כל כך אפר על פני המים שיראה האפר לשם וכן דם צפור של מצורע כשנתן מים חיים בכלי ובא לשחוט הצפור על המים צריך שימצה שם מן הדם כל כך שיהא הדם ניכר בתוך המים ומתוך כך אינו מביא אלא רביעית מים שכך שיערו חכמים שדם שחיטת הצפור ניכר בה אפי' היתה גדולה ביותר שאין במין הצפור גדולה כל כך שתהא מדחה את מים שלא יהו נראין ולא קטנה כל כך שיהו המים מדחין אותה שלא להיות הדם ניכר עליהם ואף רוק היבמה צריך שיהא נראה לדייינין מפיה על הקרקע כמו שביארנו במקומו:

מי סוטה שהקדים בהן עפר למים פסולין שהרי נאמר בהן ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים והוא צריך לעשות כסדר הפרשה ואף באפר פרה צריך כן שנאמר מים חיים אל כלי כלומר שלא יהא שם האפר תחלה עד שיהו המים נופלין על האפר והאפר חוצץ בין הכלי והמים ומה שכתוב ונתן עליו מים חיים ר"ל על האפר שמשמעו שהאפר הוא נותן תחלה לא נאמר אלא שאחר שנתן האפר על המים צריך לערבן ר"ל להפך מן המים על האפר ואף זו אם הקדים עפר למים פסל שבכל מקום צריך שיהא המכשיר למעלה כגון דם צפור של מצורע ושני אלו שהזכרנו שהדם במצורע והעפר בסוטה והאפר בפרה הם הם המכשירים את המים להזאה וכן צריך במי חטאת שתהא חיותם בכלי ר"ל שלא יטול מן המעיין בכלי אחר ויתן לתוך זה אלא בכלי זה שעתיד לקדש שם את המים בנתינת האפר הוא צריך שישאב מן המעיין:

דף יז:

מגלת סוטה שכתבה בלילה פסולה שנאמר וכתב וכו' והשקה וכו' כשם שקרבנה ביום כך כתיבת המגלה ביום וכן שכתוב כאן את כל דברי התורה הזאת וכתוב על פי התורה אשר יורוך ועל פי המשפט מה משפט ביום אף מגלת סוטה ביום ויראה הטעם שצריך שיהו המים נעשין ביום ההשקאה וודאי ההשקאה אינה אלא ביום שהרי משפט הוא והוא שאמרו בתלמוד המערב שירי מגלה שלנו נפסלו בלינה אלא שחלקו שם קצתם לומר שכל שאין ממנו למזבח אינו נפסל בלינה:

כתבה למפרע פסולה שנאמר האלה כלומר כמו שהיא סדורה בתורה כתבה קודם שתקבל עליה שבועה פסולה שנאמר והשביע והדר וכתב כתבה אגרת ר"ל בלא שרטוט פסולה ספר כתיב והלכה למשה מסיני שהספרים צריכין שרטוט כתבה בשני דפין פסולה ר"ל בשתי חתכות של קלף אבל אם כתבה בשני דפין בחתיכה אחת כעין ספר תורה לא נפסלה שאין זה קרוי שנים ושלשה ספרים שהרי אף בגט מצינו ספר וכן שדרשו בו גם כן ספר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה ספרים ומצינו בו שאם שייר מקצת הגט וכתבו בדף השני כשר כך כתבוה גדולי קדמונינו שבנרבונה ומ"מ גדולי הרבנים כתבוה אף בשני דפין שבחתיכה אחת ואין הדברים נראין כתב אות אחת או תיבה אחת ומחקה ואחר כך כתב השניה ומחקה עד שהשלים את כלה וכן כתב מקצתה הראשון ומחקה וחזר וכתב מקצתה האחרון ומחקה פסולה עד שתהא כתובה כלה כאחד כתבה שלא לשמה או מחקה שלא לשמה פסולה שנאמר ועשה לה לשמה:

דף יח.

כתב שתי מגלות לשתי סוטות או אף בשני כוסות אלא שחזר ועירבן לתוך כוס אחד אע"פ שהכתיבה והמחיקה היו לשמן פסולות שלא שתת כל אחת מהן את מגלתה ביחוד ואפי' חזר וחילקן מ"מ אין ברירה וגדולי המחברים כתבו בזו האחרונה שבדיעבד כשר ולא יראה כן:

נשפכו המים צריך לכתוב מגלה אחרת ומים אחרים נשפכו מקצתם הרי זה ספק ולפיכך אינו משקה לכתחלה את השאר ואם השקה כשר ולענין השקאה צריך שישקנה דרך שתיה ר"ל בכוס וכיוצא בו השקה בשפופרת או בסיב דקל שעשאו חלול הרי זה ספק אם דרך שתיה בכך אם לאו לפיכך אם השקה כשר:

שתי פעמים הוזכרה בתורה שבועה בפרשת סוטה והוא שנאמר והשביע אותה הכהן ואמר אל האשה אם לא שכב איש אותך מבלעדי אישך וכו' ואת כי שטית וכו' ויתן איש

בך את שכבתו מבלעדי אישך והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה ואמר הכהן לאשה יתן ה' אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך בתת ה' את ירכך וכו' ובאו המים וכו' ואי אפשר לומר שהאחת קודם שנמחקה המגלה ואחת לאחר שנמחקה שהרי שתיהן קודם מחיקת המגלה נכתבו וכן אי אפשר לומר שישביענה תחלה שלא נטמאת ר"ל משביע אני בשם שלא נטמאת כמו שאת אומרת ושיאמר אחר כן אם נטמאת יבאו ביך וכו' שהרי בזו אין לשון שבועה עם האלה ושבועה לחודה ואלה לחודה וכן אי אפשר לומר משביע אני שאם נטמאת יבאו ביך שהרי אין כאן שבועה אלא אלה אלא כך הוא הענין שהוא אומר משביע אני אם לא נטמאת כמו שאת אומרת שאלו נטמאת ואת נשבעת שלא נטמאת יבאו ביך וכו' והיא אומרת אמן על השבועה ועל האלה על הדרך שביארנו במשנה:

דף יח:

כבר ביארנו במשנה שמגלגל הוא עליה כל ביאה האוסרתה עליו מעתה אם גירשה והחזירה וקינא לה מגלגל הוא עליה אם זינתה בעוד שהיתה תחתיו בנשואין הראשונים וכן להבא מתנה עליה שאם יגרשנה ויחזירנה לא תזנה משיחזיר כמו שביארנו במשנה וכן בנשואי אחיו אם קנא ליבמתו לאחר שכנסה הכל כמו שביארנו במשנה:

מי שקנא לאשתו ונסתרה ושתת וחזר וקנא לה באותו האיש בעצמו ונסתרה אינו משקה אותה על ידו פעם אחרת אלא שאסורה לו ותצא בלא כתובה אבל אם קנא לה באחר ונסתרה משקה אותה פעם שניה וכן כמה פעמים כל שהקנויים מיוחדים קנוי אחר לאיש אחר וכן אם גירשה זה שהשקה ונשאת לאחר ובעל שני קנא לה בזה שכבר קנא לה בעלה הראשון ושתת עליו ונסתרה הרי זה השני משקה אותה עליו וכן בעל שלישי ורביעי לא נאמר שאינה שותה ושונה אלא מקנוי של בעל אחד על בועל אחד הא קנוי של בעל אחד בשני בועלים או של שני אנשים בבועל אחד שותה ושונה ואין צריך לומר בקנוי של שני אנשים בשני בועלים ויראה מתלמוד שבפרק ראשון שיכול הוא לקנא לה מכמה אנשים כאחד ויראה לי משם דוקא שהזכיר את כלם בפרט הא אם אמר דרך כלל לא תסתרי עם שום אדם אינו כלום שאם כן אף הוא אומר לה לא תכנסי לבית הכנסת:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

היה נוטל וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכתא על החלק השני שבה שענינו לבאר סדרי הנהגותיו עם הסוטה בעזרה ושזה החלק הוחל ביאורו בראשון בעניני הבאתה לפני הכהן במקדש ודרכי ההנהגות שהיו מתנהגים עמה בהם ונמשך ביאור זה החלק בפרק

שני בענין נתינת העפר במים וכתיבת המגלה והשבעתו וקללתו וכן בענין הבאת מנחתה ובאו עכשו בפרק זה להשלים עניני זה החלק ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לחמשה חלקים הראשון להשלים עניני הבאת קרבנה השני לבאר על איזה צד יכולה להפקיע את עצמה מן השתיה אף בלא הודאה וכשיארע כן אחר הבאת המנחה וכתיבת המגלה היאך דנין בה ובמנחתה ובמגלתה השלישי לבאר פעולת המים ואם זכות יכול לעכב את פעולתה או לתלות הרביעי בביאור הסוטות שמנחותיהן נשרפות החמישי שלא מן הכונה אלא שעל ידי שאמר בחלק זה הרביעי שמנחת כהנת נאכלת ומנחת כהן נשרפת הזכיר על ידי גלגול הרבה דברים שדין האשה מתחלק בהם מדין האיש זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו דברים שלא מן הכונה על ידי גלגול כענין סוגית התלמוד על הדרך שקדם:

דף יט.

והמשנה הראשונה ממנו תיוחד לבאר ענין החלק הראשון והשני והוא שאמר היה נוטל את מנחתה מתוך קפיפה מצרית ונותנה בתוך כלי שרת ונותנה על ידיה וכהן מניח את ידו תחתיה ומניפה הניף והגיש וקמץ והקטיר והשאר נאכל לכהנים אמר הר"ם פי' אמר א' השם בקרבן שלמים ידיו תביאנה ואמר בסוטה ולקח הכהן מיד האשה הנה כמו שבשלמים תנופה בבעלים ובכהן כן במנחת סוטה:

אמר המאירי היה נוטל את מנחתה כלומר אחר שהביא הבעל את המנחה ועשו כל המעשים שהוזכרו בפרק היה מביא בענין השבועה וכתיבת המגלה ונתינת העפר במים ומחיקת המגלה לתוכן על הדרך שהוזכר שם היה כהן נוטל את המנחה מן הכפיפה ונותנה בכלי שרת ויש מפרשים אותה בבעל שאין מצות כהונה במנחות אלא מקמיצה ואילך ומשקה אותה ואחר ששתת נוטל כלי שרת שהמנחה בתוכו ונותנו על ידיה וכהן מניח את ידיו תחת ידיה ומניפין כשאר התנופות במזרח ומוליך ומביא ומעלה ומוריד ומגיש כהן את המנחה לקרן דרומית מערבית של מזבח וקומץ ומקטיר את הקומץ והשאר נאכל לכהנים:

משנה היה משקה ואחר כך מקריב את מנחתה ר' שמעון אומר מקריב את מנחתה ואחר כך משקה שנ' ואחר ישקה את האשה את המים ואם השקה ואחר כך הקריב את מנחתה כשרה עד שלא נמחקה המגלה אומרת איני שותה מגלתה נגנזת ומנחתה מתפזרת על הדשן ואין מגלתה כשרה להשקות בה שוטה אחרת נמחקה המגלה ואמרה טמאה אני

המים נשפכים ומנחתה מתפזרת על הדשן נמחקה המגלה ואמרה איני שותה מערערים אותה ומשקין אותה בעל כרחה אמר הר"ם פי' אין הלכה כר' שמעון:

אמר המאירי היה משקה וכו' פי' מתוך שהיה מחלוקת אם ההשקאה קודמת אם ההקטרה קודמת לא הזכירה במשנה עדיין והמתין לה עד סופה ובא לבאר שלדעת חכמים משקה היה תחלה על הדרך שביארנו שהיה נוטלה מן הכפיפה ונותנה לכלי שרת ומשקה וכדכתיב בסדר המקראות אחר השבועה והאלה והשקה את האשה וכו' ואח"כ ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות ור' שמעון חולק לומר שמקטיר קודם השקאה שאע"פ שכתוב תחלה והשקה הרי אף אחר הקטרה נאמר ואחר ישקה את האשה את המים אלא שאף הוא מודה שאם השקה תחלה כשרה אלא שמ"מ הלכה כתנא קמא ומ"מ אף לדעתו אם הקריב ואחר כך השקה כשרה וכן כתבו גדולי המחברים ולדעת זה יראה לי שמשקרב הקומץ אינה יכולה לחזור כר' עקיבא:

עד שלא נמחקה המגלה אם אמרה איני שותה אע"פ שלא הודת אין משקין אותה אלא אסורה עליו ותצא בלא כתובה ואם בעלה אינו רוצה להשקותה אסורה לו ונוטלת כתובתה ויוצאה ומגלתה נגנזת ופירשו בתוספתא שגניזתה בצד ההיכל היתה וטעם גניזתה מפני שאינה כשרה להשקות בה סוטה אחרת דהא לשמה בעינן וכן מנחתה מתפזרת על הדשן ושלשה בית הדשן היו שם כמו שהתבאר בזבחים ק"ד ב' ואחד מהם היה בעזרה ובה שורפין פסולין שבקדשי קדשים וזו מתפזרת לשם שמאחר שקדשה בכלי בעזרה היא ראויה לישרף ומתפזרת דקא אמר פירושה נשרפת כמו שיתבאר למטה במשנת המנחות הנשרפות:

אבל אם משנמחקה המגלה אמרה איני שותה מערערין אותה ר"ל שפותחין פיה שלא בטובתה ומריקין בה את המים ומ"מ משתדלין עמה תחלה לשתותם ברצון ולהודיעה שאם הדבר ברור לה שהיא טהורה לא תתירא מן המים שאין המים דומין אלא לסם יבש המונח על בשר חי שאם יש שם מכה מחלחל ויורד ואם אין שם מכה אינו עושה כלום ומ"מ כל שהודת אף לאחר מחיקת המגלה אין משקין אותה והמים נשפכים שאע"פ שנמחקה המגלה לתוכן אין בהן קדושה שאין קדושתה אלא לברר את הספק ומנחתה מתפזרת על הדשן וזהו מיהא אפשר לפרשה בפזור ממש בבית הדשן החיצון:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

דף יט:

שלשה פעמים הוזכרה השקאה בפרשת סוטה אחת קודם הקטרה ושתים לאחר הקטרה וסדר המקראות וקנא את אשתו והביאה לפני הכהן והביא את קרבנה ויקח הכהן מים ומן העפר יקח ונתן אל המים ופרע את ראש האשה ונתן על כפיה את המנחה והשביע את האשה אם לא שכב והשביע בשבועת האלה את כי שטית יתן ה' וכו' וכתב ומחה והשקה וזו היא השקאה ראשונה אלמא השקאה קודם הקטרה ואחר כך כתוב ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות והניף והקריב ר"ל הגשה וקמץ והקטיר ואחר ישקה את האישה את המים וזו היא השקאה שניה אלמא השקאה אחר הקטרה היא ואף לאחריה כתוב והשקה את המים ואם נטמאה ובאו בה וצבתה בטנה וכו' ואם לא נטמאה ונקתה ולדעת חכמים שפסקנו כדבריהם במשנה להיות השקאה קודמת להקטרה אתה צריך לפרש והשקה הראשון עיקר ר"ל שמשקה ואח"כ מקריב והשני לרשומו ניכר ר"ל שאם נמחקה המגלה אלא שלא נמחקה המגלה מכל וכל ועדיין רשומם של אותיות ניכר בה צריך לחזור ולמחותה במים עד שלא יהא רישומן ניכר ואע"פ שלאחר הקטרה נכתב וכבר שתת מ"מ אקודם הקטרה קאי ונכתב שלא במקומו לידרש וכן הלכה והשלישי ללמד שאם לאחר שנמחק המגלה אמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה כמו שביארנו במשנה:

דף כ.

סוטה שאמרה איני שותה שדינה לצאת בלא כתבה וחזרה בעודה לשם ואומרת הריני שותה רואין אם מתחלה כשאמרה איני שותה היתה אומרת כן מחמת פחד יכולה לחזור אבל אם ראינוה בריאה הרבה ואינה מתפחדת ואעפ"כ אמרה איני שותה אינה יכולה לחזור ולומר שותה אני אלא יוצאה בלא כתבה:

מי סוטה אחר שנתן העפר על פני המים צריך שיתן לתוכן בפניה דברים המרים כגון לענה וכיוצא בה כדי שתתירא ותודה ולא תגרום רעה לעצמה וכן שלא תזקיק שם הב"ה לימחות וזהו שאמרה תורה מי המרים וכבר ידעת שמלת מי הוא סמוך והמרים תאר כלומר מי הדברים המרים ר"ל שאין נקראין מרים על שם מחיקת המגלה והאלה ופעולת המים לבד אלא שאף מצד עצמן הם מרים וקצת התלמידים ראיתי מתמיהים בה והרי זה מביא לחשוד שאף הפעולה באה מצד אותם הדברים ואינו כלום שהרי אף היא מכרת אותם הדברים שאין פעלתם לצבות בטן ולנפיל ירך וכל שכן לשעתן שדברים אלו בפניה הם נעשין שכל עצמה אינה אלא ליגעה ביותר ולמרר את חייה כל אותו הפרק

כדי שתודה ועוד שהרי אף לחושד בכך מה שאתה פוגם באותה שזינתה אתה משביח בטהורה שהרי כלן דבר מר נתון לתוכן והטהורה פניה מזהירות אחר שתייתה ואם היה בה חולי המעכבה מלילד מתעברת ויולדת ואף לדבריו נוח לו בכל דבר הבא דרך מופת ופלא שישתנה הטבע לטובה משישתנה לרעה ומרובה מדה טובה ממדת פורענות:

כותבי ספרים תפלין ומזוזות צריכין להזהר במלאכתם מפני שהיא מלאכת שמים שאם יחסרו אות אחת כגון א' שבמלת וה' אלהים אמת או אם יותירו אות אחת כגון שיותיר יו"ד אחת בהוה על הוה עד שיהא יהוה על ה' או שיוסיף וא"ו במלת ברא אלהים עד שיהא בראשית בראו אלהים נמצא מחריב את העולם וכן בכמה דברים כיוצא באלו ודרך כלל חסרות ויתירות הוא מן הדברים שפוסלין ספר תורה אפי' בחסרה אחת או ביתרה אחת:

ספרים תפלין ומזוזות אין נכתבות אלא בדיו וכבר ביארנו במסכת שבת שכלל ענינו הרכבת דברים מהם שמשחירים ומהם שמדביקים אלא שאין מדביקין כל כך שלא יהא הכתב יכול לימחות כלל אלא שלא יהא יכול לימחות בלא היכר ולכתחילה אין מטילין בו קנקנתום מפני שמדביק ביותר מדאי ואם נתן כשר ובסוטה מיהא שמגלתה צריכה ליכתב על עור טהור כספר תורה צריך על כל פנים שלא יהא שם קנקנתום שהרי עומדת היא לימחק וזהו שאמרו בכל מטילין קנקנתום חוץ מפרשת סוטה ולא על פרשה שבתורה היא אמורה אלא על הפרשה שכותבין במקדש על כל סוטה וסוטה לימחק הא פרשת סוטה שכתבה בתורה אינה ראויה לימחק לסוטה ואין אומרים הואיל וסתם נכתבה נמחקת היא אלא הרי הוא כמי שנכתבה בהדיא לשם אחרת שעל כל פנים לכתיבה לשמה אנו צריכין על הדרך האמור בגט אשה כמו שיתבאר במקומו ומגלה זו הואיל וניתנה לימחק פירשו בתלמוד המערב שאינה מטמאה את הידים:

המשנה השניה והכונה בה בביאור החלק השלישי והוא שאמר אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאה גידים גידים והן אומרין הוציאוה הוציאוה שמא תטמא העזרה אם יש לה זכות היתה תולה לה יש לה זכות תולה לשנה אחת לשתי שנים יש זכות תולה לשלש שנים מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה ר' אליעזר אומר המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות ר' יהושע אומר רוצה היא אישה בקב תפלות מתשעה קבין פרישות הוא היה אומר חסיד שוטה רשע ערום אשה פרושה ומדות פרושים הרי אלו מבלי עולם ר' שמעון אומר אין הזכות תולה במים המאררים אם אומר אתה שהזכות תולה במים המאררים מדהה אתה את המים בפני כל הנשים השותות ומוציא אתה את שם רע על הטהורות

ששתו ויאמרו טמאות היו אלא שתלה להם הזכות ר' אומר הזכות תולה במים המאררים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנונה והולכת וסופה שהיא מתה באותה המיתה אמר הר"ם פי' אינה מספקת לשתות הוא מאמר ר' עקיבא שהוא סובר מקריב המנחה ואחר כך משקה כמו שאמ' ר' שמעון ואינה הלכה ואמ' יש לה זכות ירצה בו זכות התורה ואע"פ שהיא בלתי מצווה בזה לפי שלא צותה התורה כי אם לאנשים ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם ואמר מלמדה תפלות שיעורו כאלו למדה תפלות והם דברים בטלים ודמיונים וענין מאמר ר' יהושע שהוא יאמר שהאשה רוצה באיש מסכן מאנשי החבורה נותן לה קב בכל יום מאיש חסיד פרוש מהדברים המגונים ויתן לה ט' קבין בכל יום חסיד שוטה אמר בתלמוד שענין זאת ההפלגה לאותו מתחסד עד שיגנוהו ההמון להיותו עושה מעשים אשר לא יעשו ויקראוהו שוטה בחסידותו ואמ' בגמרא שבת בירושלמי כל מי שהוא פטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט ורשע ערום ומכות פרושים הוא מה שאספר וזה שפרושים יקראו החכמים להיותם פרושים מדעת ההמון מתאוות העולם וממנהגים הפחותים והם הפרושים האמתיים וכן יאמרו ע"ה פרושים הם ומנוי כל מי שיביאו לסבה מהסבות כמו שיגדלוהו בני אדם או שלא יאבד השם ממונו ויפסיד ענינו ואין אצלם פרוש אמתי בלתי עובד מאהבה כמו אברהם אבינו והששה הם רעים והם יוסיפו בחיובים ויפליגו להחמיר לגנוב לב העולם ויהיה כהוסיפם להעמיק לתורה במדות ואמרו מכות פרושין הרי אלו מבלי העולם שאלו הדברים יפסידו האדם ומדהה בלשונם הוא מראה עכור אשר לא יהיה חזק הלובן ולא יהיה לה בהירות ולא בהקות וכזה הרבה יש במסכת נגעים הנה ענין אמרו הנה מדהא שאם תהיה עכורת המראה ותכחיש גופה מעיני האנשים ומתכונתה תתיך וכבר אמרתי לך פעם אחרת כי כאשר חלקו החכמים בדעת שיאמינו בו ואין תכליתו מעשה מן המעשים הנה לא נאמר שם הלכה כפלני ואין הלכה כבן עזאי:

אמר המאירי אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ר"ל אם זינתה שאם היא טהורה אדרבה פניה מזהירות ואם היתה חולנית מתחזקת אבל כשהיא טמאה מיד פניה מוריקות וכן עיניה בולטות והא מתמלאת גידין ר"ל שגידי הלחיים נופחין ונראית כמלאה גידין ואף בשרה נעשה בה כעין שוטין נפוחין וכמו שאמרו בסיפרי כמין שרביטין מזורקין בה ושאלו בגמרא מתני' מני אי רבנן דאמרי משקה ואח"כ מקריב הרי כל שלא קרבה מנחתה אינה נבדקת שהרי נאמר על המנחה שהיא מזכרת עון ואי ר' שמעון דאמר מקריב ואח"כ משקה הרי מ"מ נאמר במשנה זו שהזכות תולה והוא סובר שאינה תולה כמו שנבאר במשנה זו והעמידהו לדעת ר' עקיבא שהיה סובר שמקריב

תחלה וכמו שאמר משקירב הקומץ אינה יכולה לחזור כמו שביארנו במשנה ובתלייית הזכות הוא סובר כחכמים ומ"מ אף לדעת חכמים תכף שהושלם ענינה פניה מוריקות: **והם** אומרים הוציאוה הוציאוה שלא תטמא את העזרה ופירשוה בגמרא שמא תפרוס נדה והנדה מטמאה עזרת נשים שהנדה והזבה ובעל קרי אסורים ליכנס במחנה בכל הר הבית שירושלים והמקדש חלוק לשלש מחנות כל ירושלים נקרא מחנה ישראל ומשלחים מצורע משם אבל לא זב וזבה ולא נדה ויולדת אלא יושבין בכל העיר אבל משלחין אותן מכל הר הבית שהוא במקום מחנה לויה מפני שהן מטמאין משכב ומושב אף בלא מגע אבל טמא מת ואפי' מת עצמו מותר ליכנס להר הבית שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו במחיצתו ר"ל מחנה לויה ונמצא שלא מחשש מיתה אמרו כן ומה שאמרו במשניות של טהרות כלים פ"א במשנת עשר קדושות שבארץ ישראל זו למעלה מזו שמן החיל ואילך אין טמא מת נכנס לא נאמרה אלא מדברי סופרים הא מן התורה עזרת נשים ואף שער ניקנור לא נתקדשו בקדושת עזרה והרי הן כשאר הר הבית אלא מחמת חשש נדה הוא שאלו מחשש טמא מת הואיל ומדברי סופרים הוא דיים לעשות כן בשעת גסוס וכן כתבוה בתוספות ואף הם כתבו עוד שאף איסור סופרים אין בה שאף חכמים לא גזרו בה אלא לבא ליכנס דרך שם למחנה שכינה וגזרו עליו כן מגזירה שמא יכנס לפנים אבל בדרך אחרת לא וראיה להם ממה שאמרו אירע קרי באחד מהם יוצא והולך לו במסבה ההולכת תחת הבירה טבל ובא וישב לו אצל אחיו הכהנים ורוצה לומר בבית המוקד אלמא טבול יום נכנס בבית המוקד ובית המוקד היה חציו בקדש כמו שהתבאר שם והטעם שלא אסרו אלא בעזרת נשים שהוא משמש כניסה ויציאה ומה שאמרו במסכת נדה שחרדה מסלקת את הדמים פרושה בדאגה שאינה באה פתאום אלא שמתיראה מאויבים ומסתתרת כמו שאמרוה בהיתה במחבוא והגיע שעת וסתה ולא בדקה שמטהרין אותה מן הסתם אבל בעתותא ר"ל פחד הבא פתאום כגון זה שבשתייתה וטעימתה היא מתפחדת המקור מתרפה והדם יוצא וכמו שמצינו באסתר שבאה לה השמועה פתאום ופירסה נדה כדכתיב ותתחלחל המלכה וכו':

ואמר אח"כ שמיד בטנה צבה ואחר כך ירכה נופלת ומתה אם היה לה זכות תולה לה ר"ל שאינה מתה לשעתה אלא שמעט מעט נימוקת והולכת עד שתמות ושיעור זמן התלייה לפי הזכות יש זכות תולה שנה ויש זכות שתולה שתים או שלש והביאוה בגמרא דרך אסמכתא ממה שאמר דניאל לנבוכדנצר מלכא מלכי ישפר עלך וחטאתך בצדקה פרוק ונאמר בו כלא מטא על נבוכדנצר מלכא לקצת ירחין תרי עשר אלמא שהזכות תלה לו שנה ומצינו במדותיו של הקב"ה שישתנה במדת רחמים להאריך זמן אחר זמן

פעמים שלש והילכך יש זכות תולה שלש ומ"מ פירשו בגמרא שאין זכות מצוה תולה לה כל כך שהרי אמרו עבירה מכבה מצוה ר"ל שאע"פ שאין הב"ה מקפח שכר כל בריה משלם הוא מצד אחד ועונש העבירה משתמר וכדכתיב אשר לא יקח שוחד זה שוחד מצות כלומר שאין עשיית מצוה מפקעת עונש המיועד לעבירה ואחר שעונש זה מיוחד לעבירה זו אין מצוה מפקיעתו אלא זכות של תורה הן שעסקה היא בתורה אע"פ שלא נצטוית בכך הן שהשתדלה בלמוד בניה ובעלה:

מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ר"ל ראוי לו ללמדה תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה ותשתדל בכך ולא יוציאו לעז על מים המרים שאף בחשודה בעיניהן הרבה יהו דנות שזכות תולה לה ר' אליעזר אומר המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות ואין גורסין בה כאלו מלמדה אלא דוקא מלמדה תפלות וזהו שתמהו בגמרא מלמדה סלקא דעתך וכי דברי תורה תפלות הן ותירץ בה תני כאלו מלמדה תפלות ר"ל דברים תפלים שמתוך הבנתה ביתר מגדרה היא קונה ערמימות מעט ואין שכלה מספיק להבנה הראויה והיא סבורה שהשיגה ומקשקשת כפעמון להראות את חכמתה לכל ובתלמוד המערב אמרו דרך גוזמא ישרפו דברי תורה ואל ימסרו לנשים:

ר' יהושע אומר רוצה אשה בקב טפלות מתשעת קבין פרישות כך היא הגרסא ר"ל בלא וא"ו וזהו ששאלו בגמרא מאי קאמר ופרשוה בקב וטפלות בתוספות וא"ו כלומר רוצה היא במזונות מועטין ושיהא בעלה מיטפל עמה משיהו לה מזונות מרובין ושפע גדול ויהא בעלה פורש הימנה ונתגלגל בכך לומר שתכלית ענינה אינה אלא להיותה עובדת הבעל עד שיהא אוהבה ומיטפל בה ואינה סובלת עול תורה ולי נראה לפרש רוצה שיהא בעלה עם הארץ ואינו יודע אלא מעט בכדי הצורך ההכרחי ושיהא מיטפל עמה משיהו לה תשעת קבין ר"ל חכמה יתירה ושיהא פורש הימנה מתוך חכמתו וכמו שאמרה צפורה אשריהם ואוי לנשותיהם ואחד מן החכמים אמר בנעם מליצותיו כי הנשים יבחרו מאשר אוי להם ואשרי לנשותיהם ומעתה היאך תעמוס עליה עול תורה ואף של בעלה קשה לה:

הוא היה אומר חסיד שוטה ורשע ערום ואשה פרושה ומכות פרושים הרי אלו מבלי העולם וענין חסיד שוטה הוא שמתחסד ביותר מדאי אף במה שחסידותו גורם היזק או לעצמו או לאחר כגון שמתענה בכל יום או שרואה אשה טובעת בנהר ואומר איני יורד להצילה כדי שלא אסתכל בערוה או שראה תינוק מבעבע בנהר ואומר אחלוץ תפלי קודם שאכנס:

ורשע ערום הוא שיודע לתחבל שלא בהיכר לגרום היזק לאחרים להועיל לעצמו או לאחרים ופרשו בגמרא כגון שמטעים טענותיו לדיין קודם שיבא בעל דין חברו כדי שיהא רואה בזכותו בנקל שמשהונח הרעיון על מחשבה אחת אינו זז ממנה בנקל וכבר ידעת שדבר זה אזהרה לדיין שלא ישמע ולבעל דין שלא ישמיע דכתיב לא תשא שמע שוא ודרשו בו גם כן לא תשיא וכן לרואה אחד בא בשדהו ליטול לקט שכחה ופאה ויודע בו שיש לו מאתים חסר דינר ומקדים לו שלום ונותן לו דינר כדי להשלים לו מאתים וכבר ידעת מה שפסקנו בכמה מקומות שמי שיש לו מאתים לא יטול לקט שכחה ופאה ואם היו לו מאתים חסר דינר אפילו שוה אלף זוז כאחד נוטל והרי זה רמהו בערמתו כדי להפקיעו ממתנות עניים שבשדהו ליתנן לאחר שהוא קרובו או מכירו וכן כיוצא באלו:

ואשה פרושה ר"ל לא בכל אשה אבל באשה מכשפה שעושה עצמה פרושה ומתחסדת לרמות העולם בכשפיה לומר שבתפלתה ובחסידותה מזדמן לה כן וקראוה בגמ' אלמנה שיבבית כלומר שהולכת אצל שכניה תמיד להראות טלפיה והעידו על אחת מהן שכל שהיתה יודעת באשה שמקשה לילד היתה עוצרת רחמה בכשוף והולכת לראותה וכשרואה שמצטערת הרבה היא אומרת אלך ואבקש רחמים עליך והיתה הולכת ומתרת כשפיה והולד יוצא ופעם אחת היה לה שכיר יום בביתה והיא הלכה לבית המקשה ושמע השכיר קול הכשפים מקשקשים בכלי סתום כפעמון ופתח מגופת הכלי ויצאו הכשפים והולד נולד ונתגלה ענינה ועל זו וכיוצא בה אמרו כאן שהן ממבלי ומפתים את העולם בהבליהם ואף באנשים כן אלא שמדות אלו מצויות בנשים יותר אבל כל שחסידותן כראוי ובכונה חס ושלום שלא נאמר על פרישותן שום פקפוק וכמה מהן נמצאו יראות חטא ומדקדקות אף ביותר מן האנשים ודרך הערה אמרו אמר ר' יוחנן למדנו יראת חטא מבתולה וקיבול שכר מאלמנה יראת חטא מבתולה שפעם אחת שמעו לאחת שהיתה מתפללת בבית מדרשו של ר' יוחנן והיתה אומרת רבונו של עולם בראת גן עדן בראת גיהנם בראת צדיקים בראת רשעים יהי רצון מלפניך שלא יכשלו בי בני אדם וקבול שכר מאלמנה שראו באחת שהיתה הולכת בכל יום להתפלל בבית מדרשו של ר' יוחנן אמר לה בתי לא בית הכנסת יש בעירך אמרה לו ר' ולאו שכר פסיעות יש:

ומכות פרושים ר"ל אלו שמענין את עצמם דרך התחסדות בהרבה סגופים והכאות כדי להראות חסידותם שנמצא כל פרישותם שלא בכונה מעולה על הדרך שיתבאר בגמ' ואמר אף על אלו שהם ממבלי עולם ר"ל מכחישין כונת המציאות שכונת הממציאו להיות כל הפעולות פונות לתכלית אחת והיא עבודתו ית' ומתוך כך הזכירו בגמ' הרבה מינין מן הפרישות שאינם בגדר הפרישות המכוון והוא שאמרו שבעה פרושים הם

כלומר שאין פרישותם כלום א' פרוש שכמי ר"ל שעושה מעשה שכם והוא שאין עושה הדבר אלא להנאתו כדי שיתכבד בכך או יועילוהו בממון או באי זה צד ולא לשום שמים וזהו מעשה שכם שמל את עצמו להגיע למה שהיה רצונו ב' פרוש נקפי והוא שהיו ביניהם אנשים מהלכין עקב בצד גודל להראות עצמם פורשים מן העולם ואינם מביטים במקום מהלכם אלא שמרימים עיניהם למעלה ורגלם מתנקף בהתמדה ואין זה אלא דרך התראות ג' פרוש קוזאי והוא שעוצם עיניו בלכתו שלא יסתכל בנשים והרבה פעמים ראשו מתנקף בכותלים ודם חוטמו או שאר אבריו יוצא ומזה את הכותל ואף זו אינה אלא דרך התראות ד' פרוש מדוכיא ר"ל יד המדוכה העשוי בראשו כפוף כמקבת ואף זה הולך בכפיפת ראש להראות לכל שהוא ענו ושפל ובקרבו ארבו ה' פרוש מה חובתי ואעשנה ולא שיהא הולך אנה ואנה ללמדו מה שהוא חייב לעשות שהרי זה מראה עצמו כלא יודע וזו ודאי מדה טובה היא אלא שאומר מה חובתי עוד ואעשנה כלומר שמפרסם מה שעשה לומר כך וכך עשיתי התדעו דבר שאוכל עוד לעשותו שנמצא מראה עצמו כאלו קיים את הכל ו' פרוש מאהבה ר"ל מאהבת שכר המצות ולתקות השכר ולא מאהבת מי שצוה בעשייתן ז' פרוש מיראה ר"ל מיראת עונשן ואע"פ ששני אלו אינם במדרגות הרע כאחרות שמ"מ מתוך שלא לשמה בא לשמה מ"מ אינם בכלל פרישות:

כלל הדברים כל שאינו בודל מדרכי העולם אלא לפי כונה מכונות העולם הרי זה כבורח מן העולם והוא רודף אחריו והפרישות האמתי הוא שאהבת בוראו מביאתו ליפנות מכל דרכי העולם לעבדתו לבד לא יתיר לשונו לדבר בזולתו ולא איבריו להתעסק אלא במה שלבו הומה לכבודו ית' אבל האחרים כלם דרך התראות והתחסדות והוא סבור להעלם מידיעת הבורא ית' כהתעלמו מבני אדם והוא שאמרו דמיטמרן מיטמרן ודמיגליין מיגליין כלומר שבין בני אדם הנסתרות נסתרות והנגלות נגלות אבל לשם ית' הנסתרות גלויות לו והוא שאמרו ודמיטמרן מיגליין ר"ל להב"ה ובי דינא ליתפרע מהני דחייפי גונדי ר"ל שמתכסים בטליתות גדולות ובציציות ארוכות נראות לבני העולם ולבם רחק ממנו ית' עליהם אני אומר ויציצו כל פועלי און:

במדרש אמרו לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא שלא תהא מניח תפילין ומתעטף בציצית והולך ומרמה את הבריות וינאי המלך כשהרג את החכמים ונתיראה אשתו שיעבירו את זרעו מן המלכות ובקשה ממנו שישתדל לשוב באהבתם אמר לה אל תתיראי מן הפרושים ר"ל שאותם האמתיים אינם שומרים עברה ולא משאינן פרושים ר"ל שאינם מחזיקין עצמן בפרישות שהרי אין לבם עלי אלא מן הצבועים הדומים לפרושים שאין פרישותם אלא כצבע הכלי שאין תוכו כצבעו שהן עושין מעשה זמרי ומבקשים שכר

כפנחס ובתלמוד המערב הזכירו באחד שהיה מניח תפילין וראה אחד בערב שבת והפקיד לו את כיסו ובמוצאי שבת בא אצלו וכפר בו אמר לא לך הימנית אלא להלין דברישך הימנית ובתלמוד המערב פירשו שפרוש אהבה הנזכר כאן הוא המעולה והוא המיוחס לאברהם:

ר' שמעון אומר אין זכות תולה לה שאם שאתה אומר כן אתה מדחה את המים ר"ל מכהה את זיון ומקלה את כבודן בפני הנשים השותות כלומר שאינן מקפידות בשתייתן ובוטחות בזכותן וכן אתה מוציא לעז על הטהורות לומר ודאי טמאות הן אלא שהזכות תולה להן ר' אומר שבודאי זכות תולה אלא שמ"מ לא שתהא הזכות עושה כל כך שתהא יולדת ומשבחת אלא תולה שלא למות מיד אלא מתנונה והולכת מעט מעט ולסוף שנה או שנתים או שלש מתה באותה מיתה וכן הלכה לפי המקובל בהן כמו שכתבנו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שבאו עליה בגמ' ממה שלא ביארנוהו במשנה אלו הן:

דף כא.

כבר ידעת מדרכי הדת שהאומות אין הב"ה מדקדק ליפרע מהן בעולם הזה והוא שאמרו כאן דלא מיפקיד דינא עליהו כלומר שאין מדת הדין ממהרת ליפרע מהן כל כך וכן הענין אף בישראל בין צדיק לרשע כדרך שאמרו וסביביו נשערה מאד וכן רק אתכם ידעתי וכו':

אע"פ שקיים המצוה הוא מה שמעמיד רוב בני אדם שאי אפשר לרוב בני אדם להשיג מכבוד בוראן מה שראוי להשיג מדרך חכמה וחקירה ודים שישיגוהו מצד הקבלה וקיום המצות וכמו שאמרו בדרש ארור אשר לא יקים את דברי התורה אלו נאמר אשר לא ילמד את דברי התורה לא היתה לעולם תקומה אלא אשר לא יקים וכן עץ חיים היא למחזיקים בה אלו נאמר לעמלים בה לא היתה לעולם תקומה אלא למחזיקים בה אעפ"כ מי שחננו השם בידיעת התורה וזכה להיות מן השרידים אשר ה' קורא הוא עיקר הכל ויתד שהכל תלוי בו דרך הערה אמרו כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב את התורה באור לומר לך מה אור מאיר לעולם אף תורה מגינה לעולם ר"ל שמשפיע לזולתו ומקיים את הישוב בחכמתו ואומר בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך בהתהלכך תנחה אותך זה העוה"ז בשכבך תשמור עליך זה יום המיתה ר"ל לעולם הבא והקיצות היא תשיחך לעתיד לבא ר"ל תחיית המתים ותלה את המצוה בנר

לומר לך מה נר אינה מאירה אלא לפי שעה כך מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה ר"ל שכל שאין דעתו עליה נשאר ערום אבל מי שזכה לחכמה אינה זזה ממנו:

משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפלה ומתוך כך היה מתירא משלשה דברים מן הקוצים והברקנים ומן גדודי חיות רעות ולסטים וכן שאינו יודע היכן ילך נזדמנה לו אבוקה ניצל מן האחת ר"ל מן הקוצים והברקנים והפחתים עלה עמוד השחר ניצל מן השניה והוא חיות וליסטים ועדיין אינו יודע באיזה דרך ילך הגיע לפרשת דרכים ניצל מכלן כך זכה למצות והן הנמשלות לאבוקה ניצל מקצת פורעניות בעוד שהיא זורחת אלא שהוא דבר מסתלק לשעתו ומגינות עליו מן הפורענות אבל אינה מצילתו מיצר הרע אחר שנסתלק מעשייתן וזהו שאמר אגוני מגנא אצולי לא מצלא זכה לתורה והיא הנמשלת לעמוד השחר ניצל מן הכל אלא שאינו בטוח עדיין מכל וכל כמו שאמר אל תאמן בעצמך עד יום מותך הגיע לפרשת דרכים והוא יום המיתה ניצל מן הכל וידע ללכת אל עיר גדולה לאלהים העיר מיום ה' שמה:

וכלל הדברים תורה ויראת חטא ערבים זה בזה וכל אחד צריך לחבירו שהתורה מלמדתו המצוה ויראת חטא מונעתו מן העבירה וכל שלא למד תורה ומשתדל להיות אחרים לומדים על ידו חולק בשכר ולא עוד אלא שהתורה נקראת על שמו כמו שאמרו בשמעון אחי עזריה שמתוך שהיה אחיו מתפרנס ממנו בשעה שהיה לומד הוזכר אחיו בהלכותיו ונעשה הוא טפל לו וכן יוחנן דבי נשיאה על שם שהיה מתפרנס מן הנשיא ומי שאין לו מי שיסייעוהו אעפ"כ יטרח וילמד מתוך הדחק ומקומו מושכר לו ועל זו אמרו הלל מחייב את העניים וכל שהוטל עליו לסמכו ולעזרו ולא עשה אפילו היה חולק לו בנכסיו אחר כן אינו חולק בשכר דרך הערה אמרו הלל ושבנא אחי הלל עוסק באורייתא שבנא עבד עיסקא לסוף אמר ליה תא ניערוב וניפלוג יצתה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו וצריך ללומד שיערים בעצמו על איזה צד למודו מתקיים אם שילמד מעט מעט אם בחזרה אחר חזרה וכן שישפיל עצמו וישים עצמו כמי שאינו לילך אצל קטן הימנו ושלא להקפיד על שום דבר כל שהוא יכול ללמוד ולעסוק בתורה והוא שאמרו דרך סמך והחכמה מאין תמצא:

דף כא:

כבר ביארנו בתשיעי של בתרא קל"ט ב' שכל שמת והניח נכסים מועטים ר"ל שאין מספיקין לכדי שיזונו מהם הבנים והבנות עד זמן בגרות הבנות שהבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים ומ"מ ביארנו שם שאם קדמו הבנים ומכרום קודם שיחזיקו בהם

הבנות מה שמכרו מכרו והבנות הפסידו והמשיא עצה להם בכך הרי זה רשע ערום וכן ביארנו בשמיני של בתרא קל"ז א' שמי שאמר בשעת מיתה נכסי לך ואחריך לפלוני וירד הראשון ומכר ואכל שאין לשני אלא מה ששייר ראשון אף זה כל שהוא משיא להם עצה בכך נקרא ערום:

אף המכריע אחרים לילך בארחותיו בלא טעם ובלא כונה מעולה אלא שמכוין לכבוד עצמו לומר כך הנהיג פלוני הרי זה רשע ערום שאין הכונה אלא להחזיק עצמו בעיניהם כאדם גדול כדי שיהא נשמע להם וכל שכן המחמיר לאחרים ומיקל לעצמו שהוא מן השם וכן כל שקרא ושנה ואינו משמש תלמידי חכמים ר"ל שאינו טורח לשמשם ולהיות מקובל מהם ומהנהגותיהם שכל שהוא כן אף הוא מראה שאין כבוד התורה חביב עליו אלא שטרח ללמוד כדי שיהא יכול לקנתרם ולקפחם וזהו ודאי רשע ערום ודרך אזהרה אמרו שכל שקרא ושנה ולא שימש הרי זה בור ויש אומרים הרי זה עם הארץ וכבר ביארנו ההפרש שבין בור לעם הארץ בילדותינו בחבור התשובה מפני שכל שאינו מישב את חכמתו בקבלת גדוליו שונה ואינו יודע מה הוא שונה ובוטח על מה שהוא מוצאו כתוב ואין לו בחינה במה שראוי לסמוך והוא שבסוגיא זו דמוהו למגיש ר"ל מכשף והוא שאמרו רטין מגישא ולא ידע מה ראטין תני תנא ולא ידע מה תני כלומר כשם שהמכשף חובר את חביריו ולוחש את לוחשיו ואינו מכיר מה הם ומה פירושם אלא שעל ידי לוחשיו הכשוף בא כך זה שונה משנתו ואינו יודע במה יסמוך וכן אמרו התנאים מבלי עולם כלומר שמורים הלכה מתוך משנתם והם אינם יודעים טעם המשנה וכן אם הם דברי יחיד אם לאו ואם הם הלכה אם לאו ואף קטן שלא כלו לו חדשיו ר"ל שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה ממבלי עולם והזמן הראוי לכך ארבעים שנה אלא שאם אין כמוהו בחכמה מורה אף בפחות כל שמוחזק בשלמות הראוי לכך וכל שהוא ראוי להוראה ומונע את עצמו ממנה הרי זה פורק עול תורה מעליו והוא בכלל מבלי עולם ואין צריך לומר שכן בתלמיד המבעט ברבותיו:

דף כב:

המשנה השלישית והכונה בה בביאור החלק הרביעי והחמישי והוא שאמר נטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי הרי היא ככל המנחות תפדה משנקדשה בכלי הרי היא ככל המנחות תשרף אלו שמנחותיהן נשרפות האומרת טמאה אני לך ושבאו לה עדים שהיא טמאה והאומרת איני שותה ושבעלה אינו רוצה להשקותה ושבעלה בא עליה בדרך כל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות בת ישראל שנשאת לכהן מנחתה נשרפת

וכהנת שנשאת לישראל מנחתה נאכלת מה בין כהן לכהנת מנחת כהנת נאכלת ומנחת כהן אינה נאכלת כהנת מתחללת ואין כהן מתחלל כהנת מיטמא למתים ואין כהן מטמא למתים כהן אוכל בקדשי קדשים ואין כהנת אוכלת בקדשי קדשים מה בין האיש לאשה האיש פורע ופורם ואין האשה פורעת ופורמת האיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר האיש מגלח על נזירות אביו ואין האשה מגלחת על נזירות אביה האיש מוכר את בתו ואין האשה מוכרת את בתה האיש מקדש את בתו ואין האשה מקדשת את בתה האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה האיש נתלה ואין האשה נתלית האיש נמכר ואין האשה נמכרת בגניבה אמר הר"ם פי' מנחת סוטה אמנם יביאה בעלה וכאשר היה בעלה כהן תשרף זאת המנחה בכללה לאמרו ית' וכל מנחת כהן כליל לא תאכל ובא בקבלה כהן ולא כהנת ואמרו ולא יחל זרעו זרעו מתחלל והוא אינו מתחלל שהוא לא ישוב חלל לעולם אבל הוא פסול כל זמן שיעמוד עם זאת האשה אשר שם אותה חללה המשל בזה שיהיה כהן כבר נשא גרושה הנה כשיבעל נעשית חללה כמו שהתבאר במס' קדושין בין שיהיה כהנת או לויה או ישראלית לפי שאמרו הנה כהנת מתחללת ענינו שהיא תתחלל בכלל מי שיתחלל וכאשר היתה זאת האשה חללה תעמד חללה לעולם בין שמת בעלה או גרושה וזה הכהן כל מה שהוא עמה הוא פסול לעבודה וכאשר גירשה ונדר שלא ישא נשים בעבירה כמו שיתבאר בשביעי מבכורות תחזור לכשרותו ולשון ספרא להחלו בזמן שהוא נוהג מנהג זה הרי הוא חולין ואמ' ית' אמור אל הכהנים בני אהרן ואולם קדשי הקדשים והם החטאת והאשם כמו שיקראהו הפסוק קדש קדשים הנה בא בתורה כל זכר בכהנים יאכלנה אמר השם ית' והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים ואמ' איש צרוע הנה לא יהיה פריעתו ופרימתן זולת באיש צרוע ואולם אלו שני הדינין אשר ייוחד האיש בהן בלתי הנשים בענין הנזירות הנה היא הלכה למשה מסיני לא התבאר לו בפסוק וכבר התבאר לך בסוף פ"ד מנזירות ואמ' השם בה בהקנות לאיש בתו ואמ' אבי הנערה את בתי נתתי לאיש הזה ואמר וכי ימכור איש את בתו לאמה ואמר וסקלתם אותו באבנים ובאה הקבלה אותו בלא כסותו הא אותה בכסותה ואמר ותלית אותו על עץ ובאה הקבלה אותו ולא אותה וכן אמר בגנב ונמכר בגניבתו ולא בגניבתה:

אמר המאירי נטמאת מנחתה ר"ל של סוטה אם עד שלא קדשה בכלי נטמאת הרי היא כשאר המנחות שנטמאו קודם שקדשו בכלי ותפדה ויביא אחרת בדמיה ואם משקדשה בכלי נטמאת נשרפת כדין שאר המנחות גם כן שמשנתקדשה בכלי נתקדשה קדשת הגוף ואינה יוצאה לחולין:

ואלו שמנחותיהן נשרפות ר"ל מפני שאינן ראויות ליקרב ולא ליפדות ולצאת לחולין האומרת טמאה אני ר"ל שאמרה כן אחר שקדשה בכלי וכן שבאו לה עדים שהיא טמאה והאומרת איני שותה ושבעלה אינו רוצה להשקותה וכולן שאירע כן משקדשה בכלי וכן שבעלה בא עליה בדרך ולא נודע עד שקדשה בכלי ומשקדשה בכלי אינה נפדית ולהקרב אינה ראויה שהרי אינה שותה ולמנחת נדבה אינה ראויה שאין מנחת נדבה באה שעורים:

כל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות פי' כבר ידעת שמנחת כהן אינה נקמצת אלא כלה כליל ואמר עכשו שכל הנשאת לכהן הן כהנת הן לויה הן ישראלית מנחתה נשרפת ודבר זה לא על מנחת סוטה לבד הוא נאמר אלא על כל מנחה הן של חובה הן של נדבה ופירשו בגמ' שאינה כלה כליל מפני חלק שלה וכן אינה נאכלת מפני חלק הבעל שהוא כהן ומ"מ נקמצת היא והקומץ קרב לעצמו והשירים מתפזרים על בית הדשן ואי אפשר לומר שיהא הקומץ קרב לעצמו והשירים קריבין לעצמן שכך אמרו חכמים כל שממנו לאשים הרי הוא בבל תקטירו ודבר זה נאמר על מקרא הכתוב כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו להי' שאין תלמוד לומר ממנו אלא לדרוש בו כי שניתן חלק ממנו לאשים הרי השירים באיסור הקטרה ואם כן אף זו הקומץ שקירב כראוי קירב מפני חלק שלה והרי השירים בבל תקטירו וא"ת שיקריבם לשם עצים כלומר שיתנה ויאמר אם לא היתה ראויה ליקמץ אלא שתהא ראויה להיות כלה כליל כדין מנחת כהן הרי זו הקטרה לשמה והקמיצה אינה מעלה ומורידה להיות אלו נקראים שירים אלא תהא כמנחה שנעשית כליל בשתי פעמים ואם ראויה היא ליקמץ עד שחל על הנשאר שם שירי מנחה שהם בבל תקטירו יהו כשאר עצי המערכה וכדברי האומר באיברי חטאת שנתערבו באיברי עולה שיתנם למעלה על המזבח לעשותם כליל כאיברי עולה ואע"פ שהם שירים הראוים לכהנים אחר הקטרת אמורין והם בבל תקטירו מ"מ נותנן בתורת עצים וממה שנאמר בשאור ודבש ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח ודרש בו לריח ניחוח הוא דלא יעלו אבל אתה מעלה לשם עצים הרי אין הלכה כן אלא כדברי חכמים שאמרו באיברי חטאת שנתערבו באיברי עולה תעובר צורתן ויצאו לבית השריפה אלא הקומץ קרב לעצמו והשירים מתפזרין על בית הדשן ואע"פ שבמנחת כהן חוטא ר"ל כהן שמביא מנחה בדלי דלות על שבועת העדות או שבועת בטוי או טומאת מקדש וקדשיו שכלה כליל שמנחת חובתו כמנחת נדבתו זו מ"מ בת הקרבה היא אבל זו שאינה בת הקרבה שמא אחר חלק שלה היא נידונית וכראוי נקמצה ושירים גמורים הם השירים מתפזרים על הדשן והולכין לאיבוד ומ"מ בת כהן הנשאת לישראל אין צד כהונה שבה

כלום והקומץ קרב והשירים נאכלים לכהנים כדין מנחת ישראל ומעתה מתוך שמצא חלוק זה בין מנחת כהן למנחת כהנת ר"ל בת כהן הנשאת לישראל הזכיר ג"כ שהכהנה מתחללת ר"ל שאם נבעלה לפסול לה נתחללה מן הכהונה ומן התרומה והרי היא חללה וכהן אע"פ שנשא גרושה או זונה או חללה אינו נעשה חלל בכך ולא יחלל זרעו כתיב אבל הוא אינו חלל אלא שהוא בעמוד והוצא ופסול לעבודה עד שיוציא וכן מתחלק ענינם מצד אחר שהכהנת מיטמאה למתים וכהן אינו מיטמא שנאמר אמור אל הכהנים בני אהרן ודרשו בני אהרן ולא בנות אהרן ומצד אחר שהכהנת אינה אוכלת בקדשי קדשים כגון חטאת ואשם ומנחה וכהן אוכל בהם מפני שנאמר בהם כל זכר בבני אהרן יאכלנה אבל קדשים קלים נאכלים אף לנקבות:

ואח"כ מזכיר החלוקים שבין איש לאשה דרך כלל אף בישראל ואמר שהאיש פורע ופורם כשהוא מצורע ולא האשה וכן אינה עוטה על שפה אבל יושבת היא חוץ לעיר ונחלטת בטומאת נגעים כאיש:

האיש מדיר את בנו הקטן בנזיר לומר יהא זה נזיר וחלה נזירות אביו עליו ומגלח על נזירות אביו והוא מפריש לו קרבנותיו כמו שביארנו במקומו בנזיר כ"ח ב' בפרק מי שאמר הריני נזיר ושמע חברו ואמר ואני ואין האשה מדרת בנה בנזיר וכן לא האב את בתו שאף בבן אינה אלא הלכת סיני ולא נאמרה הלכה אלא בבן וכן התבאר שם שהאיש מגלח על נזירות אביו ר"ל שאם היה אביו נזיר והוא נזיר והפריש האב את קרבנותיו ומת הואיל והבן גם כן נזיר הרי הבן מגלח ביום מלאת שלו ומביא אותם הקרבנות שהפריש אביו ואינו צריך להביא קרבנות אחרים ואף זו הלכה היא בנזיר והאשה מיהא אינה מגלחת על נזירות אביה:

האיש מקדש את בתו ר"ל שמקבל קדושין בשביל בתו קטנה והיא מקודשת גמורה בכך ואין האשה מקדשתה וכל שקדשוה אמה או אחיה לאחר מיתת האב יכולה למאן וכן האיש מוכר את בתו כשהיא קטנה לאמה העבריה ולא האשה וכל שמכרתה אינה בדין אמה למצות יעוד ושאר דינין שבה כלל:

האיש נסקל ערום ר"ל בכסוי שמכסין אותו לפניו והאשה אינה נסקלת ערומה אלא בלבישת חלוקה כמו שביארנו בששי של סנהדרין וכן האיש נתלה אחר שנסקל ואין האשה נתלית כלל שנאמר ותלית אותו ולא אותה כמו שביארנו שם גם כן וכן האיש נמכר בגנבתו ואין האשה נמכרת בגניבתה כמו שביארנו בראשון של קדושין וכן היה יכול לשנות במשנה זו שהאיש נרצע ואין האשה נרצעת ושהאיש מצווה על פריה ורביה ולא האשה וכן בתלמוד תורה וכן בכל שהזמן גרמה וכן בבל תקיף ובל תשחת וכן

שהאיש נידון בבן סורר ומורה ולא האשה וכן בכמה כיוצא באלו אלא שכך היא דרך התנאים לשנות ולשייר. זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמ' דבר:
ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף כג:

ארוסה ושומרת יבם וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכת על החלק השלישי שבה שענינו לבאר הנשים שיוצאות מכלל דין סוטה הן לגמרי הן בקצת דברים וכן העריות שיצאו מכלל הקנוי וכן הנשים שבית דין מקנאין להם שלא ליסתר עם אותו הפלוני ואם משקין על פי אותו הקנוי אם לאו ושזה החלק נתיחד ביאור ענינו בזה הפרק ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשני חלקים הראשון לבאר אותם שאין שותות אפי' הן רוצות לשתות ורצו הבעלים להשקותם אלא שהפסידו כתובתן אם נסתתרו אחר הקנוי וכן שנאסרו להם והשני לבאר אותם שבית דין מקנאין להם ר"ל להפסידן כתובה אם נסתתרו אחר קנוים ולאסר על בעליהן אבל להשקותם לא שאין השקאה אלא בקנוי של בעל זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיבאו בו קצת דברים שלא מן הכונה על ידי גלגול כענין סוגית התלמוד על הדרך שקדם:
והמשנה הראשונה ממנו תבאר ענין החלק הראשון אלא שאנו מפרשים כל הענינים ביחד במשנה אחת והוא שאמר ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה שנאמר אשר תשטה אשה תחת אישה פרט לארוסה ולשומרת יבם אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל ובת ישראל לממזר ולנתין לא שותה ולא נוטלת כתובתה אלו לא שותות ולא ניטלות כתובה האומרת טמאה אני לך ושבאו לה עדים שהיא טמאה והאומרת איני שותה ושבעלה אינו רוצה להשקותה ושבעלה בעלה בדרך נוטלות כתבה ולא שותות מתו בעליהן עד שלא שתו בית שמאי אומרים נוטלות כתובה ולא שותות בית הלל אומרים לא שותות ולא נוטלות כתבה אמר הר"ם הנה אבאר לך כי כאשר היה האיש כבר בעל אחת מהבעילות מאי זה איסור שתהיה הנה לא יתירו המים המארירים באשתו ולזה אלמנת כהן גדול והדומה לה כאשר התבאר עליה הקנוי והסתירה לפי מה שיתואר יוצאות שלא בכתבה לפי שלהן כתבה ואע"פ שיש בנשואיהן אסורא כמו שיתבאר בסוף הי"א מכתובות בית שמאי סברי שטר העומד לגבות כגבוי דמי וכאלו כבר הגיע זה הממון לידה ולזה נוטלת כתובתה אצלם אמר המאירי ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה ר"ל ארוסה שקנא לה ארוס שלה ונסתרה אינה שותה שהרי תחת אישה כתו' וזו אינה תחת אישה אלא שהפסידה

כתובתה אם כתב לה שאם לא כתב אין לה כתובה כמו שביארנו בראשון של מציעא ובכמה מקומות אלא שאם כתב לה הפסידה ונאסרה לו וכן שומרת יבם שקינא לה יבם שלה אינה שותה שאף זו אינה תחת אישה ומ"מ קנויו קנוי ליאסר עליו בסתירה ולהפסידה כתובתה שעל נכסי אחיו כך למדו מפי השמועה איש איש כי תשטה אשתו לרבות ארוסה ושומרת יבם לקנוי ר"ל להיות קנוים קנוי להפסד כתובה ולאיסור אחר הסתירה ותחת אישה למעט בארוסה ושומרת יבם שלא להיות קנוים קנוי לענין השקאה ואע"פ ששומרת יבם שזינתה:

מותרת ליבמה וכן שאם מתה מותר באמה כמו שהתבאר בתלמוד המערב שבפרק שני אלמא אין זה אישות כלל מ"מ כל שרואה אותה פרוצה יכול לקנות לה והיא גרמה אחר כן ליאסר עליו ולהפסיד כתובתה בסתירתה ויש חולקין בזו ופירשו דמתני' אליבא דרבי עקיבא דאמר שומרת יבם שזינתה אסורה לבעלה ואין נראה כן:

אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר לא שותות ולא נוטלות כתובה שלא נאמרה הפרשה אלא בראויה לקיימה וכמו שאמרו בסיפרי כי תשטה אשתו בראויה לאישות הכתוב מדבר אבל שאינה ראויה לאישות אינה שותה אע"פ שקידושין תופסין בה וכבר ביארנו ביבמות פרק יש מותרות שיש להן כתובה בהכיר בה ומתוך כך אמרו כאן שהפסידו כתובתן על ידי קנוי והקנוי מועיל בהן להפסד כתבה ואי אתה מפרש שמועיל לאסרה עליו שהרי אסורה ועומדת היא ומ"מ מועיל הוא לענין איסור לרבוי לאוין וכן לאסרה לבועל כמו שהתבאר בסוגית הגמ':

וגדולי המחברים באין בהפקעת שתיתה מפני שבעל באיסור וכל שבעל באיסור מימיו אין המים בודקין את אשתו שאינו מנוקה מעון ביאה ומ"מ אין אנו מפרשין כן אלא בביאת אשתו כגון שבא עליה אחר קנויו וכן פרשוה הם אף בשניה שהיא מדברי סופרים ומ"מ אין לה מקום אלא לומר שאינה שותה אבל להפסד כתובה הרי אמרו שהשניה אפי' הכיר בה אין לה כתבה מפני שחכמים עשו חזוק לדבריהם וחייבי עשה אפי' לא הכיר בה יש לה כתבה ומתוך כך אפשר לכללם בדין זה שלא לשתות ולהפסידה כתובה וליאסר בלאו:

והזכיר עוד בדין זה האומרת טמאה אני לך והאומרת איני שותה אע"פ שמחזקת עצמה בטהורה אבל אם אמר בעלה איני רוצה להשקותה או שבא עליה בדרך אחר שנסתרה הואיל והם גורמים לה שלא לשתות לא הפסידו כתובתן אלא נאסרו עליהם ונוטלות כתובה ויוצאות:

מתו בעליהן עד שלא שתו בית שמאי אומרים נוטלות כתובה ולא שותות ומפני שהם סוברים שטר העומד לגבות כגבוי דמי ר"ל שכל שיש לו שטר חוב על חברו בשעבוד נכסים נעשה בעל השטר מוחזק בנכסים ונמצאו יורשי הבעל תובעים ועליהם להביא ראיה שזינתה בסתירה זו אבל בית הלל סוברים שאינו כגבוי ונמצא שהיא תובעת ואינה נוטלת מספק וכן הלכה ומה שאמרו או שותות או לא נוטלות כתובה כך פירושו או שותות וכו' ומתוך שאינן שותות לא נוטלות:

דף כד.

משנה מעוברת חבירו ומיניקת חברו לא שותה ולא נוטלת כתובה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן אילונית וזקנה ושאינה ראויה ליולד לא שותה ולא נוטלת כתובה ר' אלעזר אומר יכול הוא לישא לו אשה אחרת ולפרות ולרבות ממנה ושאר כל הנשים או שותות או לא נוטלות כתבה אמר הר"ם פי' ר' מאיר סובר כמו שנשא מעוברת חבירו ומיניקת חברו יוציא ולא יחזיר עולמית ולזה הוא אצלו עובר עבירה כמו ישראל שנשא נתינה והדומה לה ולזה לא ישקה אותה וחכמים אומרים שהוא יפרוש ממנה עד שישלים זמן היניקה והוא כ"ד חדש כמו שביארנו בגיטין חוץ מיום שנולד בו ור' אלעזר אמר שאמ' ית' ונקתה ונזרעה זרע שיתקן לידתה שתלד בקלות אם היה מנהגה שתלד בקושי או תלד זכר אם היה מנהגה שתלד נקבה ולזה אצלו אילונית וזקנה שותות ואם תאמר שבעלה עמה בעבירה להיותו נמנע מפריה ורביה ולא תשקה אותה מאלו הפנים הנה זה אינו אמת שהוא יכול לישא אשה אחרת וחכמים אומרים ונקתה ונזרעה זרע מי שהיא ראויה להזריע ואין הלכה כר' אלעזר והלכה כחכמים:

אמר המאירי מעוברת חברו או מינקת חברו ר"ל שמת זה או גירש והניח אשתו מעוברת או מניקה ובא זה ונשאה והרי שחכמים אסרוה עד שיהא הולד בן שתי שנים שהוא זמן יניקתו וזה שנשאה באיסור זה קינא לה ונסתרה לא שותה ולא נוטלת כתובה שהרי אינה ראויה לאישות דברי ר' מאיר וחכמים חולקין לומר שראויה לאישות היא שהרי יכול הוא להוציאה ושיחזיר לסוף כ"ד חדשים והלכה כחכמים:

אילונית והיא הידועה בסימנין המבוארים במסכת יבמות וזקנה כל כך שנפסקו ממנה עונותיה בשלש וסתות רצופים סמוך לזקנותה ועקרה שנתבררה עקירתה על פי בקי שלא בסימני אילונית ויש מפרשים שנעקרה על ידי חולי או מכה ושאינה ראויה ליולד כגון ששתת כוס עיקרין לא נוטלות כתובה ולא שותות:

וממה שהשיב ר' אליעזר יכול הוא לישא אחרת לפרות ולרבות ממנה יראה שטעם חכמים מפני שאינה ראויה לאישות שהרי מצווה הוא על פריה ורביה ולר' אליעזר יכול הוא לישא אחרת ואין כאן הפקעת אישות ואם כן אף לחכמים דוקא שאין לו בנים מצד אחר או אשה אחרת ראויה לילד הא כל שיש לו בנים או אשה הראויה לילד מצד אחר אף הם מודים ששותות ואף גדולי המחברים פסקוה כן ואע"פ שכתוב בפרשה ונזרעה זרע אלמא בראויה להזריע דוקא לא נאמר אלא בראויה לילד לומר שאם היתה יולדת בקושי תלד בריוח ואם היתה יולדת נקבות תלד זכרים ולא בשאינה ראויה לילד וכדעת האומר שאם היתה עקרה יולדת ומתוך כך פסקו שאם היו לו בנים או אשה הראויה לילד בשעת הקנוי ומתו בין קנוי לסתירה הואיל וכבר נראית לשתות בשעת הקנוי משקה אותה ואם לא היתה לו בשעת הקנוי אשה הראויה לילד ולא בנים אלא שנולד לו מגרושתו בין קנוי לסתירה הואיל וכבר נדחית בשעת הקנוי אינו משקה וכן היא שנויה בתלמוד המערב שבפרק זה ויש אומרים שדעת חכמים לא מטעם הפקעות אישות לבד נאמרה אלא מפני שלא דבר הכתוב אלא בראויה להזריע ואף ביש לו אשה ובנים כן והדברים נראין מסוגית הגמרא ומתלמוד המערב כדעת ראשון:

ושאר כל הנשים או שותות או [לא] נוטלות כתובה ומשנה זו לא נשנית בדיוק שאף מלבד אלו יש שאינן שותות ולא נוטלות כתובה כגון אשת סומא או חרש או אלם או שהיא חגרת ואלמת וסומא ואף אחרות עמהן כמו שיתבאר:

משנה אשת כהן שותה ומותרת לבעלה אשת הסריס שותה על ידי כל העריות מקנים חוץ מן הקטן וממי שאינו איש אמר הר"ם פי' היה מן הנראה שאשת ישראל כאשר זנתה באונס תאסר עליו היה לנו לומר שהיא לא תהיה מותרת לו אחר השתיה אולי באונס זנתה ובזה נמלטה והיא אסורה עליו ולמדנו בכאן שהיא שותה ומותרת לבעלה וכן אשת סריס ואע"פ שאין לו שכיבה ואמרו על ידי כל העריות מקנין לפי שהיה עולה על הדעת שהוא כאשר קנא לה עם אחיה או אביה או אחד העריות כמותם אינו קנוי לאמרם והיא נטמאה שתי פעמים ובאה הקבלה טמאה לבעלה טמאה לבועל הנה האיש אשר תאסר עליה קודם הקנוי הנה לא תשתה בעבורו ולמדנו שהוא ישקה אותה וקטן הוא פחות מבן תשע ויום אחד כמו שבארנו ביבמות ומי שאינו איש רצה בזה לאמרו ושכב איש אותה פרט לקטן ולבהמה:

אמר המאירי אשת כהן שותה ומותרת לבעלה שאלו בגמרא שותה פשיטא והשיבו בה מתוך שנאמר בסוטה והיא לא נתפשה כלומר שאם נתפשה מותרת אלמא פרשת סוטה לאו בכהן נאמרה שהרי אשת כהן אף באונס נאסרה קמ"ל ומדכתיב דבר אל בני ישראל

ואמרת שאין תלמוד לומר ואמרת אלא לרבות אשת כהן לשתות ואמר בה שאם יצאה טהורה מותרת לבעלה ואף בזו שאלו בגמרא פשיטא ופירשוה במתנונה דרך אברים ופי' הענין שכל סוטה ששתת מי המרים ולא התחיל בטנה לצבות וירכה ליפול מותרת לבעלה אפילו היתה מתנונה בשאר איברים אבל משיתחיל הלקות בבטן וירך אסורה ובאשת כהן שמא הייתי דן כל שמתנונה דרך איברים סרך זמה הוא אלא שהיא הוראה לביאת אונס ובישראל הוא דשריא אבל בכהן תיתסר קמ"ל שכבדות שאר איברים אינו הוראת זנות כלל ואף בכהן מותרת עד שיתחיל הלקות בבטן וירך וכן הלכה:

אשת סריס שותה ואע"פ שנאמר בפרט מבלעדי אישך אלמא שלא נאמרה אלא במי שיש בה שכיבת בעל מ"מ בהוה דבר ודבר זה יש מפרשים דוקא בסריס חמה שמותר לבא בקהל הואיל ובידי שמים הוא אבל סריס אדם הואיל ונאסר לבא בקהל כדכתיב לא יבא פצוע דכא וכו' אינה שותה ומ"מ אפשר לפרשה אף בסריס אדם ובאשה המותרת לו כגון גיורת ומשוחררת שמותרות לו כמו שהתבאר ביבמות ואם תאמר ואף אשת סריס חמה היאך שותה והרי קדמה שכיבת בועל יש מפרשים שנסתרס בידי שמים אחר שכיבה ויש מפרשים שאף סריס מעיקרו אע"פ שאינו בר זריעא להוליד בר שכיבה מיהא הוא ולא הקפידה בזה תורה אלא בשכיבה וכדכתיב את שכבתו וכן פירשו גדולי הרבנים וממה שכתבנו אתה למד מה שאמרו בתלמוד המערב בפרק שני שהגר שנשא גיורת משקה וכן כל כיוצא בזו:

על ידי כל העריות מקנאין ר"ל שכל שאמר לאשתו אל תסתתרי עם פלוני הרי זה קנוי ליאסר היא עליו בסתירה עד שתבדק אפילו קנא על מי שהוא ערוה עליה ואין אומרין הואיל וכתיב ונטמאה ונטמאה שתי פעמים אחת לאסרה לבעל ואחת לאסרה לבועל לא נאמרה פרשה אלא במי שביאה זו אוסרתה לבועל אף לאחר שתתגרש מזה והעריות הרי נאסרו לזה שקנא לה הימנו אף בלא ביאה זו אלא התורה ריבתה הבועל לאיסור במקום שהוצרך לאסרה ומ"מ קנויו קינוי אף במי שהיא ערוה עליו ופרשוה בתלמוד המערב אפי' באותן המותרות להתיחד עמהם כגון אביה או בנה וכן אפילו קנא לה בגוי או בעבד או באדם שחוף והוא האיש שבשרו נשחף וכלה ויבש ואין בו כח מפני שאינו מתקשה ואין ראוי לביאה שמ"מ לפעמים הוא מתקשה מעט בכדי הערה או יותר:

חוץ מקטן ומי שאינו איש ר"ל בהמה שאם אמר לה אל תסתתרי עם קטן זה או עם בהמה זו אינו קנוי ואין סתירתה אוסרתה או מזקיקתה ליבדק ומ"מ דוקא קטן פחות מבן תשע ויום א' אבל קטן בן תשע ויום אחד מקנין עליו שהרי ביאתו אוסרתה ומחייבתה מיתה

כמו שביארנו בראשון של קדושין ובכמה מקומות ויש חולקין לומר כן אף בבן תשע דהכא מעטיה קרא ואין הדברים נראין:

וקטנה מיהא גדולי המחברים כתבו שכל שהשיאה אביה מקנא לה מפני שכל שזינתה ברצון נאסרה על בעלה ולא להשקותה אלא ליאסר ולהפסד כתובה הא השיאוה אמה ואחיה אין מקנין לה ואין לה רצון ליאסר אפילו היה בעלה כהן והדברים מתמיהין ואף גדולי המגיהים מיחו בדבר לומר כן אף בהשיאה אביה וממה שאמרו פתוי קטנה אונס הוא ואף בתלמוד המערב שבפרק ראשון ראיתי קטנה שזינתה אין לה דינין ליאסר על בעלה:

משנה אלו שבית דין מקנים להם מי שנתחרש בעלה או נשתטה או שהיה חבוש בבית האסורים לא להשקותה אמרו אלא לפסלה מכתבתה ר' יוסי אומר אף להשקותה לכשיצא בעלה מבית האסורים ישקנה אמר הר"ם פי' ר' יוסי אומר כל מי שיקנא למאמר השם וקנא והביא ואין הלכה כר' יוסי וממה שיתחיב שתדעהו כי כאשר היה האיש סומא לא ישקה אותו לאמרו ית' מעיני האשה וכן אם היתה חגרת או גדמת או אלמת אינה שותה לא ישקנה לאמרו ית' והעמיד את האשה ונתן על וגו' ואמרה האשה ואמרו גם כן תחת אישה התחייב מזה שיהיה כל מה שימנעה מלהשקותה ימנעה גם כן מלשתות וכל מה שימנעה מלשתות ימנעהו מלהשקותה ולזה אם היתה סומא או היה הוא חגר או גדם אינה שותה אבל באלו כלן תצא בלא כתבה:

אמר המאירי ואלו שב"ד מקנין להן ר"ל שאם שמעו שהעם מרננין אחריה קוראין לה ואומרין לה אל תסתתרי עם איש פלוני ואם נסתרה אח"כ ושהתה כדי טומאה ב"ד אוסרין אותה על בעלה ואבדה כתובתה ורשות זו ניתנה להם מצד שאין הבעל יכול לקנות והן שנתחרש בעלה או נשתטה או שהלך למדינת הים או שהיה חבוש בבית האיסורין ולא להשקותה אלא לפסלה מכתובתה ר"ל לאסרה עליו ולהפסידה כתובתה וכשיבא הבעל או יתרפא או יצא מבית האיסורין יתן לה גט אבל בית דין אין משקין אותה ואף הבעל כשיבא אינו יכול להשקותה על סמך קנוי זה שהרי וקנא והביא כתיב ורבי יוסי חולק לומר שאף הם יכולים להשקותה וכן שבעלה יכול להשקותה כשיבא על ידי קנוי זה ואין הלכה כמותו אלא כתנא קמא:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה על הדרך שכתבנו ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

למטה יתבאר שאם היה הוא סומא או שהיתה היא חגרת או אלמת אינה שותה שאם הוא סומא אי אפשר לקיים בה מעיני אישה ואם היא חגרת אי אפשר לקיים בה והעמיד

אותה או אם היא אלמת אי אפשר לקיים בה ואמרה האשה אמן וממה שכתוב בפרשה תחת אישה למדו להקיש אשה לאיש ואיש לאשה ר"ל כשם שאם הוא סומא אינה שותה כך אם היא סומא אינה שותה וכשם שאם היא חגרת או אלמת אינה שותה כך אם הוא חגר או אלם אינה שותה הכל כמו שיתבאר בסוף הפרק:

דף כד:

מכיון שביארנו שזמן אירוסין זמן קנוי הוא אלא שתחת אישך מעכבתה שלא לשתות צריך אתה לברר אם יכול להשקותה משנשאה או אם קנוי שבזמן אירוסין מועיל להשקותה על סתירה שלאחר נישואין ודבר זה כבר ביררנוהו בראשון של קדושין וסדר הדברים שקנוי וסתירה שבזמן אירוסין אינה שותה בהם כלל בעודה ארוסה הואיל ואינה תחתיו כמו שביארנו כאן וכן אינו משקה עליהן משנשא ובעל שהרי הואיל ובעל אחר קנויו הופקעה בדיקת המים מצד שאינו מנוקה מעון וכן לא משנשא קודם שיבעול שאין המים בודקין אלא כשקדמה שכיבת בעל לבועל ואחר שנסתתרה קודם שנתיחדה עם הבעל אין כאן בדיקה ומ"מ אם קנא לארוסתו בעודה ארוסה ולא נסתרה ונשאה ובעל ואח"כ נסתרה הרי זו שותה על סמך קנוי שבשעת אירוסין והוא שאמרו למטה מקנין לארוסה להשקותה כשהיא נשואה וכן אתה אומר בדינין אלו כלם בשומרת יבם וכן אם בא עליה ארוס בבית חמיו אף בכונת זנות ואחר כך קנא לה בזמן אירוסין ונסתרה אף בזמן אירוסין ונכנסה לחופה ולא נבעלה שותה על קנוי וסתירה שבזמן אירוסין שהרי יש כאן תחת אישך וקדימת שכיבת בעל ונקוי עון אלא שבזו אי אתה יכול לומר כן בשומרת יבם שאם בא עליה הרי היא אשתו לכל דבר אפי' בזנות אפילו בשוגג שכך אמרו קנה לכל להאכילה בתרומה אם היתה אלמנה מן הנשואין שכבר היתה אוכלת ולירשה וליטמא לה וליפטר בגט ובלא חליצה ואין הלכה כדברי האומר שבביאה זו לא קנה אלא לדברים האמורים בפרשה ר"ל לקום על שם אחיו בנחלתו וליפטר צרתה מן היבום הא בארוסה מיהא אתה מפרשה כן:

ונמצא מכאן סתירה למה שכתבו גדולי המחברים שכל שבעל ביאה אסורה מימיו אפילו ביאה של איסור סופרים ואפילו בא על ארוסתו בבית חמיו שאין המים בודקין את אשתו שהרי בכאן כל שבא עליה בבית חמיו לא הופקעה שתייתה אלא בזמן האירוסין שאינה תחת אישה הא כל שנשאת שותה וכך היא שנויה בהדיא ביבמות פרק הבא על יבמתו אלא עיקר הדברים שאין צריך נקוי עון אלא שלא בא עליה אחר חשד הסתירה כמו שביארנו בכמה מקומות:

דף כה.

העוברת על דת ר"ל שמכשלת בעלה בדברים שהוא סומך עליה כגון מאכילתו שאינו מעושר או משמשתו נדה וכן העוברת על דת יהודית ר"ל שפרוצה ביותר ושלא כמנהג בנות ישראל כגון טוה בשוק ומיניקה את בנה בשוק על הדרך שביארנו ענינם במסכת כתובות פרק המדיר הפסידה כתובתה ומ"מ דוקא בהתראה ר"ל שיתרה אותה בעלה בעדים או בבית דין שלא תתנהג עוד בכך ושאם תתנהג בכך שתפסיד כתובתה אבל בלא התראה לא הפסידה:

ומ"מ אינה אסורה עליו אף בהתראה עד שיקנא לה בעדים ותסתתר בעדים ואף כשבית דין מקנאין במקום הראוי להם לקנא על הדרך שביארנו במשנתנו כל שנסתרה אחר קנוי שלהם נאסרה לבעלה כאלו קנא הבעל בעצמו אבל התראה בלא קנוי וסתירה בין בהתראה שלו בין בהתראת בית דין כל שרצה בעל לקיימה מקיימה ושמא תאמר אחר שהנהגת פריצות אינה אוסרת בה היאך בית דין נעשין שלוחים לקנות ושמא מאחר שכל שאין שם קנוי אין הנהגתה אוסרת אף הוא אינו רוצה לקנות ולאסרה על עצמו ואין חבין לאדם שלא בפניו אין זה כלום שסתם הדברים כל שאשתו עוברת בכך דרך כלל ניחא ליה שיהו בית דין מתרין אותה בכלל וכל שהעם מרננין אחריה מפלני ניחא ליה שיהו בית דין מקנין לה הימנו:

בעל שמחל על קנויו קודם סתירה ר"ל שהרשה לה להסתתר עם אותו שקנא לה קנויו מחול ואין סתירתה שאחר המחילה אוסרתה ופירשו בתלמוד המערב שאם גירש סתמו מחל ואם החזירה צריך לקנות לה קנוי אחר אבל לאחר סתירה כבר נאסרה לו ואינו יכול למחול ואף אותה שקנאו לה בית דין אם רצה הבעל למחול קודם סתירה מוחל ואע"פ שמן הסתם מסכים הוא לדעת ב"ד מ"מ אם מחל מחל שאין קנוי בית דין גדול מקנוי של עצמו ולענין ביאור סוגיא שואלים היו בעל שמחל על קנויו אם מחול אם לאו אף לאחר סתירה ומתוך כך היו מביאין אותה ממה שהיו מוסרין לה שני תלמידי חכמים כדי שלא יבא עליה בדרך ואם קנויו מחול ימחול על קנויו ויבעול עד שהוצרך לתרץ שהיא הנותנת כדי שאם ירצה לבעול יאמרו מחול על קנויך ובעול ומ"מ לענין פסק אין לזו מקום כלל שהרי לאחר סתירה אינו מחול ומסירת תלמידי חכמים לאחר סתירה היא:

בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו רשאים ופרשוה בתלמוד המערב דוקא שלא נגמר דינו אע"פ שעמד בדין הא משנגמר דינו אין רשאים למחול וזקן ממרא מ"מ אם רצו בית דין למחול לו ולהניחו אינן רשאין שלא ירבו מחלוקות בישראל:

לענין ביאור מסוגיא זו יראה שעקרה הנזכרת כאן פירושה עקרה שעל ידי חולי או מכה כלומר שכבר היתה ראויה להזריע אלא שמכתה גרמה לה והוא שאמר דרך סוגיא שבאילונית לא נחלקו הואיל ולא היתה בה שעה הראויה להזריע ולענין פסק מיהא כבר ביארנו הצריך במשנה:

דף כו.

קנא לאשתו ונסתרה והיא מעוברת או מניקה משקין אותה ואין ממתינין לה עד שתלד או עד שתשלים זמן הנקתה שאם טהורה היא אין בזה חשש ואם טמאה היא אין עבורה בזו יותר מדיני נפשות שהיוצאה ליהרג אין ממתינין לה אלא אם כן ישבה על המשבר ואם מיניקת היא ינתן למיניקה:

אע"פ שבנשואי עבירה ביארנו שאינה שותה בנשואין הפגומין מיהא הואיל ואין עבירה בנשואיהם שותה ואין אומרין נוח לנו שלא תיבדק אלא שתאסר כדי שלא ימשך הפגם מעתה אשת ממזר לממזר או אשת נתין לנתין אף ע"פ שהזרע נתין או ממזר תבדק וכן אף ישראלית הנשואה לגר ולעבד משוחרר תבדק ואע"פ שכתוב בפרשה דבר אל בני ישראל והיה ראוי לדרוש ישראל ולא גרים כשחזר וכתב ואמרת אליהם ריבה וכן גיורת ומשוחררת לישראל או גיורת לגר ומשוחררת למשוחרר או גיורת למשוחרר או משוחררת לגר:

דף כו:

כל שנבעלה לפסול לה והוא בן תשע נפסלה מן הכהנה ומן התרומה ואפי' היה שחוף שאע"פ שאין ביאתו ביאה גמורה שם ביאה מ"מ עליה לפסלה מן התרומה וגוי ועבד הבא על בת ישראל אע"פ שהולד כשר הואיל והיא אסורה לינשא נפסלה בביאתם מן התרומה אבל הנבעלת לבהמה אע"פ שנסקלת לא נעשית זונה ליפסל לכהונה ולתרומה שאין זנות לבהמה וכן אמרו לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב וכו' אתנן זונה ר"ל שנתן לה טלה באתננה ומחיר כלב והוא שהחליף כלב בטלה אלו הן שנאסרו אבל אתנן כלב ר"ל הילך טלה והבעלי לכלב ומחיר זונה כגון שהיתה לו שפחה זונה והחליפה בטלה מותר ואלו היה זנות לבהמה אף אתנן כלב היה נאסר:

כבר ידעת שההשקאה אינה אלא לברר אם זינתה עם זה שקינא לה עליו ומאחר שמקנין אף על ידי השחוף ר"ל שכל שנסתרה עמו אחר הקנוי ביאתו חשובה ביאה ליבדק עליה צריך לברר מהו שנאמר ושכב איש אותה שכבת זרע שאם לומר דוקא כשקנא לה

לכדרכה אבל אם קנא לה לשלא כדרכה ר"ל שקנא לה סתם ובא עליה שלא כדרכה שלא תהא ביאתו ביאה ולא יהו המים בודקין אותה הואיל ואין הביאה במקום הזרעה אין זה כלום שבודאי קנוי אף שלא כדרכה קנוי הוא שהרי משכבי אשה כתיב והרי נאסרת עליו ואם למעט אם קנא לה בהראה לבד ר"ל שקנא סתם והערה בה זה שנתקנאה לה אף זה ודאי הביאה אוסרת היא והמים בודקין אותה עליה אע"פ שלא נגמרה הזרעתו שההראה כביאה היא נחשבת בכל העריות והראה היא הכנסת העטרה הא לא בא אלא למעט את הנשיקה שאינה אלא מגע בעלמא כנגיעת שאר איברים וכל שקנא לה סתם ובא עליה זה דרך איברים אע"פ ששותה מצד הסתירה מ"מ אין המים בודקין אותה ועל זו נאמר שכבת זרע כלומר שבביאת איברים אין המים בודקין אותה שאין זה אלא פריצותא בעלמא ולא אסרה תורה את האשה על בעלה בכך והוא הדין לביאת אונס ושגגה:

ביאת אונס שביארנו עליה שאין המים בודקין בה וכן כל ביאת אונס שבתלמוד ענינה שתחלתה באונס אע"פ שסופה ברצון והוא שאמרו כאן בתלמוד המערב ואת כי שטית פרט לאונסין והיא לא נתפשה יש לך תפושה בישראל והיא אסורה ואי זו זו שתחלתה ברצון אע"פ שסופה באונס ויש לך שאינה תפושה בישראל ומותרת ואי זו זו שתחלתה באונס אע"פ שסופה ברצון כהדא איתתא דאתת לגביה דר' אמרה ליה נאנסתי אמר לה ולא עריב ליך בסוף אמרה לו ואם יטבול אדם אצבעו בדבש ויתננה לתוך פיך ביום הכפורים שמא אינו רע לך ובסוף ערב לך וקבלה וכבר ביארנו ענין זה יותר ברביעי של כתובות:

דף כז.

לעולם יזהר אדם מלישא אשה חשודה ונטענת בזנות שמא מזנה היא והוא בא עליה באיסור וכן יזהר שלא ישא את בתה ואע"פ שאין לחוש בה לממזרות שרוב בעילות אחר הבעל הן מ"מ שמא יתקיים בה משל הדיוט כעובדי אמה כך עובדי ברתה ונמצאת מקלקלתו בביאת איסור ומ"מ כל שאי אפשר לו שלא באחת מהן ישא בת דומה ואל ישא דומה שמא לא תלמד דרכי האם ולממזרות אין שום חשש שאפילו היתה פרוצה ביותר ואינה חוששת שלא לזנות אף בשעת העבור כגון סמוך לטבילתה או סמוך לוסתה מ"מ רוב בעילות אחר הבעל ואף בתלמוד המערב אמרו פורשין מן המזוהמת ואין פורשין מבתה וירא שמים והנוהג סלסול בעצמו יצא מתחת ידי שתיהן:

מי שהיה הוא סומא או חגר או אלם או חרש או שאין לו כף וכן היא שהיתה סומא או חגרת או אלמת או חרשת או כרותת יד אינה שותה אלא נאסרת על בעלה ואיבדה כתובתה שהרי נאמר באיש ונעלם מעיני אישה פרט לסומא ונאמר באשה והעמיד הכהן את האשה פרט לחגרת ונתן על כפיה פרט לכרותת יד ואפילו היה לה אלא שהיא עקומה או יבשה כל שאינה יכולה ליקח ואפילו היתה לה כף אחת שנא' על כפיה ואמרה האשה פרט לאלמת ואמר אל האשה פרט לחרשת ונאמר בפרשה אשה תחת אישה להקיש אשה לאיש ואיש לאשה ליתן את האמור של זה בזה וכן אשת אנדרוגינוס אינה שותה שאינו איש וכן אשת קטן אינה שותה שנאמר אישה פרט לאשת קטן וכן אין הקטנה שותה שנאמר אשה פרט לקטנה:

וכשתצרף כל שכתבנו שאינן שותות אע"פ שהן רוצות לשתות או שבעליהן רוצים להשקותם הן שש עשרה נשים א' ארוסה ב' שומרת יבם ג' כל שיש צד עבירה בנשואיה ובכללו כל שאינה ראויה לילד והוא אין לו אשה או בנים מצד אחר על הדרך שכתבנו למעלה ד' קטנה אע"פ שהיא נשואה לגדול ואע"פ שהיא בת נשואין וראויה לקנוי וכגון שהשיאה אביה וכדעת גדולי המחברים שכתבו שאם זינתה ברצונה אסורה לבעלה ומקנא לה ליאסר ולהפסד כתובה הא קטנה שהשיאוה אמה או אחיה אין מקנא לה ואם זינתה לא נאסרה לו ואפילו היה כהן ה' אשת קטן אע"פ שהיא גדולה ו' אשת אנדרוגינוס ז' אשת סומא ח' או שהיתה היא סומא ט' אשת הגר י' או שהיתה היא חגרת י"א אשת אלם י"ב או שהיתה היא אלמת י"ג אשת חרש י"ד או שהיתה היא חרשת ט"ו שלא היו לו כף י"ו או שלא היה לה:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף כז:

כשם שהמים בודקין וכו' זה הפרק בא לבאר קצת החלק החמישי ובפרט לבאר שהבועל נענש בעונש המים המרים ג"כ ושהיא אסורה לו ועל ידי דבר זה ממה שהזכיר בה שכך דרש רבי זכריה בן הקצב נתגלגלו בענינים אחרים שנאמרו בדרשותיהם בעניני טומאה וטהרה ועניני איסורי תחומין וקצת עניני הגדות ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשני חלקים האחד בענין עונש הבעל והשני במה שנתגלגלו ממנה לענינים אחרים שלא מן הכונה זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו קצת דברים מענינים אחרים גם כן כענין סוגית התלמוד על הדרך שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו תיוחד לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר כשם שהמים בודקין אותה כך הן בודקין אותו שנ' ובאו כשם שהיא אסורה לבעל כך היא אסורה לבועל שנאמר נטמאה נטמאה דברי ר' עקיבא אמר ר' יהושע כך היה דורש זכריה בן הקצב ר' אומר שני פעמים האמורים בפרשה נטמאה נטמאה אחד לבעל ואחד לבועל אמר הר"ם פי' בודקין אותו ירצה בזה הבועל שהוא ימות אשר גרם לה המיתה כאשר השקו אותה ואין בין ר' ור' עקיבא מחלקת בדין ואמנם חלקו בראיות זה הדין וסבת מחלקותם וראית כל אחד מהם דומה התלמוד ממנו בזה המקום כדי שלא יארך המאמר וימעט התועלת:

אמר המאירי כשם שהמים בודקין אותה ר"ל האשה אם זינתה כך הם בודקין אותו ר"ל הנואף ר"ל שבכל מקום שהוא יארעוהו אותם המאורעות ר"ל צביית בטן ונפילת ירך ואי אתה מפרשו בבעל וכשבא עליה אחר כן שאינו מנוקה מעון שהרי כל שהוא כן אין המים בודקין את אשתו ולא נאמר שיהו המים בודקין שום אדם אלא כשהם בודקין את האשה תחלה אלא ודאי בבועל נאמרה על הדרך שפירשנו:

כשם שאסורה לבעל וכו' ודבר זה אתה מפרשו בשלא שתת שאם שתת הכל תלוי בבדיקה וכל שלא מתה מיד מותרת לבעלה ואפי' היה כהן ואפי' היתה מתנונה בשאר איבריה כמו שביארנו למעלה עד שתתחיל בצביית בטן ובנפילת ירך וכל שנתגרשה בעוד שמותרת לבעלה ודאי מותרת לחשוד וכשתתחיל בלקות הבטן והירך הרי מתה היא אלא אין למשנתנו מקום אלא בשקנא לה ונסתרה ולא שתת הן שהודת הן שאמרה איני שותה הן שאמר הבעל איני רוצה להשקותה הן שבא עד טומאה הן שהיתה מהנשים שאין ראויות לשתות על הדרך שביארנו הן שקנא לה מי שאין קנוי שלו בא להשקאה אלא לאיסור ולהפסד כתובה כגון שקנאו לה בית דין וכל אלו הואיל ומ"מ נאסרה לבעל אף היא אסורה לבועל אם נתגרשה הימנו ואם עבר וכנס אפילו היה לו כמה בנים ממנה תצא שהרי איסור תורה היא בין לבעל בין לבועל ולאחיו של בועל מיהא מותרת אע"פ שבתלמוד המערב אמרו אסורה הא כל שלא היה שם קנוי אלא שנסתתרה הן שיש שם עידי דבר מכוער הן שאין שם יש בהן דינין אחרים ביררנום בשני של יבמות:

וכבר ביררנו בפרק ראשון שכל שנאסרה לבעלה מחמת הסתירה הן באותן שהן בנות בדיקה עד שתבדק הן באותן שאינן בנות בדיקה לעולם אסורה בתרומה אם היא אשת כהן:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף כח.

המים בודקין דרך כניסתן ר"ל שבטנה צבה תחלה ואחר כך ירכה נופלת ואף הכהן צריך להודיעה כן מפני שבקללתו הזכיר ירך תחלה כדכתיב בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה ושמא כשהיא רואה שהבטן לוקה תחלה תבא לידי חשד וכפירה ולפיכך צריך להודיעה שכך יארע לה ולשון המקרא אין בו מוקדם ומאוחר:

גרושה בת כהן שנתגרשה מישראל ואין לה זרע ממנו חוזרת לתרומה והיא פסולה לכהונה מצד שהיא גרושה ואשה שקנא לה בעלה ולא שתת על איזה צד שהופקעה שתייתה על הדרכים שביארנו למעלה כשם שאסורה בתרומה כך פסולה לכהונה משום ספק זונה:

הסוטה לא נעשית בה ביאת אונס ושגגה כמזיד ר"ל שאם נבעלה לזה שנתקנאה בו בשוגג או באונס אם נתברר אנסה או שגגתה מותרת לבעלה אם הוא ישראל ואם לא נתברר שותה ואין המים בודקין אותה ומ"מ יראה לי מתלמוד המערב שהכל תלוי בה ר"ל שאם הוא שוגג והיא מזידה מים בודקין אותה ולא הוא ואסורה לבעל ולבועל ואם הוא מזיד והיא שוגגת אין מים בודקין לא הוא ולא היא ומותרת לבעל אלא שיראה לי שאסורה לבועל אם גירשה הבעל וכן כל שראינו שנבדקה היא והוא לא נבדק אין מחזיקין אותה בטהורה אלא שמא תלה לה זכות ואם נבדק הוא והיא לא נבדקה אין מחזיקין אותה בטמאה אלא טהורה היא והוא או נענש מצד אחר או ארעתהו סיבה ודברים אלו כלם נתבררו בתלמוד המערב אלא שהם דברים שאינן מבוררים כל הצורך:

אע"פ שהסוטה לא עשה בה שוגג כמזיד ואונס כרצון מ"מ עשה בה ספק כודאי ליפסל באכילת תרומה עד שתבדק אם היא בת בדיקה ואם היא מאותן שאינן שותות אסורה בתרומה לעולם:

ולענין הטמאות נעשה בה שוגג כמזיד ר"ל שאם נגע השרץ בטהרות בשגגה או באונס לא הופקעה טומאתן מצד האונס והרי הן טמאות וכל שכן שהספק נעשה בו כודאי ר"ל שכל ספק נגע ספק לא נגע נטמאו הטהרות מספק ומ"מ דוקא כשהוא כעין האמור בסוטה והוא שיהא ספק זה ברשות היחיד הא ברשות הרבים ספקו טהור ואף ברשות היחיד דוקא בדבר שיש בו דעת לישאל כגון שהיה אדם לשם עוסק בטהרות ונמצא שרץ בצדן ששואלין לו אם נגע בו אם לאו ואם אינו יודע מטמאין אותם מספק הא במי שאין דעת לישאל כגון חרש שוטה וקטן טהור כל שאין שם חזקת טומאה כמו שביררנו באחרון של קדושין ומ"מ אע"פ שבסוטה יש דעת לישאל במטמא ובמיטמא ר"ל בבועל ובנבעלת אין דנין ממנה כן לשאר הטהרות אלא כל שיש דעת לישאל מצד אחד דיו

ומטמאין מספק ויש מפרשין דוקא למקבל טומאה וכדקאמר הכא וכל טהור יאכל בשר הא ספק טהור לא שיש דעת לישאל למקבל הטומאה אבל אם אין דעת לישאל למקבל הטומאה אלא למקבלה לא ואין זה כלום דחדא מינייהו נקט והוא הדין לאידך ובהדיא אמרו בראשון של נדה ה' ב' אמר רבי יוחנן ספק טומאה הבאה בידי אדם נשאלין עליה אפילו בכלי המונח על גבי הקרקע כמי שיש בו דעת לישאל כלומר שאף על פי שמקבל את הטומאה אין לו דעת לישאל עושין אותה כיש לו דעת לישאל הואיל וספק הטומאה באה על ידי מי שיש לו דעת לישאל שאין מטהרין בחסרון דעת שאלה אלא כשאינה באה על ידי אדם כלל כגון שהיה שרץ מונח על הקרקע אצל כלי ספק נגע ספק לא נגע שאין דעת שאלה לא למטמא ולא למיטמא וכן הלכה:

המשנה השנית והכונה בה בענין החלק השני ובפרט במה שנתגלגל לבאר בענין טומאה וטהרה והוא שאמר בו ביום דרש ר' עקיבא וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו וגו' איני אומר טמא אלא יטמא לטמא את אחרים וללמד על הככר השני שיטמא את השלישי אמר ר' יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי שהייתה אומר עתיד דור אחר לטהר את הככר השלישי שאין לו מן התורה והרי עקיבא תלמידך הביא לו מקרא מן התורה שהוא טמא שנ' כל אשר בתוכו יטמא אמר הר"ם פי' השרץ מאבות הטומאה וכאשר נפל לאויר כלי חרס ואע"פ שלא נגע בדפניו נטמא זה הכלי כמו שיתבאר בשני מכלים וישוב זה הכלי ראשון לטומאה והאוכלין אשר בתוכו שני לטומאה לפי שהוא נטמא בכלי שהוא ראשון ואמר שאשר בזה הכלי אשר הוא ראשון כמו שבארנו יטמא זולתו ר"ל שהוא יטמא אוכל אחר הרי למד על ככר השני שהוא מטמא את השלישי אצל ר' עקיבא שני עושה שלישי בחולין ואינה הלכה אבל אין שני עושה שלישי בתרומה והנה נבאר אלו העיקרים כלם וראיתם במקומם מסדר טהרות ואשר אמר במשנה בו ביום שהשיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה:

אמר המאירי כל מקום שנאמר בתלמוד בו ביום פירושו ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה נשיא שבעוד שהיה רבן גמליאל בנשיאותו לא היתה יד כל החכמים שולטת ליכנס מפני שהיה רבן גמליאל אומר כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש וכשנתמנה רבי אלעזר בן עזריה נשיא נכנסו הכל ולא היתה הלכה תלויה בבית המדרש שלא פרשוה והעיד במשנה זו על רבי עקיבא שדרש בו ביום שהשני עושה שלישי בחולין והביאה מדכתיב וכלי חרש אשר יפול מהם ר"ל מן השרצים שהן אב הטומאה אל תוכו ר"ל לאוירו של כלי שהרי כלי חרס מטמא מאוירו כל אשר בתוכו יטמא והרי הכלי הראשון ומה שבתוכו שני ומדכתב רחמנא יטמא ולא כתב טמא יש

אם למסורת וקרינא ביה יטמא מבנין הדגוש לומר שמה שבתוכו שהוא שני עושה שלישי אף בחולין ותפש לשון ככר שני מפני שהיו התנורים מצויים אצלם שהם כלי חרס ואין הלכה כר' עקיבא שאין שני עושה שלישי בחולין אלא מדרגות הטומאה הוא שראשון עושה שני אף בחולין ושני עושה שלישי בתרומה ולא בחולין ושלישי עושה רביעי לקדש אבל לא לתרומה כמו שביארנו בחגיגה ובכמה מקומות ורבן יוחנן בן זכאי היה אומר שעתידין דורות הבאין לטהר ככר שלישי אף בתרומה מפני שאין לו עקר מן התורה שיהא טמא ורבי עקיבא הביאה מן המקרא אף בחולין וכבר ביארנו שאין הלכה לא כרבי עקיבא ולא כמה שהיה סבור רבן יוחנן בדורות הבאים אלא לעולם שני עושה שלישי בתרומה אבל לא בחולין:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף כט.

טבול יום ר"ל שטבל ועלה ולא העריב שמשו מותר בחולין ר"ל לאוכלי חוליהן בטהרה שהרי אף במעשר מותר ובתרומה מיהא אסור עד שיעריב שמשו שכך אמרו טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו בטומאה שטעונה כפרה כגון זב וזבה מצורע ויולדת אוכל בקדשים וטבול יום זה שאסור בתרומה ושפוסלה במגעו לא סוף דבר טבול יום שהיה אב הטומאה כגון טמא מת או זב ומצורע אלא אף טבול יום של מגע שרץ שלא היה הוא אלא ראשון:

דף כט:

האוכלין אינן נעשין אב הטומאה לעולם לטמא אדם וכלים אפי' נגעו במת שהרי אין להם טהרה במקוה וכל שאין לו טהרה במקוה אינו מטמא אדם וכלים ומ"מ הכלים אם נגעו במת נעשין אב הטומאה לטמא אדם וכלים במה דברים אמורים בשאר כלים אבל כלי חרס אין במינו אב הטומאה ר"ל שאינו נעשה אב הטומאה לעולם שהרי אין לו טהרה במקוה וכן בכלי זכוכית כמו שיתבאר במקומו ואעפ"כ שני שבו עושה שלישי בתרומה:

לענין ביאור זה שאמרו כאן כלי חרס יוכיח כלומר שמותר בחולין ופסול בתרומה לומר שהשני עושה בה שלישי הרבה שואלים בה היכן מצינו כלי חרס מותר בחולין אם שנטמא באב הטומאה והוא ראשון והרי ראשון עושה שני בחולין ואם כשנטמא בכלי ראשון והוא שני היא גופה מנלן וזו שאלתנו שבסוגיא ועוד שהרי אין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה מתוך כך יש מפרשים שעל כל פנים הכלי חרס ניטמא מאב הטומאה

ופסול אף בחולין והכי קאמר לדידך דפרכת מה לטבול יום שכן אב הטומאה כלי חרס יוכיח דלא הוי אב הטומאה ומטמא את התרומה אלמא דלאו משום אב הטומאה הוא ככר שני נמי אע"ג דאין במינו אב הטומאה דין הוא שהשני יעשה שלישי ויש גורסים טבול יום דכלי חרס יוכיח ופירושו שבירת כלי חרס שהוא במקום טבילה ששבירתו זו היא טהרתו וכשנשברו הוו להו טבול יום שפרחה טומאה מהם לענין חולין ולענין תרומה ודאי לא עד שיעריבו שמשן כשאר כלים הטבולין ביומן:

וגדולי קדמונינו פרשוה באחורי כלים שניטמאו במשקין ונעשו האחורים שניים שנחלקו בה ר' אליעזר ור' יהושע בראשון של נדה שלדעת ר' אליעזר אין אוכלין נפסלין בהם אם של חולין מפני שאין שני עושה שלישי מהן ואם של תרומה מפני שבטומאה זו הקלו הואיל ומן התורה אין משקה מטמא כלי ולר' יהושע אוכלי תרומה נפסלו בהם ואע"פ שהלכה כר' אליעזר כמו שביארנו שם מ"מ סוגיא זו לדעת ר' יהושע נאמרה והרי מצינו דבר שאין במינו אב הטומאה ומותר מה שבתוכו כחולין והם אוכלין שבכלי חרס זה שהזכרנו הפוסל את התרומה ואע"פ שמחלקתם בכלי שטף הוא שהרי אחורים גב הכלי הוא ואין כלי חרס מטמא מגבו וכלי שטף מיהא הרי יש במינו אב הטומאה מ"מ אפשר לפרשה בכלי חרס וכגון אחורים שיש בהן בית קבול:

כבר ביארנו שמחסר כפורים מותר בתרומה ופסול לקדש ושהשלישי עושה רביעי בקדש ואין צריך לומר שהשני עושה בה שלישי אלא ששני בשלישי מן התורה שהרי נאמר והבשר אשר יגע בכל טמא והרי הכתוב קרא לשני טמא כדכתיב וכל כלי חרס אשר יפול מהם אל תוכו יטמא ושלישי ברביעי אינו אלא מקל וחומר ומה מחוסר כפורים שמותר בתרומה פסול לקדש שלישי שפסול לתרומה אינו דין שיעשה רביעי לקדש:

טבול יום ר"ל הטעון הערב השמש שטבל או והוטבל ולא העריב שמשו בין אדם בין כלים הרי הוא טומאה שניה ומ"מ אם הוא כשני הגמור לענין קדשים אם לא נחלקו בה לשלש כתות בסוגיא זו לדעת אבא שאול לענין קדשים מיהא עשו בו מעלה להיותו כראשון ויטמא שנים אחריו זה אחר זה בנגיעת אחד את חברו לפסול את הרביעי ולדעת ר' מאיר אינו אלא שני גמור לטמא אחד ולפסול אחד ולדעת חכמים אף שני גמור אינו ותרומה וקדש שוים בו ואפי' נגע בקדש אינו אלא פוסל כאלו היה שלישי והלכה כחכמים:

דף ל.

אע"פ שברוב המקומות אמרו אין הלכה כשיטה ובסוגיא זו העמידו זו שאמרו שאין שני עושה שלישי בחולין כשטה מ"מ זו יצאה מן הכלל והלכה פסוקה היא כמו שביארנו וכבר מצינו כיוצא בהן פעמים במקצתן כדרך האמור בראשון של סוכה בכולהו סבירא להו דירת קבע בעינן דאפי' הכי איכא מיניהו דהלכתא נינהו כמו שביארנו שם פעמים בכלן ואין למדין מן הכללות:

כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים כגון הבא ראשו ורובו במים שאובין והידים והאוכל חצי פרס אוכלין טמאין וכיוצא בהם כולן לטומאה שניה גזרו עליהם ומותרין באכילת חולין ואין צריך לומר שאם נגעו בחולין הרי הן טהורים ובתרומה פוסלין ובקדש מטמאין לעשות רביעי ולמעשר מיהא אין פוסלין אותו בנגיעה אלא שמ"מ אסור הוא באכילתו:

זה שביארנו באוכלין טמאין שאע"פ שהאדם אינו מקבל טומאה מהם כל שאכל מהם שיעור חצי פרס טמא מגזרת סופרים טומאה שניה אין דינה לגמרי כשני דעלמא וכיצד הוא דינה אם אכל אוכל ראשון הרי הוא שני כדינו אבל אוכל שני אע"פ שהיה בראוי להיות שלישי גזרו בו להיות שני לפסול את התרומה אבל אוכל שלישי חזר האוכלן להיות שני לקדש לטמא ולפסול את הרביעי וטהור גמור הוא מלפסול את התרומה כמו שביארנו הטעם בדברים אלו בשני של חולין ל"ג ב' ובאי זה אוכל אתה מוצא שיהא שלישי כגון שהיתה חתיכת האוכל של חולין שנעשו על טהרת תרומה שאלו של תרומה עצמה הרי תרומה טמאה אסורה באכילה ובאכילת איסור לא מיירי ואלו של חולין גרידי הרי אין בהם שלישי ועיקר הגירסא הא חולין גרידי לא ויש גורסין הא חולין שנעשו על טהרה הקדש לא ומשום דאינן כקדש וחולין גמורים הם שהמתפיס טהרת קדש בחולין בטלה דעתו אצל כל אדם:

ממה שכתבנו למדת שאוכל ראשון הן של קדש הן של תרומה הן של חולין שלשתן שוין לטמא שנים ולפסול אחד בקדש ולטמא אחד ולפסול אחד בתרומה ולפסול אחד בחולין ואין הלכה כדברי האומר שאין קדש בא לידי רביעי אלא אם כן היה ראשון של קדש:

אין מפרישין חלה מן הטהורה על הטמאה אלא מפריש מכל אחת לעצמה וחולין הטבולים לחלה כגון עיסה שנתגלגלה ובאה לידי חיוב חלה דינה כחלה ואסור לגרום לה טומאה וכן שני עושה בהם שלישי אבל כל שלא נתגלגלה מותר לגרום לה טומאה שמותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל וכל שתורם מאחת לחברתה צריך ליטול מן המוקף כמו שביארנו ענינים אלו בראשון של נדה ז' א' ואין הלכה כר' אליעזר שהיה אומר חלה ניטלת מן הטהור על הטמא:

ומ"מ לענין ביאור משנה זו היא בשביעי של חלה ואמר ר' אליעזר ששתי עיסות אחת טהורה ואחת טמאה נוטל כדי שיעור חלת שתיהן מעיסה טהורה שלא הורמה חלתה שלא תהא מן הפטור על החיוב ונוטל פחות מכביצה מעיסה אחרת הן טמאה הן טהורה שכל פחות מכביצה אינו מטמא אחרים ונותן אותו פחות מכביצה בין שתי העיסות עד שתהא הטהורה נוגעת באותו פחות מכביצה מצד אחד וכן הטמאה נוגעת בו מצד אחד כדי שיהו העיסות נוגעות זו בזו שלא בטומאת הטהורה ומניח שיעור שתי החלות על אותו פחות מכביצה ומפרישו לשם חלה על שתיהן ושאלו והתניא כביצה והיאך אפשר לכביצה שלא תטמא ופירש בה כגון שהעיסה ראשונה ואותה כביצה שניה ואע"פ שאמרו כל האוכלין מצטרפין שאם נגע שרץ באחד מהם כלם ראשונים בזו מאחר שהיו העיסות מחולקות מתחלה אין מצטרפות ואין שניה עושה שלישית אלמא מאן דבעי פחות מכביצה סבירא ליה דשני עושה שלישי ותירץ דלכולי עלמא אין שני עושה שלישי בחולין ומאי דקאמר פחות מכביצה משום דחולין שבאו לכלל חיוב חלה דינם כחלה ושני עושה בהם שלישי אי נמי לאו כחלה דמו מאן דאמר פחות מכביצה סבירא ליה דאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ואותו פחות מכביצה טהור הוא אע"פ שהוא מקבל טומאה הואיל ואינו מטמא אחרים מותר ומאן דשרי בכביצה אינו חושש לטומאת אותו כביצה שמותר לגרום וכו' אף במקום שמטמא אחרים והאי דקאמר סברוה אף על פי שברוב המקומות כל שנאמר שם סברוה נדחה לבסוף בזו לא נאמר סברוה אלא לענין מה שהיו סוברים בחולין הטבולים לחלה שאינן כחלה אבל העיסה ודאי ראשונה היא:

המשנה השלישית והיא מענין החלק השני ובפרט במה שנתגלגל לבאר בענין תחומין והא שאמר בו ביום דרש ר' עקיבא ומדותם מחוץ לעיר והעיר בתוך ומקרא אחר אומר מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב אי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים באמה ואי אפשר לומר אלפים באמה שכבר נאמר אלף אמה ולמה נאמר אלפים באמה אלא אלף אמה מגרש ואלפים אמה תחום השבת ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אלף אמה מגרש ואלפים שדות וכרמים אמר הר"ם ר' עקיבא סבר איסור תחומין דאוריתא ואמר שבפסוק התבאר ור' אלעזר סבר תחומין דרבנן ורצה בו שאין גדר לו בתורה אבל שעור תחום שבת מדרבנן והלכה כר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי שאמ' תחומין דרבנן:

אמר המאירי בו ביום דרש ר' עקיבא ומדותם מחוץ לעיר וכו' אלפים באמה וכתוב אחר אומר מקיר העיר וחוצה אלף אמה הא כיצד אלף אמה מגרש ר"ל רחבה פנויה מזריעות ומאילנות וכ"ט מבתים להיות לנויי העיר להיות לו אויר ולא הוזכרו אלפים

אלא ליתן תחום לשבת אלמא תחומין של אלפים אמה דאוריתא ור' אליעזר אומר אלף למגרש ואלפים לשדות וכרמים ולא הוזכר כאן תחום שבת שתחומין של אלפים אמה אינן דאוריתא אלא דרבנן ואין לה תחום של תורה אלא שלש פרסאות וכן הלכה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמ' דבר:

המשנה הרביעית והיא מענין החלק השני גם כן ובפרט במה שנתגלגל ובאר בעניני הגדה והוא שאמר בו ביום דרש ר' עקיבא אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו שאין תלמוד לומר לאמר ולמה נאמר לאמר אלא שהיו ישראל עונים אחריו של משה על כל דבר ודבר כקורין את ההלל אשירה לה' כי גאה גאה לכך נאמר לאמר ר' נחמיה אומר כקורין את שמע היו קורין לא כקורין את ההלל אמר הר"ם ר' נחמיה סבר שאמרו ואמרו ראיה שכלם היו אומרים השירה זולת שמשה היה מתחיל במאמר בתחלה כמו שיעשה שליח צבור בק"ש ור' עקיבא סבר ראש פרקים לבד היו אומ' אחריו כמו שעושין בקריאת ההלל:

אמר המאירי בו ביום דרש ר' עקיבא אז ישיר משה וכו' ויאמרו לאמר מה תלמוד לומר לאמר מלמד שהיו ישראל עונין אחריו של משה על כל דבר ודבר שהיה משה אומר כקורא את ההלל שנאמר בו ששליח צבור מקרא את הצבור והם עונים הללויה כך היה משה אומר כל השירה מעט מעט והם אומרים על כל דבר ודבר אשירה לה' ור' נחמיה אומר שעונין היו אחריו כל פרק ופרק כאדם הקורא את שמע הוא אומר אשירה לה' והם אומרין אשירה לה' הוא אומר כי גאה גאה והם אומרין כי גאה גאה וכן בכל פרקים של שירה כדין קטן המקרא את ההלל שעונין אחריו על כל דבר ודבר:

ונתחדש בגמרא עוד דעת שלשית שמשה התחיל בשירה וכלם סיימוה אחריו מאליהם ברוח הקדש כענין חזן שכבר התפלל והוא פורס על שמע ומתחיל ועשרה שלפניו מסיימין מאליהם:

משנה בו ביום דרש ר' יהושע בן הורקנוס שלא עבד איוב את המקום אלא מאהבה שנ' הן יקטלני לו איחל עדין הדבר שקול לו אם מצפה או אינו מצפה ת"ל עד אגוע לא אסיר תומתי ממני למד שמאהבה עשה אמר ר' יהושע מי יגלה עפר מעינך רבן יוחנן בן זכאי שהיית דורש כל ימיך שלא עבד איוב את המקום אלא מיראה שנ' איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע והרי יהושע תלמיד תלמידך למד שמאהבה עשה אמר הר"ם פי' לא אע"פ שהוא כתוב באלף כבר יורה בקריאה על ענין הקנין לו אע"פ שהוא כתוב בוא"ו כבר יורה על המניעה בקריאה וכבר נזכר סבת זה הדבור באותיות הנוח ולזה אמרו לו איחל ולא התבאר אצלם כתיבתו באלף או בוא"ו ממה שיראה האפשרות בין המניעה

והקנין ואמר מן ר' עקיבא תלמידך לכבד אותו ולא אמ' תלמיד תלמידך ואע"פ שהוא תלמיד תלמידו שר' עקיבא תלמידו של ר' אליעזר בן הורקנוס ור' אליעזר תלמיד של רבן יוחנן בן זכאי לא הפריש זה השיעור בר' יהושע בן הורקנוס אבל תלמיד תלמידך כמו שהיה:

אמר המאירי בו ביום דרש ר' יהושע בן הורקנוס שלא עבד איוב את הב"ה אלא מאהבה ולא מיראה שנאמר הן יקטלני לו איחל כלומר אפי' יקטלני ועדיין הדבר שקול מצד שהוא כתוב לא בא' וקרינא ליה לו בו' כשהוא אומר עד אגוע לא אסיר תמתי ממני מלמד שלא ליראת עונש עשה אלא מאהבה גמורה כאברהם שנאמר זרע אברהם אוהבי:

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמ' דבר שלא ביארנוהו:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף לא.

מי שקנא וכו' כבר ביארנו בפתיחת המסכתא שהחלק השני שבה אמנם הוא לבאר שכמו שהמים בודקין אותה כך בודקין את הבועל ושכמו שאסורה לבעל כך אסורה לבועל ועל איזה צד ועל איזה עדות של סתירה או של טומאה היא אסורה לו וענין זה החלק כבר הוחל ביאורו בפרק חמישי ובא זה הפרק להשלים ענין החלק לבאר על אי זה צד ועל איזה סמך עדות של סתירה אסורה להם ואי זו בהפסד כתובה ואי זו שלא בהפסד כתובה ואין בפרק זה ענין אחר בזולת מה שהזכרנו והוא שאמר משקינא לה אפילו שמע מן העוף הפורח יוציא ויתן כתבה דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר משישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה עד אחד אומר אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה ולא עוד אלא אפי' עבד אפי' שפחה הרי אלו נאמנים אף לפוסלה מכתובתה חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה הרי אלו נאמנות לא לפסלה מכתבתה אלא שלא תשתה שהיה בדין מה אם עדות הראשונה שאינה אוסרתה אסור עולם אינה מתקיימת בפחות משנים עדות האחרונה שהיא אוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים ת"ל ועד אין בה כל שיש בה קל וחמר לעדות הראשונה מעתה מה אם עדות האחרונה שהיא אוסרתה אסור עולם הרי היא מתקיימת בעד אחד עדות הראשונה שהיא אוסרתה אסור עולם אינו דין שתתקיים בעד אחד ת"ל כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ולהלן אומ' על פי שנים עדים או שלשה עדים יקום דבר מה דבר האמור להלן על פי שנים עדים אף דבר האמור כאן על פי שנים עדים עד אומר נטמאת ועד אומ' לא נטמאת אשה אומרת נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת היתה שותה עד אומ' נטמאת ושנים אומ' לא נטמאת היתה שותה

שנים אומ' נטמאת ועד אומ' להם לא נטמאת לא היתה שותה אמר הר"ם ר' אליעזר אומ' אפי' הבין מעופפות העוף שהיא נסתרה אין מותר לו להשקותה ולא יעמד עמה ואמנם יהיה נקי כשיוציא ויתן כתובה ור' יהושע עד שישמע הנשים הטוות לירח והוא בתכלית הפרסום בספורי הנשים יספרו בדבריהם ואמרו שפלני אשר קנא לה בעלה עם פלני ונסתרה עמו כבר זנתה עמו אז יוציא ויתן כתבה והלכה כר' יהושע אמנם יאמרו פסולי עדות לפסלה כמו שנזכרו או הנשים השונאות אותה ולא תשתה כאשר העידו בענין הזנות אחרי הקנוי והסתירה בעדים לפי מה שהתבאר בראש המסכתא פי' עדות ראשונה היא עדות סתירה אחר קנוי כמו שקדם וכבר בארנו בראש המסכתא שהיא לא תתאמת אלא בשני עדים ושהיא תאסור הסתירה על בעלה עד שתשתה מי המרים ואין זה איסור עולם ועדות האחרונה היא עדות טומאה וכבר ביארנו בראש המסכתא שהיא בעד אחד תאסר עליו לעולם וכבר ביארנוהו ראית זה והוא אמרו ועד אין בה ר"ל שאין שם עדות שלם אבל עד אחד לבד אשר הוא קצת עדות ואמ' והיא לא נתפשה תשתה מי המרים אולם כאשר נתפשה ר"ל שהתפרסם הזנות והטומאה ואפילו בעד אחד לא תשתה והראיה על היות עדות ולא רצה בו עד אמרו לא יקום עד אחד ואם היה עד יורה על אחד למה יהיה צריך לתארו באחד וזה אמרנו שעד אחד נאמן באיסורין בסוטה לפסלה מכתבה ולא תשתה כאשר קדם הקינוי והסתירה כמו שביארנו בראש המסכתא וכבר בארנו שעד דבר הוא גם כן דבר זמה פי' עד אחד אומר נטמאת ועד אחד אומר לא נטמאת היתה שותה ובתנאי שיעידו כולם יחד אולם אם אמר עד אחד נטמאת עוד בא אחר אחריו ואמר לא נטמאת הנה לא נביט לעדות האחרון ולא תשתה לפי שכבר אמרנו שהתורה האמינה עד אחד בשוטה והעקר אצלנו כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי הוא במקום שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים ואמר עד אחד אומר נטמאת ושנים אומ' לא נטמאת עד סוף המאמר אמנם זה בפסולי עדות כמו שהיה עבד או אשה או אחד הפסולין הוא אשר רבו המספר אולם כאשר היה עד כשר ושנים פסולין הנה הוא כמו עד אחד ועד אחד הנה למדנו באלו שני ההלכות שבפסולי עדות בכאן הלך אחר רוב דעות בין לקולא בין לחומרא:

אמר המאירי מי שקנא לאשתו ר"ל בעדים ונסתרה אחר קנויו ואין שם עידי סתירה אפי' שמע מעוף הפורח כלומר ממי שאין ראוי לסמוך עליו שנסתרה אסורה לו ויש מפרשים אפי' לא שמע אלא שהוא מאמין מצד אי זו אמתלא והוא ענין שמע מעוף פורח כלומר שסמכה דעתו בכך מצד שכך הבין לפי דעתו דרך נחש מצפצוף העופות ולהשקותה בכך אי אפשר אלא יוציא ויתן כתובה ור' יהושע אומר שאינה אסורה לו בכך אלא אם

כן נשאו ונתנו בה מוזרות בלבנה פלוניתא קנא לה בעלה ונסתרה עמו וזינתה וכל שהוא כן אע"פ שאינו יכול להשקותה הואיל ואין כאן עדות מ"מ אסורה לו ויוציא ויתן כתובה והלכה כר' יהושע ומ"מ יש מתמיהים היאך נאסרה בלא עדות ברור של סתירה והרי לר' יהושע אין סתירה כלום אלא בשנים ומתוך כך פרשו גדולי קדמונינו שדבר זה בטומאה נאמר כלומר קנא לאשתו בעדים ונסתרה בעדים אפי' שמע מעוף פורח שניטמאת לא ישקה ולר' יהושע משישאו ויתנו וכו' ומ"מ יתן כתובה וכן עיקר ומ"מ אם ראה הוא בעצמו שנסתרה שאינו משקה על פי עצמו אסורה לו אף בראיית הסתירה ויוציא ויתן כתובה וכן הדין בעדות עד אחד ר"ל שאם העיד לו עד אחד שנסתרה אם אין דעתו סומכת עליו מותרת לו ואם דעתו סומכת עליו אסורה לו אלא שיוציא ויתן כתובה ואין השקאה והפסד כתובה בסתירה אלא ע"פ שנים הכשרים:

ועד כאן נתעסק במשנה זו בעדות סתירה לפי' ראשון ומכאן ואילך הוא בא לבאר עדות של טומאה ולפי' השני הכל חוזר לענין טומאה ואמר שאם אחר הקנוי בא אחד ואמר אני ראיתיה שנטמאת בסתירה זו שאחר הקנוי עם אותו שקנאה בו אינה שותה ואסורה עליו לעולם והפסידה כתובתה ואפי' לא היתה דעתו סומכת עליו ואפי' עבד או שפחה או קרוב או אחד מן הפסולים נאמן בכך לאיסור ולהפסד כתובה הואיל והקנוי והסתירה היה בעדים כשרים שהרי נאמר בטומאה ועד אין בה ופרשו בה בגמרא ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר או אינו אלא באחד תלמוד לומר לא יקום עד אחד הא כל שכתוב עד בשנים דבר הכתוב כלומר ואין בה שני עדים אלא אחד והיא לא נתפסה ואין לשון זה נאמר אלא לאסרה כלומר ואינה שותה אלא שאסורה ואפי' היה העד מעידי סתירה עצמה ומ"מ דוקא כשהעיד על טומאה שבאותה סתירה שהעידו עליה שנים הכשרים אבל אם העיד כן על סתירה שהיא בלא עדים הרי היא כעדות דעלמא שאינו כלום אלא שאם דעתו סומכת עליו יוציא ויתן כתובה ומ"מ הנשים שחזקתן שונאות זו את זו והן חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ר"ל אשת אחי בעלה ומת בעלה נאמנות לאיסור ושלא לשתות אלא שיוציא ויתן כתובה:

ודברים אלו כלן הלכה הם אלא שנושא ונותן אחר כן שהיה בדין שלא יהא עדות טומאה כלום אלא בשנים ומה עדות הראשונה ר"ל של סתירה שאינה אוסרתה איסור עולם אלא עד שתבדק אינה מתקיימת בפחות משנים עדות האחרונה ר"ל של טומאה שאוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים תלמוד לומר ועד אין בה הא כל שיש בה אפי' אחד של טומאה באותה סתירה נאמן וחזר ושאל מעתה נדון בקל וחומר שתהא עדות ראשונה מתקיימת באחד אם עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם מתקיימת

באחד ראשונה וכו' תלמוד לומר כי מצא בה ערות דבר וכו' ושאלו בגמרא מה הוצרך לכי מצא בה שאינו אמור בסוטה והיה לומר מדכתיב בטומאה ועד אין בה ואנו דורשין בה אתה אומר שדיה בעד אחד ר"ל בטומאה אבל לא בקנוי ולא בסתירה ותירץ שבודאי כך הוא ומשנתנו בחסרון נשנית ומה שהביא כי מצא בה וכו' הוא בעדות דעלמא ר"ל עדות טומאה בלא קנוי או מאדם אחר שלא נתקנאה בו שאינו כלום אלא בשנים אלא שאם הוא נאמן לו כשנים יוציא ויתן כתובה וכן הלכה כמו שיתבאר:

ואחר כך בא לבאר היאך דנין בעדות טומאה שאחר קנוי אלא שהיא מוכחשת ואמר עד אחד אומר נטמאת ועד אחד אומר לא נטמאת וכן אשה או אחד מן הפסולים אומר נטמאת ואשה אחרת או פסול אחר אומר לא נטמאת הרי זו שותה ושאלו בגמרא והרי התורה האמינה בו עד אחד וכל שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים והיאך אחד יכול להכחישו ופירשו שכל שהעיד האחד בטומאה ולאחר זמן בא האחר ואמר לא נטמאת אין דבריו של שני כלום שאחד במקום שנים הוא הא אם באו שניהם בבת אחת ר"ל זה בתוך כדי דבור של זה זה אומר נטמאת וזה אומר לא נטמאת שנמצא שלא נתקיימה עדות הראשון בבית דין קודם עדותו של זה הרי זו שותה ואם עד אחד כשר אומר נטמאת ושנים אומרים אף לאחר זמן לא נטמאת הרי זו שותה שהרי אע"פ שהאמינה תורה את הראשון כשנים מ"מ שנים ושנים הם וכל שכן בשנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת בין בבת אחת בין לאחר זמן:

ומ"מ כל שיש כאן פסולי עדות יש לדונה בדרך אחרת וכיצד הוא הדין כל שהעיד כשר בטומאה ואשה או קרוב אומר לא נטמאת אפי' בבת אחת אין דברי האשה או הקרוב כלום אבל אם העיד הכשר ובאו שתי נשים או שני פסולים עמו בבת אחת לומר לא נטמאת הרי זו שותה שעד אחד כשר ופסולים רבים לענין זה כמחצה על מחצה הם ואם היו כלם פסולין הולכין אחר רוב דעות בין לקולא בין לחומרא כיצד שתי נשים אומרות נטמאת ושלש אומרות לא נטמאת שותה שלש אומרות נטמאת ושתים אומרות לא נטמאת אינה שותה מחצה על מחצה שותה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף לב.

אלו נאמרין וכו' כבר ביארנו בראש המסכתא שהחלק החמישי שבה הוא לבאר שפרשת סוטה נאמרת בכל לשון ושעל ידי דבר זה נתגלגל לבאר הדברים שנאמרים בכל לשון

ואותם שאינן נאמרים אלא בלשון הקדש ושזה החלק יתבאר באלו הפרקים הבאים עד סוף המסכתא ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשלשה חלקים הראשון בהודעה דרך כלל הדברים הנאמרים בכל לשון השני בהודעה דרך כלל הדברים שאמירתם טעונה לשון הקדש השלשי בהתחלת ביאור הפרטים ברוב דברים שהוזכר בהם שטעונים לשון הקדש היאך היו נעשין ובפרט בברכות וקללות וברכת כהנים וברכת כהן גדול ופרשת המלך זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כענין סוגית התלמוד על הדרך שקדם וכמו שיתבאר:

ואנו מבארים עניני כל המשנה וכל חלקיה ביחד מפני שכלם דברים הנמשכים לענין אחד והוא שאמר אלו נאמרין בלשונם פרשת סוטה ווידוי מעשר וקרית שמע ותפלה וברכת המזון ושבועת העדות ושבועת הפקדון אלו נאמרין בלשון הקדש מקרא בכורים וחליצה ברכות וקללות ברכות כהנים וברכות כהן גדול פרשת המלך ופרשת עגלה ערופה ומשוח מלחמה בשעה שהוא מדבר אל העם מקרא בכורים כיצד וענית ואמרת לפני ה' אלהיך ארמי אובד אבי ולהלן הוא אומר וענו הלויים מה ענייה אמורה להלן בלשון הקדש אף כאן בלשון הקדש חליצה כיצד וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו מה ענייה אמורה להלן בלשון הקדש אף כאן בלשון הקדש ר' יודה אומר וענתה ואמרה ככה עד שתאמר בלשון הזה אמר הר"ם פי' אמרו בסוטה ואמר הכהן ובאה הקבלה בכל לשון שהוא אומר וכבר ביארנו וידוי מעשר באחרון ממסכת מעשר שני ואמר בק"ש בכל לשון שאתה שומע והתפלה קריאה לשם האדם בכל לשון ודוקא בצבור אולם היחיד בפני עצמו לא יתפלל לשם כי אם בלשון הקדש ואמ' בברכת המזון וברכת בכל לשון שאתה מברך ושבועת העדות ושמעה קול אלה בכל לשון שתשמע ולמדנו שבועת העדות משבועת הפקדון לאמרו בכל אחד מהם תחטא פי' אמרו בענו הלוים ואמרו כל איש ישראל בקול רם ואמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול מה להלן בלשון הקדש אף כאן בלשון הקדש ולמד ר' יהודה חליצה ממאמרו שבכל מקום שנאמר ככה או כה אמנם ירצה בו בלשון הזה לא להוסיף ולא לגרוע:

אמר המאירי פרשת סוטה ר"ל מה שהכהן אומר לה על הדרך הכתוב במגלתה והביאוה בגמרא ממה שכתוב ואמר הכהן לאשה והוא מיותר שכבר נאמר למעלה והשביע הכהן ואמר אל האשה אלא לרבות בכל לשון שהוא אומר ובלבד שתהא היא שומעת ומבינה את דבריו שאין קפידא אלא בהבנתה וכן נמשך לענין זה שהוא צריך להרחיב בדברים עמה קודם המחיקה כדי ליסר הנשים השומעות ולהודיעה שקלקלה הרבה כשנסתרה אחר קנוי בעלה ושהביאה עצמה על כך לידי בזיון לשתות במקידה של חרס ושאם

נטמאת שחוק וקלות ראש וילדות ושחרות הביאוה לידי כך וכן ששואלה אם נטמאת בשוגג ובאונס או במזיד וברצון כדי שלא להביא לעז על מים המרים להודיעם שאם היה שם צד שגגה ואונס אין המים בודקין אותה ואחר דברים אלו הוא משביעה וכל שאפשר לו להטעימה את דבריו ביותר עושה והוא הטעם ברוב דברים הנזכרים מצורף לסמך הכתוב:

וידוי מעשר הוא שבשנה שלישית של שמטה אדם צריך להוציא כל מעשרותיו ושאר מתנותיו מביתו ואינו יכול עוד להשהותן אלא מוציאן ונותנן כל אחת לראוי לה הן כהן הן לוי הן עני ומתודה על כך הוא שכתוב כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתת ללוי וכו' ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש וכו' וגם נתתיו וכו' לא עברתי ממצותיך וכו' לא אכלתי באוני וכו' עשיתי ככל אשר צויתני השקיפה ממעון קדשך וכו' כאשר נשבעת וכו' ואמר על וידוי זה שנאמר בכל לשון ר"ל שהוא יודע בו ומדכתיב ואמרת לפני ה' אלהיך ויליף אמירה אמירה מסוטה ואע"פ שמקרא בכורים נאמר בו וענית ואמרת והוא נאמר בלשון הקדש וכן בברכות וקללות וענו הלוים ואמרו אמן והיה לנו ללמוד מהם דנין אמירה מאמירה ולא אמירה מאמירה וענייה:

קריאת שמע דכתיב שמע בכל לשון שאתה שומע ר"ל שיהא מבין את הדברים:

תפלה רחמי נינהו ואין צריך לאמרה בלשון הקדש אלא בכל לשון שירצה הואיל ויודע בו ומ"מ פירשו בגמ' דוקא בצבור אבל ביחיד דוקא בלשון הקדש ואף דבר זה אינו לעכב אלא שהדבר הדור לו שבצבור ודאי הם בוררים הלשון השגור בפיהם והמבורר להם יותר והכונה מצויה להם בכל ענין אבל ביחיד אלו אתה מתירו בכך לשון יבור לו לשון העם ויהא בעיניו כדבור בעלמא ואין הכונות מצויות בו:

ברכת המזון הביאוה מדכתיב וברכת בכל לשון שאתה מברך:

שבועת העדות והוא כשאדם משביע את חברו בעדות שיודע לו שיבא ויעיד והוא כופר שחייב קרבן עולה ויורד וכן שבועת הפקדון אם השביעו להחזיר לו ממון כך וכך שיש לו בידו וקבל את השבועה והודה שחייב באשם גזילות ואמר על שבועות אלו שכל לשון מועיל בהם והביאוה בגמ' מדכתיב ושמעה קול אלה בכל לשון שהיא שומעת ולמדו ממנה שבועת הפקדון בגזרה שוה של תחטא תחטא ובברייתא הוסיפו בהם אף שבועת הדיינין:

ואחר כך בא לבאר הדברים שאמירתם טעונה לשון הקדש ומפני שכתוב בהם אי זה ענין שהוא מורה עכוב מקרא בכורים שהוא קורא מארמי אובד אבי עד סוף הפרשה וצריך

לקרותה בלשון הקדש והביאוה בגמ' מדכתיב וענית ואמרת וכתיב בברכות וקללות וענו הלוים ואמרו אמן מה להלן לשון הקדש מדכתיב בהו קול רם ונאמר במשה האלהים יעננו בקול מה להלן לשון הקדש אף בלוים לשון הקדש אף מקרא בכורים חוזר ולמד מברכות וקללות ובלשון הקדש וחליצה והוא שאומרת בבית דין מאן יבמי וכו' והוא עונה לא חפצתי לקחתה ועושין מעשה חליצה ואומרת ככה יעשה וכו' ודברים אלו כלם בלשון הקדש והביאוה בגמ' או מפני שכתוב בה ככה שהוא לשון עכוב או מדכתיב וענתה ואמרה ויליף ענייה ענייה מלוים:

ברכות וקללות הוא שנצטוו בתורה שכשיעברו את הירדן יהו מקימים אבנים גדולות וסדים אותם ושיהו כותבים עליהם משנה התורה ונחלקו בה בגמ' מהם שאמרו שעל גבי האבנים כתבוה ואחר כך סדו אותם בסיד ומהם שאמרו שמתחלה סדו את האבנים וכתבו התורה על הסיד וכן אמרו שבשבעים לשון כתבוה כדכתיב באר היטב ר"ל שיבינו הכל ומ"מ מגאוני הראשונים פרשו במשנה התורה כלומר ענין התורה ר"ל גוף המצות ולא שכתבו כל הכתוב בספר תורה ונצטוו שיקימו אותם האבנים בהר עיבל ושיבנו מהם מזבח ויקריבו קרבנות שמאותה שעה הותרו הבמות כל זמן שהיו בגלגל ונצטוו שיהו מעמידין קצת שבטים בהר גריזים לברך מקיימי המצות וקצתם בהר עיבל לקלל את העוברים עליהן על הדרך הסדור בפרשת כי תבא ואותם ברכות וקללות טעונות לשון הקדש והביאוה מגזרה שוה דקול קול כמו שביארנו בסמוך והם שנאמרו על ידי יהושע וישראל אחר שעברו ואותם הרים היו בשומרון בצד שכם שבאצל אילוני מורה:

וברכת כהנים והן שלש מקראות הנאמרים בשעת נשיאות כפים יברכך וכו' יאר וכו' ישא וכו' והביאוה מדכתיב כה תברכו בלשון הקדש או מגזרה שוה כתיב הכא תברכו וכתי' בברכות וקללות אלה יעמדו לברך וכו' מה להלן לשון הקדש וכו':

ברכת כהן גדול ביום הכפורים והוא שכשהגיע שעיר המשתלח למדבר קורא בתורה בעזרת נשים וקורא על פה בעשור שבחומש הפקודים ואחר כך היה מברך את ישראל בנוסח ברכות קבועות ובתפלה כמו שיתבאר בסמוך והכל בלשון הקדש כדין ברכת כהנים:

ופרשת המלך הוא שבתחלת שנה ראשונה של שמטה שהיא שנה שמינית לשמטה שעברה מתקבצים בעזרת נשים והמלך קורא במשנה תורה מאלה הדברים על הסדר עד סוף פרשת שמע וקצת פרשיות אחרות כמו שיתבאר למטה והיא היא פרשת הקהל האמורה בכמה מקומות והכל בלשון הקדש כדין כהן גדול:

ופרשת עגלה ערופה כשמתודים ואומרים ידינו לא שפכו וכו' כפר לעמך ישראל וכו' וכדכתיב וענו ואמרו ויליף ענייה ענייה:

ומשוח מלחמה והוא שנאמר עליו והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו וכו' כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם והביאוהו מדכתיב ודבר אל העם ונאמר במשה משה ידבר וכו':

ואחר שהודיע דרך כלל הנאמרים בכל לשון ושאין נאמרין אלא בלשון הקדש ושהביא בקצתן מהיכן למדוה וכמו שאמ' מקרא בכורים דכתיב וענית וכו' חליצה דכתיב וענתה וכו' התחיל לפרש בקצת הדברים שהוזכרו היאך היו נעשות ופירש מהן בפרק זה ברכות וקללות וברכת כהנים ופרשת כהן גדול ביום הכפורים ופרשת המלך ובפרק שמיני פירש ענין משוח מלחמה ובתשיעי פירש ענין עגלה ערופה ומה שהקדים כאן עגלה ערופה למשוח מלחמה ובביאור הפרטים הקדים משוח מלחמה לעגלה ערופה הענין הוא שבכאן איידי דתנא פרשת מלך תנא פרשת עגלה ערופה הואיל ולשון שניהם הורגלו לאמרם בלשון פרשה סמכם זה לזה ולענין ביאור פרטיהם חזר לסדר המקראות שענין משוח מלחמה קודם בתורה לענין עגלה ערופה:

משנה ברכות וקללות כיצד כיון שעברו ישראל את הירדן באו להר גריזים ולהר עיבל שבשומרון שבצד שכם שאצל אלוני מורה שנ' הלא המה בעבר הירדן ולהלן הוא אומר ויעבר אברם בארץ מה אלון מורה האמור שכם אף אלון מורה האמור כאן שכם ששה שבטים עלו על הר גריזים וששה שבטים עלו על ראש הר עיבל הכהנים והלויים והארון עומדים למטה באמצע הכהנים מקיפים את הארון והלויים את הכהנים וכל ישראל מכאן ומכאן שנ' וכל ישראל וזקניו וגו' הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ולא שם בסתר והיו אלו ואלו עונין ואומרין אמן עד שגומרין ברכות וקללות ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדום בסיד וכתבו עליהן את כל דברי התורה הזאת בשבעים לשון שנ' באר היטב ונטלו את האבנים ובאו ולנו במקומן אמר הר"ם פי' אמרו בשבעים לשון ירצה בו כתיבת כל אומה מאלו האומות:

אמר המאירי ומכאן הוא מתחיל בביאור ברכות וקללות ואמר שתכף שעברו ישראל את הירדן עברו להר גריזים ולהר עיבל והם הרים שבתחום שומרון בצד שכם אצל אילוני מורה וממה שראינו שסימנם בתורה בפרשת ראה אנכי שנאמר שם ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש

בארץ הכנעני היושב בערבה מול הגלגל אצל אילוני מורה ולהלן הוא אומר ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אילון מורה מה אילון האמור להלן שכם אף אילוני האמור כאן שכם ואמר ששה שבטים עלו להר גריזים וששה להר עיבל הכהנים והלוים והארון עמדו למטה באמצע ר"ל בין שני ההרים הכהנים מקיפים את הארון והלוים את הכהנים ולא כל הכהנים והלוים שהרי לוי בכלל ששה שבטים שבהר גריזים היה אלא זקני כהונה ולויה והראוים לשרת ר"ל לשאת את הארון עמדו למטה והשאר למעלה וכל ישראל עמדו מזה ומזה ר"ל בהר גריזים ובהר עיבל וזהו שנאמר ביהושע אז יבנה יהושע מזבח בהר עיבל כאשר צוה משה ר"ל אחר שעברו את הירדן ונאמר שם ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה וכל ישראל וזקניו ושופטיו ושוטריו עומדים מזה ומזה לארון נגד ארון הלוים נושאי ארון ברית ה' כגר כאזרח חציו אל מול הר גריזים וחציו אל מול הר עיבל כאשר צוה משה וכו' ומה שאמר אל מול מפני שלא היו עומדים בראש ההר אלא בשפועו כדי שיהא קולן של לוים נשמע להם יפה והלוים הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל וכו' שכל ארור ארור האמור בפרשה פתחו בברכה תחלה כלפי הר גריזים ואלו ואלו עונים אמן והפכו פניהם כלפי הר עיבל ואמרו ארור האיש אשר יעשה פסל וכו' ואלו ואלו עונין אמן וכן בכל אחד ואחד מן הארורים הכתובים בפרשה ואחר כך הביאו את האבנים ובנו מזבח וסדו את האבנים וכתבו בהם את התורה בשבעים לשון ואחר שהקריבו קרבנותיהם עולות ושלמים ואכלו ושמחו קפלו את האבנים וסתרו את המזבח ובאו ולנו במקומם בגלגל:

משנה ברכת כהנים כיצד במדינה אומרין אותה שלש ברכות ובמקדש ברכה אחת במקדש אומר את השם ככתבו ובמדינה בכנויו במדינה כהנים נושאין את ידיהם כנגד כתפותיהן ובמקדש על גבי ראשיהן חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ ר' יודה אומר אף כהן גדול מגביה את ידיו למעלה מן הציץ שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם אמר הר"ם פי' אמרו בברכת כהנים כה תברכו ואמר אלה יעמדו לברך את העם כמו שאלו הברכות בלשון הקדש כן זה בלשון הקדש וכתבו הוא הדבר אשר ינקדו מן יוד הא ואו הא וזהו השם המפורש הנכבד ודע זה ולא תטריח שכלך במה שישנו בו הפתאים והמוני העם הכנוי אשר נקרא אנחנו היום וממה שיתחייב שתדעהו שאין מותר בשום פנים מי שיבטא בשם המפורש ולא ידבר בו וזהו יוד הא ואו הא זולת במקדש לבד ורמז בזה בתורה בכל מקום אשר אזכיר את שמי ואמרו סרס המקרא ודרשהו בכל מקום אשר אלך וברכתיך אזכיר את שמי ואשר התחייב שישימהו ברכה אחת ולא יענו אמן על כל ברכה כמו שעושה בכל הארצות לפי שהעקר אצלנו אין עונין

אמן במקדש אלא ענייתם כן ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם וראית זה אמרו קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי ברכת כהנים כיצד במדינה אומר שלש ברכות ר"ל שעל כל אחד מן המקראות עונין אחריו אמן ונמצאו מפסיקין בין כל ברכה וברכה ונעשו שלש אבל במקדש אין עונין אמן ונמצאו שלשתן בברכה אחת והם עונין אחר כלם ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם והזכיר הבדל אחר שבמקדש מזכיר שם המפורש ככתבו ובמדינה בכנויו על הדרך שקורין אותו היום וכן שבמדינה נושאין ידיהם כנגד כתפיהם ובמקדש על גבי ראשיהם חוץ מכהן גדול שלא היה מגביה ידיו למעלה מן הציץ ור' יהודה חולק לומר שאף כהן גדול מגביה ידיו למעלה מן הציץ ואין הלכה כמותו אלא כתנא קמא:

משנה ברכת כהן גדול כיצד חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול וכהן גדול עומד ומקבל וקורא עומד וקורא אחרי מות ואך בעשור וגולל את התורה ומניחה בחיקו ואומר יתר ממה שקריתי לפניכם כתוב ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה ומברך עליה שמנה ברכות על התורה ועל העבודה ועל ההודייה ועל מחילת העון ועל המקדש ועל ישראל ועל הכהנים ועל שאר תפלה אמר הר"ם פי' קורא על פה לפי שאין גוללין ספר תורה בצבור ולא אפשר גם כן לקרא בשני ספרי תורה לפי שלא יקרא איש אחד בשני ספרי תורה משום פגם ספר ראשון ואמרו עומד ומקבל ראיה שהוא היה יושב וזה אי אפשר אלא בעזרת נשים לפי שאין מותר הישיבה בעזרה זולת למלכי בית דוד כמו שביארנו בשביעי מכפורים הנה זאת הקריאה אם כן היתה בעזרת נשים ונתינת הספר איש לאיש לרבוי הכבוד ברב עם הדרת מלך ונסחת אלו הברכות הראשונה אשר בחר בנו ויקרא בספר תורה וישלים הקריאה ויברך שנית אשר נתן לנו תורת אמת והשלישית רצה ה' אלהינו והרביעית מודים אנחנו לך והחמישית סלח לנו אבינו והששית יתפלל שהשם ישרה שכינתו במקדש ויחתום השוכן בציון והשביעית יתפלל בקבלת קרבנות הכהנים שיברכם האל ית' ויוסיף עליהם ויחתום מקדש הכהנים והשמינית יתחנן בו מה שיוכל ויתפלל לשם ית' על ישראל שיושיעם ויאריך מלכותם ויחזקם על אויביהם ויחתום עמך ישראל צריכים להושע בא"י שומע תפלה ולא זה כלו אמנם היה צום כפור אחר שלמות עבודת היום כמו שביארנו בשביעי מכפורים:

אמר המאירי ברכת כהן גדול ביום הכפורים כיצד אחר שהגיע שעיר המשתלח למדבר יוצא כהן גדול לעזרת נשים וקורא בתורה והוא יושב וכל העם עומדים עליו וחזן הכנסת

והוא שמש הכנסת שעליו מוטלין עסקי בית הכנסת להכין את הכל נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת והוא אחד שכל עניני הכנסת נחתכים על פיו זה יורד לפני התיבה וזה יפרוס על שמע וזה יפטיר בנביא וראש הכנסת נותנו לסגן והוא הממונה תחת כהן גדול שיהא הוא משמש תחתיו אם חס ושלום יארע פסול בכהן גדול והסגן נותנו לכהן גדול וכל זה כדי לקיים ברב עם הדרת מלך ר"ל לכבודו של כהן גדול ולא שהחזן יהא חולק כבוד לראש הכנסת וראש הכנסת לסגן וכו' שאע"פ שכל אדם ראוי לחלוק כבוד לגדול הימנו מ"מ לפני הרב אין תלמיד קטן חולק כבוד לשלמעלה הימנו אלא שיהו כלם שוים ליתן כבוד לרב הא למדת שאין ענין זה כלו אלא לכבוד כהן שתהא ספר תורה ניתנת מיד ליד לקיים ברב עם הדרת מלך ובתלמוד המערב אמרו בכל אתר את מר הולכין אצל התורה וכה את מר מוליכין את התורה אצלו על ידי שהיו גדולים ר"ל מלך וכהן גדול התורה מתעלה בהם ותנינן מובלין אוריה גבי ריש גלותא כלומר ואינו לא מלך ולא כהן גדול ע"י ששם זרעו של דוד שוקע שם נון עבדין לון כמנהג אבותיהם:

וכהן גדול עומד ומקבל ספר תורה וקורא ומתוך שהיה יושב היה הענין בעזרת נשים שהרי בעזרה לא היה יכול לישב שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד כדכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ואלמלא שכתוב כן אף להם לא היתה שם ישיבה שאין כבוד שמים בכך שאף במלאכי השרת נאמר שרפים עומדים ממעל לו וכן אמר חד מן קמיא אלא שחלק השם כבוד למלכות בית דוד להראות שמלכותו מלכות שמים אלא בעזרת נשים היה ובתלמוד המערב פרשוה שסמך עצמו לכותל ואין צריך בכך:

וכשספר תורה מגיע לו עומד וקורא אחרי מות ר"ל פרשה ראשונה שבה סדר היום ואך בעשור שבפרשת המועדות בסדר אמור אל הכהנים וגולל ספר תורה מאחרי מות לפרשת המועדות שהרי סמוכות הן ואין בנתים אלא סדר קדושים והרי אפשר לו לגול שיעור זה בעוד שהתורגמן מתרגם ואין כאן שהות בכדי שיפסיק התורגמן ואין כאן גנאי לצבור ואח"כ גולל את הספר ומניחו בחיקו ואומר להם יותר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן וקורא בעשור שבחמש הפקודים על פה ואינו גולל ספר תורה לשם לקרותה בספר תורה מפני שריחוק גדול יש מפרשת אמור אל הכהנים לפרשת פנחס וישתהא בגלילתו בכדי שיפסיק התורגמן וכדי להודיעם שאין ספר שבידו חסר כלום ושלא להוציא לעז עליו הוא אומר להם שביותר ממה שקרא כתוב בספר שבידו וכן אינו קוראה בספר אחר שכל שאחד קורא בשני ספרים יש בקריאת השני לחוש לפגמו של ראשון:

ואמר שמברך על קריאתו שמנה ברכות הראשונה על התורה ר"ל לפניה ולאחריה והיא נמנית כאן בברכה אחת ואומר עבודה ר"ל ברכת רצה ה' אלהינו וכו' ר"ל רצה ה' אלהינו

בעבודתנו וכו' ונעבוד אותך ביראה וחותם בה הבוחר בעבודת עמו ישראל ואחר כך מברך ברכת הודאה ר"ל מודים אנחנו לך וכו' כדרך שהיא נתקנת בשמנה עשרה ואחר כך מברך על מחילת העון ר"ל ברכת סלח לנו וחותם בה בא"י מוחל עונות עמו ישראל ברחמים והרי ארבע ומברך חמישית על המקדש ענינה שיעמידהו האל על מכונו וחותם בה בא"י השוכן בציון ומברך ששית על ישראל ענינה שיושיעם ולא יסלק שכינתו מהם וחותם הבוחר בישראל ומברך שביעית על הכהנים ענינה שירצה השם בעבודתם ויקבל מעשיהם וחותם מקדש את הכהנים ומברך שמינית דרך תפלה ובקשה על כלל העולם ובפרט על ישראל וחותם שומע תפלה וכן נתפרשו חתימות אלו בתלמוד המערב:

ופירשו בגמרא שמכאן ואילך כל אחד היה מביא ספר תורה מביתו לעזרה וקורא כדי להראות חזותו לרבים ר"ל נוי שלו והדורו ודבר זה אתה צריך לפרשו לדעת האומר שאין צורך עירוב הוצאה ליום הכפורים או שמא מפני שירושלים דלתותיה היו נעולות והיו מערבין את כלה בעירוב אחד ואחר כך הולך לעבודת המוסף ותמיד של בין הערבים ושאר הדברים על הסדר האמור במקומו במס' יומא:

משנה פרשת המלך כיצד מוצאי יום טוב הראשון של חג בשמיני במוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה שנאמ' מקץ שבע שנים במועד וגו' בבא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך שלש פעמים בשנה חזן הכנסת נוטל ספר הורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן וסגן נותנו לכהן גדול וכהן גדול נותנו למלך והמלך עומד ומקבל וקורא יושב אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבחוהו חכמים וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות אמרו לו אל תירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה וקורא מתחלת אלה הדברים ועד שמע ושמע והיה אם שמוע עשר תעשר כי תכלה לעשר ברכות וקללות עד שהוא גומר את כלם ברכות שכהן גדול מברך אלא שהוא נותן של רגלים תחת מחילת העון אמר הר"ם פי' בשמיני ירצה בו בשמינית ר"ל והשמינית והיא התחלת השמטה השנית בלא ספק והקריאה ביום שני של סכות מזאת השנה והוא אמרם אי כתב רחמנא בחג הסוכות הוה אמינא אפי' ביום טוב האחרון כתב רחמנא בבא כל ישראל מאתחלתא דמועדא ר"ל ראשון של חולו של מועדא ואמנם נתינת הספר תורה מיד ליד להגדיל להאדיר ומאמרו קורא ויושב תדע שבעזרת נשים היתה הקריאה שמותר בה הישיבה אלא אם שיהיה ממלכי בית דוד שהוא יושב בעזרת ישראל כמו שביארנו ביומא ואגריפס היה מקהל גרים ולא היתה אמו מישראל ולא היה מותר למנותו בשום פנים ובאה הקבלה כל שימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך ואמנם אמרו לו אחינו אתה משום שלום מלכות ואמ' באותה

שעה יתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה על שהחניפו לאגריפס והעקר אצלנו מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנ' שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ואמנם שבחו אליו העמידה להיות מצוה ואשר קרא מן התורה מאלה הדברים עד סוף פרשת שמע וידלג אחריו בפרשת והיה אם שמע עד סוף הפרשה וימשך אחריו לפרשת עשר תעשר ויקרא על ההמשכות עד הברכות והקללות לאמרו אשר כרת אתם בחרב:

אמר המאירי פרשת המלך כיצד מוצאי יום טוב הראשון של חג ר"ל יום שני של סוכות שהוא ראשון לחול המועד בשמיני ופירשו בגמ' בשמינית ר"ל שהיא תחלת שנה שמינית לשמטה שעברה והיא שנה של מוצאי שביעית ראשונה לשמטה הבאה עושין לו בימה של עץ בעזרה ופירושה בעזרת נשים שאלמלא כן אגריפס המלך לא היה יושב שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד אלא שבעזרת נשים היה וחזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת לסגן וסגן לכהן גדול וכהן גדול למלך ומשום ברוב עם הדרת מלך כמו שכתבנו בכהן גדול:

והמלך עומד ומקבל וקורא ויושב אגריפס המלך והוא היה מקהל גרים ומזרע הורודוס והוא שהבית חרב בימיו ולא היתה לו אפי' אם מישראל ואסור היה למנותו מלך שנאמר מקרב אחיך וכו' ואמר שעמד וקבל וקרא מעומד ושבחוהו חכמים ואע"פ שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול דוקא בדבר הרשות אבל בדבר מצוה מחול והעיד שכשהיה קורא והגיע למקרא זה לא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות מפני שאותו מקרא היה פוסלו מן המלכות והם אמרו לו אל תירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה ולא אמרו לו כן אלא לפייסו בדברים משום שלום מלכות ועל זו אמרו שבאותה שעה נתחייבו כלייה על שהחניפוהו שלא כדין שהרי לא בכלל אחים היה כלל שהרי לא היתה אמו מישראל ומ"מ גדולי הרבנים מפרשים שאמו מישראל היתה ועל סמך זה אמרו לו אחינו אתה אלא שקשה לפירוש זה היאך נתחייבו כלייה בכך והרי כשר היה וכמו שאמרו בפ' החולץ כל שאמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה ואע"פ שבתוספתא אמרו אין מעמידין מלך אלא מן המשיאים לכהונה ההיא מדרבנן ומשום כבוד ישראל אבל מן התורה כשר גמור הוא ואיסור סופרים אינו מחייב כלייה ולא עוד אלא שהם כתבו אע"פ שאמו מישראל היתה עבד היה ואין ראוי למלכות ואם היתה אמו מישראל הרי גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר אלא ודאי משום שלום מלכות אמרו לו אחינו אתה ויש מפרשים כשיטתנו שלא היתה אמו מישראל אלא מעבד ומשפחה היה בא שהרי הורודוס עבד היה ושפחה נשא שהרי תשובה עשה כמו שהוזכר בראשון של בתרא ובת ישראל אסורה לו והיאך יהא נושא באיסור אלא שפחה נשא וכל זרעו כדין

עבדים והוא שאמרו באחרון של קדושין ע' ב' כל דאמר מבית חשמונאי קא אתינא עבדא הוא ואמרו לו אחינו אתה מפני שהעבד חייב באותן המצות שהנשים חייבות בהן ומ"מ פסול היה למלכות:

ופירש אחר כן מה שהוא קורא שהוא מתחלת אלה הדברים עד סוף שמע שבפרשת ואתחנן וסומך לה פרשת והיה אם שמוע ומדלג ממנה לפרשת עשר תעשר וממנה לפרשת כי תכלה לעשר מפני שהוא זמן אסיף ומזהיר על המתנות וממנה מדלג לברכות וקללות שבמשנה תורה וחוזר למפרע לפרשת מלך עד שהוא גומר את הפרשה ואע"פ שאין כאן דלוג ביתר מהפסק התורגמן פרשו גדולי הרבנים שהמלך אין לו תורגמן והדברים מתמיהים שאם כן אף בפחות משיעור זה יהא אסור אלא שאין גנאי לצבור במה שהוא כבודו של מלך ואחר שקרא מברך הברכות שכהן גדול מברך ביום הכפורים על הדרך שפירשנו אלא שבמקום מחילת העון ר"ל סלח לנו הוא מברך על הרגלים ר"ל ברכת הרגל וחותם מקדש ישראל והזמנים:

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף לב:

לעולם יזהר אדם שלא לבייש פני חברו כמו שביארנו כמה פעמים דרך הערה אמרו מפני מה תקנו תפלה בלחש שלא לבייש עוברי עבירה שמתודים בתפלתם ופורטים את החטא וכן מצינו שלא חלק הכתוב מקום לשחיטה בין חטאת לעולה אלא שחיטת כלן לצפון המזבח כדי שלא ירגישו במביא קרבן חטאת שהוא חוטא ואע"פ שיש ביניהן שאר סימנין והוא שדם חטאת למעלה מן הסיקרא והוא מחצי המזבח ולמעלה מפני שנאמר בחטאת על קרנות ובעולה הוא על שתי זויות המזבח מחצי המזבח ולמטה בזו אינו יודע אלא כהן ואע"פ שכל חטאת יחיד נקבה והעולה זכר אין זה ניכר לכל שהאליה מכסתו ואע"פ שפעמים מביא שעירה שאין לה זנב הראוי לכסות בזו הוא גרם לעצמו שכל חטאת יחיד רצה מביא כשבה רצה מביא שעירה חוץ מע"ז שנאמר עז בת שנתה בפרשת שלח לך ושמא תאמר אם כן בחטאת של ע"ז מיהא הדבר ניכר מתוך גודל העבירה הטיל עליו הכתוב שיתבייש כדי שתרבה כפרתו:

ודברים אלו כלם בעבירות מפני שיש גנאי בפרסומן לעושיהן אבל כל שאירע לו דבר של צער צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים וכשאדם בא לשבח להקב"ה על הנסים שעשה לו או לאבותיו יהא אומרו בקול רם אחר שאין שם גנות עבירה כדרך

מקרא בכורים שנאמר בו וענית שהוא לשון צווחה וכשמודה לפניו עד שמגיע מוידויו שבח לעצמו שקיים את מצותו יהא אומרו בקול נמוך כדרך וידוי מעשר שהיה אומר לא עברתי וכו' ואין כתוב בו לשון עניה:

אע"פ שביארנו בקריאת שמע שנאמרת בכל לשון אפילו לכתחלה מ"מ אם קראה למפרע לא יצא שנאמר והיו בהוייתן יהו ולכתחלה צריך בה שישמיע לאזנו מה שמוציא מפיו הא בדיעבד אם קרא ולא השמיע לאזנו יצא וכבר ביארנו עיקרי דברים אלו במקומן בשני של ברכות הא שאר התורה מיהא בכל לשון נאמרה ר"ל שאע"פ שניתנה בלשון הקדש על מנת כן ניתנה שתהא שנונה בכל לשון ויוצא בה ידי והגית בו יומם ולילה ומברך מיהא לפניה אלא שבקריאת הצבור ודאי דוקא בלשון הקדש ובשאר הלשונות לא יצא:

דף לג.

התבאר במקומו יבמות ק"ד א' שמצות חליצה קוראה ר"ל מאן יבמי וכו' וקורא ר"ל לא חפצתי לקחתה וחולצת ורוקקת וקוראה ר"ל ככה יעשה לאיש וכו' אלא שמ"מ אין הקריאה מעכבת שכל שחלצה ורקקה אע"פ שלא קראה חליצתה כשרה ואף דברים של מעשה ר"ל חליצה ורקיקה אין שניהם מעכבין אלא החליצה בלבד וכך שחלצה ולא רקקה חליצתה כשרה ואם רקקה בפניו ובפני בית דין המזומן לכך ולא חלצה אין זה כלום ליפטר היא בכך בלא חליצה אלא שמ"מ נפסלה בכך ליבמים הא קריאה בלא מעשה אינה כלום וכבר ביארנו עיקרי דברים אלו במקומן:

דף לג:

הר גריזים והר עיבל אף על פי שסמננו את מקומם במשנתנו נחלקו בה בסוגיא זו ועיקר מחלקתם במקרא שכתוב בהם כשהיו במדבר וסיים להם את מקומם ואמר הלא המה בעבר הירדן וכו' והם היו בצד מזרחי של ירדן וכמו שמצינו בבני גד ובני ראובן שלקחו נחלתם קודם שיעברו ונאמר בהם קדמה מזרחה ואמר שהם מעבר הירדן השני שהוא צד הירדן המזרחי ולדעת ר' יהודה פירושו מעבר הירדן הרבה לצד מערב ולא סמוך לירדן ואחרי דרך מבוא השמש פירוש מבוא השמש לדעתו המזרח שהשמש בא משם ואחרי פירושו רחוק כלומר רחוק מצד המזרחי בארץ הכנעני היושב בערבה אלו הר גריזים והר עיבל שכותיים יושבים שם ר"ל שעכשו הם יושבים שם שסנחריב הושיבם שם כשהגלה עשרת השבטים וכדכתיב ויבא מלך אשור אנשים מכותה ומספרוים ויושיבם בערי

שומרון והרים אלו בערי שומרון היו כמו שהוזכר במשנה ופי' היושב בערבה פירושו שעתיד להתיישב בו עם היושב בערבה מול הגלגל סמוך לגלגל לצד מערב הגלגל והגלגל הוא המלון שלנו בו היום שעברו את הירדן ויותר מששים פרסאות היו מן הירדן לשם אלא שקפצה להם הארץ והרים אלו היו עדיין מן הגלגל ולהלן ואצל אילוני מורה הוא שכם ואף בספרי כותיים כתוב כן ר"ל שאילוני מורה הוא שכם אלא שלא ידעוה ללמוד מגזרה שוה על הדרך שלמדנוה אנו כמו שהתבאר במשנה והוא שאמר רבי אליעזר בדבר זה זייפתי ספרי כותיים כלומר העמדתים בחזקת מזוייפים על דרך והרשיעו את הרשע ר"ל שיעמידוהו בחזקת רשע וכן אני ה' פתיתי את הנביא כלומר פרסמתיו שהוא מפותה וכן ללצים הוא יליץ וכן הרבה:

ונשוב לענין הסוגיא והוא שלדעת רבי אליעזר סמוך לירדן היה בצד המערבי שבו והרי נאמר והיה בעברכם תקימו וכו' משמע שביום שעברו הקימו האבנים בהר עיבל ומבוא השמש פירושו המערב ור"ל רחוק מן המערב הרבה וסמוך לצד המזרחי של ירדן ורחוקים היו מן הגלגל שהגלגל היה יותר לצד המערב וכן מה שנאמר בארץ הכנעני אינו שהרי שכם חוי היה וכן היושב בערבה אינו שהרי החוים בין הרים וגבעות היו יושבים ואף מול הגלגל אינו שכשהיו בהר עיבל עדין לא ראו הגלגל אלא לא בא הכתוב אלא ללמד שכמו שהראה להם דרך בראשונה ר"ל ביציאת מצרים בעמוד ענן כך הראה להם כאן כלומר שיישיר להם את שביליהם והורה להם שכשיעברו את הירדן לא ילכו דרך החוי שהיא דרך הרים וגבעות אלא שיקיפו וילכו דרך כבושה והיא דרך ארץ הכנעני שהיתה ככר וערבה:

כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום היה ארון נוסע אחר שני דגלים כמו שסדור בפרשת נשא ואותו היום נסע תחלה שהרי נאמר לפניכם ר"ל לפני כלכם בכל יום היו הלוים נושאים אותו שהרי בני קהת היו ממונים בכך ואותו היום נשאוהו כהנים שנאמר והיה כנוח כפות רגלי הכהנים ובשלשה מקומות מצינו שנשאו הכהנים את הארון אחת כשעברו את הירדן ואחת כשהקיפו את יריחו שנאמר ויקרא יהושע אל הכהנים וכו' שאו את ארון וכו' ואחת כשהחזירוהו למקומו ר"ל לבית קדשי הקדשים בימי שלמה שנאמר וישאו הכהנים את הארון וזה שהוא קוראו חזרה למקומו הוא מפני שכשהוגלה הארון בימי עלי לארץ פלשתים ניטל מתוך המשכן שעשה משה שהיה בית קדשי הקדשים במקומו המיוחד לו וכשבנה שלמה בית המקדש חזר למקום המיוחד לו ג"כ והוא שכתוב ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית:

ונשוב לענין הסוגיא והוא שמכיון שנטבלו רגלי הכהנים בירדן בכניסתן לתוכו מצד מזרח הירדן חזרו המים לאחוריהם שלא ירדו מן הכהנים ולמטה אלא המים עומדים ונגבהים למעלה נד אחד והכהנים עמדו שם עד שעברו כלם וגבהן של מים נחלקו בה שלדעת ר' יהודה היה שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל שהיה שנים עשר מיל על שנים עשר מיל וכשהיה עובר שיעור מיל אחד היה גובה המים עולה למיל אחד וכן כלם שבודאי כחנייתן עברו ר"ל כל רוחב מחניהם ביחד ולא זה אחר זה ואמרו לו אפי' לדבריך שכחנייתן עברו וכי אתה מדמה מרוצת המים למרוצת האדם והלא כשעבר מן המחנה שיעור מיל אחד כבר באו מן המים שיעור כמה מילין ומאחר שכשהגיעו לסוף שיעורם נאמר עליהם שחזרו למקומן היו שוטפין אותם אלא לא חזרו למקומם עד שעברו כלם וכשעברו כלם כבר היו המים נגדשים יותר מכמה מילין ובעוד שהיו ישראל בירדן הוכיחם והזהירם שתהא כונתם שהם עוברים על מנת להוריש את יושבי הארץ וצוה להקים שתים עשרה אבנים בירדן ולהביא שתים עשרה אחרות במלון ובא בקבלה על אותם אבנים שכל אחת היתה משקלה ארבעים סאה והדבר ידוע שכל משא שהאדם מגביהו על כתפו אינו אלא שליש משא שהוא נושא כשאחר מסייעהו:

ומכאן אתה מחשב לאשכול של מרגלים שנאמר בו וישאוהו במוט בשנים ובא בקבלה שני מוטות היו זו כנגד זו וארבעה נושאים אותם ועוד משא אחר תחת אותו משא בשני מוטות אחרות רחבן לאורך הראשונות שהיו מגביהין וסומכין את הראשונות וארבעה אחרים היו נושאים אותו ונמצאו שמנה שכל אחד משאו ק"כ סאין ונמצא משקל הכל תתק"ס סאין ולא נתכוינו אלא לקלקלה ואע"פ שהכתוב מוכיח שבמצות השם נעשה וכדכתיב שלח לך אין זה כלום שאין אדם בורר חלק רע לעצמו במה שיודע שהוא רע וכל שכן שאין הקב"ה מצוה לעשות דבר שסופו לבא לידי תקלה אלא הם שאלו כן וכמו שכתוב בתורה ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו והקב"ה אמר שלח לך לדעתך כלומר שאיני מעכב:

ונשוב לענייננו והוא שאחר שעלה אחרון שבישראל מן הירדן חזרו מי הירדן למקומם ונתקו כפות רגלי הכהנים לחרבה ר"ל שהם היו עומדים בשפת הכניסה וחזרו לאחוריהם לצד הכניסה עד שהיו חוץ לירדן ונמצא הירדן מפסיק בין הארון והכהנים ובין כל ישראל והארון נשא את נושאיו בנס ועברו והקימו האבנים בירדן ועוד הקימו בהר עיבל ובנו מהם מזבח וכתבו בהם את התורה בשבעים לשון והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו וברכו וקפלו את האבנים והביאום במלון והוא הגלגל וקודם שבאו לגלגל עמדו בהר גריזים ובהר עיבל וקראו ברכות וקללות נמצא שביום שעברו את הירדן באו להר גריזים

ולהר עיבל והביאו את האבנים וסדום וכתבו עליהם כל דברי התורה ובנו מזבח והקריבו קרבנות ואכלו ושתו ושמחו וקראו ברכות וקללות וקפלו את האבנים ולנו בגלגל:

דף לו.

וששה שבטים עלו בהר גריזים והם שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימין וששה בהר עיבל והם ראובן וגד ואשר וזבולון דן ונפתלי ובאבני אפוד לא היו כתובים כן והדבר ידוע שהאפוד היה בגבו של כהן ארכו מאצילי ידיו ולמטה ורחבו כרחב הגב ויוצאות מצידי הרוחב שתי רצועות אחת מכאן ואחת מכאן שחוגרו בהם ותופר על שני ראשי שתי חתיכות כשיעור שימלאו כתפותיו וקובע על כל כתף אבן שהם מרובעת ומפתח בהם שמות השבטים ששה בכל אבן ובצד הימני היו מפתחים ראובן לוי יששכר נפתלי גד יוסף והיה כותב יהוסף כדי להשלים מנין האותיות שבאותו הצד לעשרים וחמשה ובצד השמאלי היו מפתחים שמעון יהודה זבולון דן אשר בנימין ונמצאו בין כלן חמשים אותיות ואח"כ מביא חתכה אחת על חזהו מלפניו קרויה חשב האפוד וקבועה בכתפות והחשן עליה ומה שנאמר במקרא כתולדותם פירושו כדרך שקרא להם אביהם ולא כדרך שקרא להם משה ר"ל ראובני שמעוני וכו' ואין הלכה כאחד מכל אלו שהוזכרו בסוגיא זו כסדר כתיבתם באפוד אלא כמו שכתבנו וכן כתבוה גדולי המחברים אלא שהרבה כתבוה בסדור אחר ואין בידינו להכריע:

זה שאמרה תורה על שבעה עממין לא תחיה כל נשמה פירושו כשלא השלימו והענין הוא שבשאר אומות קורין לשלום אם משלימין ומקבלין שבע מצות מוטב ואם לאו נלחמים עמהם והורגין כל הזכרים הגדולים ובוזזים את ממונם וגופם ואין הורגין לא נשים ולא טף אבל משבעה עממין כל שלא השלימו אין מחיין מהם כל נשמה אבל מ"מ קורין לכלם לשלום חוץ מעמון ומואב שנאמר בהם לא תדרוש שלומם וטובתם ואף אלו אם השלימו מעצמם מקבלין אותם אבל שאר עממין אפילו השבעה קורין להם לשלום והוא שנאמר ביהושע לא היתה עיר אשר השלימה את ישראל בלתי החוי יושבי גבעון כי מאת ה' היתה לחזק את לבם למען החרימם אלמא שאלו השלימו לא היו מחרימין אותם ולא הוצרכו יושבי גבעון לרמותם אלא שלא קראו לשלום תחלה אלא בכלל ולא קבלו והם לא היו יודעין שאם ישלימו הם בפרט שיהו ישראל מקבלין אותם ואף הנשיאים היו דנין אותם להריגה על שהטעום אלמלא חלול השם ולמדת שאף כנענים שבארץ ישראל אם חזרו בתשובה מקבלין אותם והוא שאמרו בסוגיא זו שאחר שכתבו משנה תורה על האבנים כתבו למטה מקרא האמור בסדר שופטים ושוטרים בפרשת שבעה עממין

כי החרם תחרימם למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם וחטאתם לה' אלהיכם כדי שיכירו שאם יחזרו בתשובה מקבלין אותם והוא הדין בכנענים שבחוצה לארץ וגדולי הרבנים נוטים בזו לדרך אחרת ולענין פסק מיהא אינן נראין:

דף לז.

כשהיו מברכין כנגד הר גריזים או מקללים כנגד הר עיבל בכל דבר ודבר היו מברכין דרך כלל ומקללין דרך כלל ואחר כך היו מברכין ארבעה פעמים על אותה מצוה בפרט ומקללין כנגדה ארבעה בפרט על העמידה ועל הלמוד לבניו ועל השמירה ועל העשיה כיצד אומר היה תחלה ברוך אשר יקים את דברי התורה וזהו כלל וכנגדו ארור אשר לא יקים וזהו גם כן כלל חוזרין ומברכין ברוך אשר לא ילמד לעשות פסל וכו' ארור אשר ילמד וכו' וכן בלמוד וכן בשמירה וכן בעשייה וברכת הכלל וקללת הכלל עם כל הפרטים ונמצאו הפרטים ארבע וארבע והן שמנה והכללים ארבע וארבע והם שש עשרה לכל המצות שהוזכרו שם וכן בסיני כשנאמרו כל המצות כלן נאמרו בברוך וארור בכלל ובפרט וכן בערבות מואב במשנה תורה שנאמר שם הואיל משה באר וכו' וכן באהל מועד אחר שהוקם המשכן ונמצאו בכל מצוה ארבעים ושמנה בריתות שהוא סך שלשה פעמים שש עשרה מלבד אותם של הר גריזים ועיבל שלא הוזכרו אלא אותם שנאמרו בפרשה ונמצאו שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים שהיה מנינם בסיני כמו שנמנו בחמש הפקודים כלם ערבים זה בזה לארבעים ושמנה בריתות בכל מצוה ולמדת שלא כללות לבד נאמרו בסיני ושיתפרשו הדברים באהל מועד כגון שנאמר בסיני וזבחת עליו את עולותיך וכו' ולא נתפרש שם מתן דמים והקטרת אמורין והפשט ונתוח עד אהל מועד בסדר ויקרא אלא הכל נאמר בסיני ונשנה באהל מועד ונשתלש בערבות מואב מפי משה לישראל:

ולענין ביאור זה שאמרו מאי ביניהו והשיבו איכא ביניהו ערבא וערבא דערבא ר"ל אם נעשה כל אחד ערב על ערבותו של חברו אם דוקא על חובתו שר' שמעון בן יהודה סובר שלא נעשה כל אחד ערב על חברו אלא שישמרו את המצות נמצא כל אחד ערב על ארבעים ושמנה בריתות של כל אחד ואחד ושכנגדו אומר שיש לו ארבעים ושמנה בריתות של ששים רבוא מצד חובת כל אחד ואחד ובכל אחת מהן יש ערבות של ששים רבוא ונמצא כל אחד מקבל ערבות של ששים רבוא מצד חובת כל אחד ואחד ובכל אחת מהם ס' רבוא בשביל ערבות שנתערבו אחיו על חביריהם וכל אחד מקבל עליו ערבות ועל כל הערבויות:

דף לח.

ברכת כהנים אינה נאמרת אלא בלשון הקדש כמו שביארנו וכן אין אומרין אותה אלא בעמידה כשאר העבודות שנאמר בהם לעמד ולשרת וכן דוקא בנשיאות כפים ר"ל בהגבהת ידיו כנגד כתפיו שנאמר וישא אהרן את ידיו על העם ויברכם ואם היו במקדש אינו מברך אלא בשם המפורש אבל בשאר מקומות דוקא בכנויו וכל העם בכלל ברכתו כהנים ולוים ישראל וגרים ועבדים משוחררים נשים וקטנים:

ברכת כהנים אינה אלא פנים כנגד פנים ר"ל שאע"פ שכשהם עולין לדוכן בשעה ששליח צבור אומר ברכת רצה עומדים פניהם למול ההיכל ואחוריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופות לתוך כפיהם ומתפללים בינם לבין עצמם שתהא ברכתם מקובלת על הדרך שיתבאר מ"מ כשישלים שליח צבור ברכת הודאה מחזירים פניהם כלפי העם ופושטין אצבעותיהם ומגביהין ידיהם כנגד כתפיהם ומברכין ואין מברכין בלחש אלא בקול רם:

כל כהנים שבבית הכנסת מצוה עליהם לברך וכן אם לא היה שם אלא אחד מצוה עליו לברך ומ"מ כל שאין שם אלא אחד אין שליח צבור קורהו אלא הוא מכין עצמו ומתחיל לברך בשעה הראויה ר"ל כשיסיים שליח צבור ברכת הודאה אבל אם היו שנים או יותר אע"פ שהכינו עצמם בשעה ששליח צבור אומר ברכת עבודה צריך שכשיסיים ברכת הודאה יהא שליח צבור קורא בקול רם כהנים ומיד הם מתחילים לברך ואין חלוק בזו בין שהיה שליח צבור כהן או ישראל שאין הלכה כדברי האומר כהן קורא כהנים ישראל אינו קורא כהנים וממה שנאמר אמור להם אמירה שלהם תהא אלא בין כהן בין ישראל קורא כהנים ומ"מ גדולי המחברים כתבו שראוי להשתדל להיות המקרא ישראל שנאמר אמור להם אלמא שהמקרא אותם אינו מהם והרי שליח צבור הוא הוא המקרא כמו שיתבאר:

דף לח:

ברכת כהנים מצות עשה לכהנים העומדים שם הן לאחד הן לרבים וכל שהוא שם ואינו עולה ביטל מצות עשה והרי הוא כעובר על שלשה עשה כה תברכו ושמו את שמי אמור להם ומ"מ דוקא אם נצטוה על כך מצד הצבור כמו שביארנו במגלה פרק הקורא בתרא וכל שאינו עולה לעולם אפי' בשבתות וימים טובים יש לחוש בו שמא בן גרושה ובן חלוצה הוא וכל כהן המברך מתברך שנאמר ואברכה מברכיך:

כל כהן שאינו עולה לדוכן בשעה ששליח צבור אומר ברכת עבודה ר"ל קודם שיגמרנה שוב אינו עולה ומ"מ כל שעקר את רגליו לעלות בשעת עבודה אע"פ שלא הגיע לדוכן עד שגמר שליח צבור ברכת עבודה הרי זה עולה:

צבור שלא היה להם כהן אלא שליח צבור אינו נושא את כפיו שמא יתבלבל ולא ידע לשוב לשים שלום ואם הוא מלומד בדבר עד שהוא בטוח בעצמו שיחזור רשאי ומ"מ אף הוא צריך לעקור רגליו מעט לצד הדוכן בשעה שהוא אומר עבודה שעל כל פנים בשעת עבודה צריך שיהא מכין עצמו לכך ממה שמצינו באהרן וירד מעשות החטאת וכו' ויברכם:

בית הכנסת שכלה כהנים כל שיש שם יתר מעשרה עולים היתרים על עשרה ומברכין והעשרה עונין אמן ואם לא היו שם אלא עשרה כלם נושאים כפיהם והנשים והטף עונין אמן ולמי מברכין לאחיהם שבפניהם ושבצדיהם שלצפון ולדרום אבל שאחוריהם אם נמנעו מלבא באונס כגון עם שבשדות שאנוסים במלאכתם ואי אפשר להם לבא הרי הן בכלל ברכה אבל אותם שאין מלאכה אונסתם ומתרשלים לבא אינם בכלל ברכה למדת שאף מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים כל שמתכוונים למצוה ויש כאן מקום עיון שהרי אמרו ברכת כהנים בעשרה והכהנים מן המנין וא"כ אף בעשרה מצומצמים יהיו מקצתן עולין ומקצתן עונין אמן:

לענין הזאה אמרו שצריך שיהא המזה מתכוין להזות על הטמא לטהרו ואם הזה שלא בכונה הזאתו פסולה נתכוון להזות לפניו והזה לאחריו או לאחריו והזה לפניו הזאתו פסולה נתכוון להזות לפניו והזה על הצדדין הזאתו כשרה:

דף לט.

כיון שנפתח ס"ת לקרות בה בצבור אסור לספר אפי' בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר עמדו ולא ענו עוד וכן שאמר ואזני העם אל ספר התורה ויש בזו קצת תנאים לקצת מפרשים כבר ביארנום בראשון של ברכות בסוף סוגית המשנה הראשונה:

כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את ה' ומכאן פירשו רבים שצריך לברך על נטילת ידים ויש חולקין בדבר וכן יש הרבה דברים שמונעין ממנו נשיאות כפים כגון אם היה עלג או בעל מום או שהיו ידיו צבועות או שהרג את הנפש או שעבד ע"ז או שלא נתמלא זקנו או כל שיש לו לחוש בו לשכרות ופסול כהונה כגון הלל ורובם מבוארים במסכת מגלה הא כל שאין לו אחד מדברים שהוזכרו וכיוצא

בהם אפי' היו הבריות מרננות אחריו בדברים שאינם הגונים נושא את כפיו שמצות עשה היא עליו ואינו אלא שליח הוא אומר והב"ה מברך:

סדר נשיאות כפים בגבולין הוא שכששליח צבור אומר ברכת עבודה קודם שיגמור עוקרין הכהנים כמה שהן את רגליהם לעלות לדוכן ומברך כל אחד בשעת עקירתו יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל באהבה ברכה שלמה שלא ימצא בה מכשול ועון ועולין לדוכן פניהם למול ההיכל ואחוריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופים בתוך ידיהם ומתפללים בינם לבין עצמם במעין ברכה שהזכרנו עד שישלים שליח צבור ברכת הודאה ושיענו הצבור אמן שאין שליח צבור יכול לקרוא כהנים עד שיכלה אמן של ברכת הודיה מפי הצבור וכל שכן שאין הכהן מתחיל בברכה וכשסיים שליח צבור ברכת הודאה וענו הצבור אמן שליח צבור קורא בקול רם כהנים והם מחזירין פניהם כלפי העם ופושטין אצבעותיהם ומגביהין ידיהם כנגד כתפותיהם ומברכין כל אחד מהם בא"י אמ"ה אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה ואע"פ שאין הברכה מעכבת מ"מ הידור מצוה הוא ואחד מן החכמים שבח עצמו שלא עשה בית הכנסת קפנדריא ולא פסע על ראשי עם קדש ולא נשא כפיו בלא ברכה ואם אין שם אלא כהן אחד אינו קוראו אלא הוא מחזיר פניו מאליו ומברך ושליח צבור מקרא אותם מלה מלה ר"ל שליח צבור אומר יברכך בקול רם והם עונים יברכך בנעימה גדולה וכן ה' וכן כל הפסוק תיבה תיבה וכשמשלימין פסוק ראשון כל העם עונין אמן בקול רם ובנעימה וחוזר שליח צבור ומקרא אותם פסוק שני מלה מלה והם עונין אמן בסוף הפסוק וכן בשלישי ואין המקרא רשאי להתחיל ולהקרות מפסוק לפסוק עד שיכלה אמן מפי הצבור וכן אין הכהנים רשאין להתחיל במלה עד שיכלה דבור של אותה תיבה מפי שליח צבור וכן אין הצבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים ושליח צבור אינו עונה אמן כלל שלא יתבלבל ואחר שסיימו השלש מקראות בדרך זה אין הכהנים רשאין להחזיר פניהם ולכוף אצבעותיהם עד שיתחיל שליח צבור בשים שלום אלא אחר שמתחיל שליח צבור בשים שלום מחזירין פניהם להיכל וכופפים אצבעותיהם ואומרים עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו וממתינין עד שיגמור שליח צבור שים שלום שאין רשאין לעקור רגליהם לילך עד שיגמור שליח צבור ברכת שים שלום ואחר שגמר עוקרין רגליהן והולכין להם ויתבאר במקום אחר שלעולם הם חוזרין דרך ימין ויתבאר למטה שתקנת רבן יוחנן בן זכאי שאין הכהנים עולין לדוכן בסנדליהם שמא תפסק לו רצועה והולך לקשרה ויחשדוהו בחלל:

דף לט:

במסכת תעניות התבאר שהכהנים נושאין כפיהם בתפלת שחרית ומוסף ונעילה אבל לא במנחה מפני שהיא שעת שכרות ואפי' ביום תענית אין נושאין ידיהם במנחה גזרה אטו מנחה דעלמא במה דברים אמורים ביום שיש בו נעילה שדרכה של מנחה להתפלל מבעוד יום כגון צום כפור ותענית צבור אבל שאר תעניות שאין בהם נעילה הואיל ומנחה שלהם סמוכה לשקיעת החמה הרי זו נראית כנעילה:

ומתוך כך התבאר כאן שבזמן שהכהנים מברכים אם בשחרית העם אומרים ברכו ה' כל מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו את ה' כל צבאיו משרתיו עושי רצונו ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ה' ובמוסף אומר שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות שאו ידיכם קדש וברכו את ה' ברוך ה' מציון שוכן ירושלם הללויה ואע"פ שפסוק זה אינו באותו מזמור ויש שם אחר שהוא ראוי לכל והוא יברכך ה' מציון מ"מ הואיל והתחיל בברכותיו של הב"ה מסיים בהם ובמנחת התעניות אומר אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך כי רבו משובותינו לך חטאנו מקוה ישראל ה' מושיעו בעת צרה למה תהיה כגר בארץ וכאורח נטה ללון למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע ואתה בקרבנו ה' שמך עלינו נקרא אל תניחנו וביום הכפורים ובתענית צבור אומרין בנעילה הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חייך וראה בנים לבניך שלום על ישראל:

דף מ.

והיכן היו אומרים פסוקים אלו את מוצא שבכל אחת ואחת יש בו שלש מקראות ומתוך כך אומרים פסוק אחד כנגד פסוק אחד שבברכת כהנים וכן כלם בין פסוק לפסוק פסוק כנגד פסוק נמצא בין כל ברכה וברכה בסוף הברכה אומרין פסוק אחד:

ונחלקו בסוגיא זו מהם שאמרו שאין העם אומרים כן אלא במקדש ולכבוד הזכרת השם וסמך לדבריו שאף במקדש לא היה ראוי לאמרם ונוח לו שיהא מאזין ושומע את הברכה בכונת הלב ומהם שאמרו שאף בגבולין כן שמאחר שמברכין אותו ראוי לו להסביר פנים ולהראות שברכת רבו חביבה עליו וכן נראה לפסוק ואע"פ שר' אבהו אמר מריש הוה אמינא להו כיון דחזיתיה לר' אבא דמן עכו דלא אמר להו אנא נמי לא אמינא להו מ"מ סברא דאידך מיסתבר טפי ולא עוד אלא שלדעתי זה שהיה מונע שלא לאמרם היה סובר שבמקדש לא היו אומרים אותם בין ברכה לברכה אלא בשעת הזכרת השם ועכשו שאין הזכרת השם ככתבו אין ראוי לאומרן ומ"מ יראה לפסוק כדעת האומר בין ברכה

לברכה דהכי מיסתבר טפי ואין בה חלוק בין מקדש למדינה וכן שמאחר שאינו אומרן אלא בין פסוק לפסוק אין הכונה נפקעת בכך:

במסכת מגלה ביארנו שאין אדם רשאי להסתכל בפני הכהנים בשעה שהן מברכין אלא מכונים פניהם כנגד פניהם ומכונים לשמוע ועיניהם למטה ואף הכהנים לא יביטו בעם אלא עיניהם גם כן לארץ כמי שעומד בתפלה:

כבר ביארנו במשנה שבשלשה דברים היה חלוק סדר נשיאות כפים שבמקדש לאותו של מדינה אחד קריאת השם ככתבו ואחד שאין העם עונין אמן ואחד שהכהנים היו מגביהין ידיהם על ראשיהם הא שאר הדברים הכל שוה בהם:

כל שאין כהן לישא את כפיו שליח צבור אומר אחר ברכת הודאה אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו וכו' ומזכיר כל המקראות ואין העם עונין אמן ואין אומרין ברכה זו אלא בתפלה הראויה לנשיאות כפים על הדרך שביארנו שהרי אינה אלא במקום נשיאות כפים ומכאן נהגו ברוב מקומות להיות הכל עומדים בשעה זו שהרי במקום נשיאות כפים היא הא כל שיש שם נשיאות כפים אין שליח צבור אומר הימנה כלל ויש בקצת סדורים ששליח צבור מתחיל אלהינו ואלהי אבותנו ברכנו וכו' עד אהרן ובניו וכשסיים אהרן ובניו הוא צועק כהנים וכהנים עושין כסדרן ואין הסוגיא מוכחת כן ובמסכת מגלה פרק הקורא תנין כ"ד ב' ביארנו קצת דברים בענין ברכת כהנים שאינם מבוארים כאן וכן ביארנו מהם כאן שלא התבארו שם ומה שחיסר זה גלה זה:

אף לענין התורה אין הקורא רשאי להתחיל בקריאת התורה אחר ברכתו עד שיכלה אמן של ברכת התורה מפי הצבור ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה פסוק מפי הקורא ואין הקורא רשאי להתחיל בפסוק אחר עד שיכלה תרגום מפי המתרגם ואין המפטיר רשאי להתחיל בברכת ההפטרה עד שיגלל הספר ר"ל שיתחילו לגללו שלא יעמוד הספר בלא גולל והוא מתעסק בהפטרה עד שיסיחו דעתם מגלילת ספר תורה ולאו דוקא עד שתסתיים הגלילה כמו שחשבו רבים:

דרכם היה שלא היה ספר תורה עומד בבית הכנסת אלא מניחין אותו בבית המשתמר ומביאין אותו משם לבית הכנסת וכשהיו מביאין אותו היו פורשין בגדים נאים סביב התיבה דרך כבוד וכשיוצאין מבית הכנסת חוזרין ומוליכין ספר תורה לבית שמשתמר בתוכו ומפשיטין את התיבה מאותם הבגדים ועכשו הוא אומר שאין שליח צבור רשאי להפשיט את התיבה בעוד שהצבור והספר בתוך בית הכנסת אלא יצא הצבור ויוליך ספר תורה לבית ואחר כך יחזור ויפשיט את התיבה ואף הצבור אינו יכול לצאת עד

שיוציאו ספר תורה מבית הכנסת ומ"מ אם יש שני פתחים ואפשר לצבור יצאת באחד והספר באחד יכולים הם לצאת משינטל הספר כדי להוציאו הא קודם שינטל לא:

לעולם יזהר אדם ממדת האכזריות וצרות עין אלא ירחם משלו על הצריכים כמה בני אדם מתים בסבת אכזריות וקולר תלוי בצואר מי שבידו לרחם ולא עשה דרך הערה אמרו אין עגלה ערופה באה אלא בשביל צרי עין שנאמר ידינו לא שפכו וכו' וכי על לבבנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות לא ראינוהו והנחנוהו בלא לויה אלמא שצריכים היו להתנצל בכך ואף בשעה שצר עין מראה עצמו מרחם אין לסמוך עליו שנאמר אל תלחם וכו' והוא שאמרו כל הנהנה מצרי עין עובר בשני לאוין אל תלחם וכו' אל תתאו וכו' דרך צחות אמרו אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שנאמר טוב עין הוא יבורך אל תיקרי יבורך אלא יברך:

לעולם יזדרז אדם זריזות יתירה להשלים עצמו במדת הענוה ואפי' נתפרסם בעניו ביותר לא יחזיק עצמו בכך אלא יזדרז להפליג באותה מדה בכל יום דרך הערה אמר ר' אבהו מריש הוה אמינא ענותנא אנא כיון דחזינא ליה לר' אבא דאמר איהו חד טעמא ואמוריה אמר טעמא אחרינא ולא קפיד ר"ל שהאמורא הממונה תחתיו להשמיע את דבריו מחליפו והוא אינו מדקדק עליו בכך אמינא לאו ענותנא אנא:

והזכירו בר' אבהו גם כן בענוה יתירה בנוסח כך דביתהו דאמוראה דר' אבהו אמרה לה לדביתהו דר' אבהו האי דידן לא צריך להאי דידך והאי דגחין וזקיף עליה ר"ל שהוא אמורא שלו וגחין לשמוע את דבריו וזקיף להשמיע לעם יקרא בעלמא הוא כלומר אינו עושה אלא לכבוד בעלמא מפני שהיה ר' אבהו עשיר וקרוב למלכות והיא נתמלאה חמה על כך ונאמר עליה אזלא דביתהו דר' אבהו ואמרה ליה לר' אבהו אמר לה מאי נפקא לך מינה מ"מ מיני ומיניה יתקלס עילאה:

וכן סופר עליו שבפעם אחת בקשו למנותו ראש ישיבה והוא ידע בר' אבא שהיה מגולגל בחובות ואמר אית לי רבה כלומר יש גדול ממני והוא ר' אבא ומנוהו ראש ישיבה והוא נתכוון כדי להועילו שהיה דרכם ליתן לראש ישיבה מנות ולהעשירו להיות דבריו נשמעים וכמו שאמרו והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו:

וכן סופר עוד עליו דבר זה נסחו ר' אבהו ור' חייא בר אבא איקלעו להההוא אתרא ר' אבהו דרש באגדתא ר' חייא דרש בשמעתא שבקוה כולי עלמא לר' חייא ואזול לגביה דר' אבהו חלש דעתיה דר' חייא אזל ר' אבהו לגביה אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה לשני בני אדם שנכנסו לעיר אחת אחד מוכר אבנים טובות ומרגליות ואחד מוכר מיני סדקית כלומר דברים דקים כגון פלכים ומחטים וצנורות על מי קופצין על זה

שמוכר מיני סדקית כלומר שמניחין הדברים היקרים ביותר לרוב יקרם וכל יומא ר"ל שאר הימים הוה ר' חייא מלוי ליה לר' אבהו עד אושפיזיה משום יקרא דבי קיסר וההוא יומא אלוייה ר' אבהו לר' חייא ר"ל להפיס דעתו ואפי' הכי לא אתיתב דעתיה:

בזמן ששליח צבור כורע למודים הצבור אומרין מודים אנחנו לך אלהינו אלהי כל בשר יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייתנו וקיימתנו כן תקיימנו ותחיינו ותאסוף גלותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך ובתלמוד המערב בראשון של ברכות חותם בה בא"י אל ההודאות כמו שביארנו בחמישי של ברכות:

אע"פ שהצבור חייבים לכבד את גדוליהם וחכמיהם וכל שכן למיוחד שבהם אעפ"כ תהא אימת צבור מוטלת על כל אדם אפי' היה גדול שבדור צא ולמד ממדת קונך שהרי הכהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם להיכל כלפי שכינה וכן אין לך מלך גדול מדוד שנאמר בו ויקם המלך דוד על רגליו ומ"מ כל שהצבור אינו נשמע למנהיגו או לחכם שבהם ועושים דבר או דברים שלא כהוגן ראוי למנהיג או לחכם ליסרם ולהוכיחם והוא שנאמר על דוד במקרא זה ויאמר שמעוני אחי ועמי אם אחי למה עמי אם עמי למה אחי אלא אם אתם שומעין לי אתם אחי ואם לאו עמי אתם ואני רודה אתכם במקל:

דף מא.

מדלגין בתורה בענין אחד וכגון מה שביארנו במשנתנו שקורא אחרי מות ואך בעשור שהכל בענין יום הכפורים ובנביא אפי' בשני ענינים ובין בתורה בענין אחד בין בנביאים בשני ענינים דוקא כשיוכל לגלול משם לשם בכדי שיפסיק התורגמן ולעולם אין מדלגין מנביא לנביא ובספר תרי עשר מדלגין בו אף מנביא לנביא שכלו ספר אחד הוא ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו ר"ל למפרע:

כבר ביארנו שהכהן גדול קורא בעשור שבחמש הפקודים על פה ואינו גולל ספר תורה לשם שאין גוללין ספר תורה בצבור ממקום למקום בכדי שיפסיק התורגמן מפני כבוד צבור כמו שביארנו וכן אינו קוראה בספר אחר שיש לחוש לפגמו של ראשון שיאמרו ראשון היה פגום והביאו אחר תחתיו ואע"פ שכמה פעמים מוציאין שני ספרי תורה ואף בראש חדש טבת שחל להיות בשבת מביאין שלש תורות וקורא אחד בענינו של יום ואחד בשל ראש חדש ואחד בשל חנוכה כמו שהתבאר במקומו תלתא גברי בתלתא סיפרי ליכא פגמא חד גברא בתרי סיפרי איכא פגמא:

מי שבירך בצבור על קריאת התורה וקורא ונמצא חסרה או יתירה או פסול אחר בספר והביאו ספר אחר צריך הוא לחזור ולברך ואין זה ברכה שאינה צריכה אחר שהבאת ספר אחר הוצרכה לו על כל פנים ומ"מ כל שאפשר לו לקרות בראשון אין מביאין אחר אפי' לפרשה אחרת הואיל ואפשר לקראה בראשון על ידי גלילה בכדי שלא יפסיק התורגמן שכל שמביא ספר אחר לפרשה אחרת מ"מ צריך לברך ואחר שהראשון ראוי לקרות פרשה זו בו נמצא מביא עצמו לברכה שאינה צריכה וכל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא הא כל שמביאו לקריאת קורא אחר אין בכך כלום:

קריאת המלך בפרשת הקהל שהוזכרה במשנה לא היתה עד שמנו שמטין לאחר שבע שכבשו ושבע שחלקו שהרי נאמר בה שנת השמטה ולא היתה ביום ראשון שהרי יום טוב הוא ואין תיקון הבימה דוחה לא שבת ולא יום טוב ואין מכינין אותה מאתמול שלא תהא העזרה נדחקת להם בכך:

דף מא:

כל שמחניף את הרשע לשבחו בדברים המקולקלים היוצאים מתחת ידו הרי הוא כמוהו שהרי השומעים סומכים עליו ונגררים אחר מעשה הרשעים ועל זו אמרו מיום שגברה אגרפה של חנופה נתעותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לומר לחברו מעשי גדולים ממעשיך שהרי אף מעשיהם של רשעים משובחים הם אצל הכל וכן אמרו כל עדה שיש בה חנופה ר"ל שמחניפין זה את זה שלא להוכיחם ממעשיהם הרי זו מאוסה כנדה וכן אמרו ארבע כתות אין מקבלין פני שכינה כת לצים כת חנפים כת שקרים כת מספרי לשון הרע ומה שאמרו מותר להחניף את הרשעים בעולם הזה פירושה לכבדם במקום שאין בו חלול השם ואף זה לכונה שלא יזיקוהו ואף יעקב אבינו כשהחניפו לעשו ליראת היזקו אף הוא נתכוון לאיים את עצמו עליו להטיל אימתו עליו משל לאדם שזימן את חברו לסעודה הרגיש בו שרוצה להרגו אומר לו טעם זה דומה לתבשיל שטעמתי בבית המלך והלה שומעו שהוא רגיל בבית המלך ומתירא הימנו הה"ד על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף מב.

משוח מלחמה וכו' מצד שביאר בפרק אלו נאמרין כל הדברים שאמירתם טעונה לשון הקדש דרך כלל וביאר בקצתם ענייני דיניהם עד שנשארו מהם לבאר ענייני משוח מלחמה

ועניני עגלה ערופה בא הנה בזה הפרק לבאר עניני משוח מלחמה בכל דינין הצריכים בענינו והמטפלים עמו ממה שהיו השוטרים מדברים אל העם גם כן ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשלשה חלקים הראשון במה שהכהן והשוטרים אומרים לעם השני באותם שחוזרים על פי דבריהם אלא שיוצאים עד הספר ומשתדלים בספוק מים ומזון לאחיהם ובתקון הדרכים השלישי באותם שאין יוצאין מבתיהן כלל לשום דבר וזהו ענין הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כענין סוגית התלמוד על הדרך שקדם: **ואנו** מבארים עניני המשנה כלה ביחד מפני שכלה דברים הנמשכים לענין אחד והוא שאמר משוח מלחמה בשעה שהוא מדבר אל העם בלשון הקדש היה מדבר שנאמ' והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן וגו' זה כהן משוח מלחמה ודבר אל העם בלשון הקדש ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם על אויביכם לא על אחיכם לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בנימין שאם תפלו בידן וירחמו עליכם כמה שנאמר להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה על אויביכם אתם הולכים שאם תפלו בידם אין מרחמים עליכם אל ירך לבבכם אל תיראו וגו' אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים וצחצוח חרבות אל תראו מפני הגפת התריסין ושיפת הקולגסים ואל תחפזו מפני קול הקרנות ואל תערצו מפני קול הצוחה כי ה' אלהיכם ההולך עמכם הן באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום פלשתים באו בנצחנו של גלית ומה היה בסופו סופו שנפל בחרב הם נפלו עמו אבל אתם אין אתם כן אלא כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם עם אויביכם להושיע אתכם זה מחנה הארון ודברו השוטרים אל העם לאמר וגו' אחד הבונה בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות אחד הבונה אחד הלוקח אחד היורש ואחד שניתן לו מתנה ומי האיש אשר נטע כרם וגו' אחד הנוטע כרם ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל אפי' מחמשת המינין אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב אחד הלוקח אחד היורש אחד שניתן לו מתנה ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה וגו' אחד המארש את הבתולה אחד המארש את האלמנה ואפי' שומרת יבם אפי' שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו כל אלו שומעים את דברי כהן מעורכי המלחמה וחוזרין ומספקין מים ומזון ומתקנים את הדרכים אלו שאינן חוזרין הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת והנוטע ארבעה אילני מאכל או חמשה אילני סרק המחזיר את גרושתו אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין לא היה חוזר ור' יהודה אומ' אף הבונה בית על מכונו לא היה חוזר ר' אלעזר אומר אף הבונה בית בשרון לא היה חוזר אמר הר"ם פי' אמרו במשוח מלחמה ודבר אל העם ואמ' משה ידבר והאל' יעננו בקול

כמו ששם בלשון הקדש כאן וכאן בלשון הקדש וצחצוח חרבות בסיף בהיקות הסיף והרמחים והגפת תריסין הכאת המגינים קצתם בקצתם ושיפת הקולגסים הפלגת והם מקלות יכו בהם האבנים ויעופו ויסב עקבי האנשים והסוסים ויפלו ונצחונו התגברותו ותקפו פי' אמר השם אשר בנה בית שהיא ראויה לדור בה ואמ' אשר לקח אשה וזה לא לקחה על דרך התורה לבנים בשרון אמרו בתלמוד מפני שמחדשין אותו פעמים בשבוע ואין הלכה לא כר' אליעזר ולא כר' יהודה:

אמר המאירי כל מלחמה שמלכי ישראל או מנהיגיהם נלחמים עם אויביהם הן מלחמת מצוה כגון מלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק ומלחמה עם כל צר הבא עליהם להשחית נחלתם הן מלחמת הרשות כגון מלך שנלחם מרצונו עם שאר העמים אם להרחיב את גבולו אם להרבות בגדולתו ולהוסיף כבוד על שמו בכלם ממנין כהן אחד לדבר אל העם ולדרוש להם ולחזק את לבבם אבל אין אומרין לחזור לשום אדם אלא ממלחמת הרשות אבל למלחמת מצוה אפילו חתן מחדרו וכו' ואם כן כל הפרשה נאמרה בשל רשות וזהו שנאמר כי תצא למלחמה על אויביך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם ודרשו בו יכול כל כהן שירצה תלמוד לומר ודברו השוטרים מה שוטר במנוי אף משוח מלחמה במנוי אבל שלא במנוי לא אפי' כהן גדול או סגן ולא עוד אלא שכשנתמנה לכך היו מושחין אותו בשמן המשחה ועל זה היו קורין אותו משוח מלחמה ואמר עליו שאותם דברים שהוא מדבר טעונים לשון הקדש שנאמר והיה כקרבכם וכו' ושאלו בגמ' מאי קאמר כלומר היאך מקרא זה מוכיח כן והשיב שלא אמרה אלא ממלת ודבר כלומר נאמר כאן ודבר ונאמר להלן משה ידבר וכו':

ועכשו מתחיל במה שהוא אומר להם ופרשו בגמ' ששתי פעמים היה אומר כן אחת כשהיו יוצאין מארצם ועליה נאמר בגמ' אחת בשופר כלומר כשהיו תוקעים בשופר לצאת מארצם ומ"מ יש גורסין אחת בספר ושמא היה קורא להם כל הפרשה וענין אותה דרשא היתה כל ענין הפרשה כאחד ר"ל שיתחזק לבם ולא יפחדו ושלא ילכו למלחמה אלא הראויים לילך ולשון דבריו בזו שמעו דברי מערכות המלחמה וחזרו ר"ל הראוי לחזור ולי נראה לקרות בספר בשב"א תחת הסמ"ך כלומר שלא היו דנין לאלו לחזור אלא משהלכו עמהם עד הספר שהרי מוטל היה עליהם להשתדל בספוק מים ומזון ולתקן את הדרכים וזהו שאמרו בבריתא פעמים יוצא ומדבר עמהם אחת בספר ואחת במלחמה ואע"פ שבענין זה נאמר ודברו השוטרים אל העם מי האיש וכו' כהן היה אומר ושוטרים משמיעים ואף זו שמא דוקא בפעם שניה אבל בראשונה הכל נאמר על ידי

משוח מלחמה ופעם שניה כשעורכין המערכות הוא דורש להם שלא ירך לבבם וכן שאם בא שם מי שראוי לחזור שיחזור:

ומתחיל ואומר שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם לא על אחיכם אתם הולכים שאם תפלו בידם יהו מרחמים עליכם כמו שנאמר במלחמת פקח בן רמליהו ואחז שנפלו בני יהודה ביד ישראל ורחמו עליהם על ידי נבואת עודד הנביא כמו שכתוב בדברי הימים אלא על אויביכם אתם הולכים אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם וארבעה לשונות אלו כנגד ארבעה דברים שהאומות עושין מגיפין תריסיהם זה עם זה ומריעין בשופרות וצווחין בקולם ורומסין ברגלי סוסיהם כדי שיהו דוהרים כדי להרבות בקולות לאיים את שכנגדם ואע"פ שבמשנה הוזכרו אלו ועוד שנים והם צחצוח חרבות ושפעת עקלגסין ר"ל ריבוי חיילות ויש מפרשים מינין שבכלי זיין שהיו קורים להם כך מ"מ שני אלו עיקר מלחמה הם ואינם לאיים אבל ארבע לשונות אלו באו על ארבעת הדברים שהם עושים לאיים ומבטיחם שלא ייראו מדברים אלו כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם כלומר הם באים בנצוח בשר ודם ונופלין בחרב כמו שאירע לגלית אבל אתם שכינה עמכם וארון שהלוחות בתוכו ושהשם וכל כנוייו גנוזים שם הולך במחניכם עד כאן משוח מלחמה אומר וכהן אחר משמיע לכל העם אחריו בקול רם:

ואח"כ נאמר במקרא ודברו השוטרים אל העם מי האיש אשר בנה וכו' אשר נטע וכו' אשר ארש וכו' ופרשו בגמ' שלא דברי עצמן היו אלא משוח מלחמה אומר ושוטר משמיע והשוטרים הם תחת השופטים ר"ל שהם ממונים לנגוש ולכוף כל מי שיצוה השופט בכך ומתחיל משוח מלחמה ואומר מי האיש אשר בנה בית חדש וכו' ואמר שכל בית במשמע אפילו בית התבן ובית הבקר בית העצים ובית האוצרות ר"ל של יין או של שמן הואיל ומ"מ ראוי לדירה כל דהו הא בנין בית שער ואכסדרא ומרפסת אינו חוזר עליהן וכן התבאר בתלמוד המערב שבית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות אינו חוזר עליו ואף בתלמוד שלנו הוזכרו במסכת סכה ובכמה מקומות וכן לא סוף דבר שחוזר בבנין אלא אף אם לקח או ירש או ניתן לו במתנה אבל גזל אינו חוזר ושמא תאמר לדעת רבי יוסי מיהא יהא חוזר מצד העבירה תירצוה בגמ' אפילו חזר בתשובה ונתן דמיו ברשות שמ"מ הואיל ובגזילה בא לידו מתחלה אינו חוזר עליה:

ואח"כ אומר מי האיש אשר נטע כרם וכו' ולא סוף דבר כרם אלא אפילו נטע אילנות כל שנטע מהם חמשה שכיוצא בו בכרם נקרא כרם ר"ל שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב ושיהו אילני מאכל ואפילו היה כל אחד מין חלוק בפני עצמו ובבריתא הוסיפו אפילו

בחמשה מקומות וכן אפילו לא נטע אלא שהבריך או הרכיב ופרשוה בגמ' דוקא הברכה או הרכבה המחייבת בערלה על הדרך שיתבאר הן שנטע הן שלקח הן שירש הן שניתן לו במתנה הא נטע אילני סרק אפילו כמה או נטע אילני מאכל אלא שלא נטע מהם אלא ארבעה אפילו היו כלן מין אחד או שגזל אינו חוזר וכן כרם של שני שותפין אינו חוזר עליו כמו שהתבאר בגמ' דכל חד וחד לאו כרמו קרינא ביה ובתלמוד המערב פרשו שכל שנטע בחוצה לארץ אינו חוזר:

ואח"כ אומר מי האיש אשר ארש אשה וכו' הן שאירס בתולה הן אלמנה אפילו היתה לו זקוקה או אפילו שמע שמת אחיו ונזקקה לו אשתו חוזר ויתבאר בגמ' שאפילו היו חמשה אחים ונזדקקה יבמה לפניהם אע"פ שמצוה בגדול כלם חוזרין וכן התבאר בתלמוד המערב שאם קדש אשה מעכשיו ולאחר שנים עשר חדש והגיע זמן במלחמה חוזר אבל אירס את גרושתו או שאירס מי שיש עבירה בנשואיה כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר אינו חוזר ושמא תאמר אף בזו לדעת רבי יוסי מיהא יהא חוזר מצד העבירה אין זה כלום שכל חייבי לאוין אינו לוקה בקדושיו עד שיבעול שכלם לשון ביאה נאמר עליהם לא יבא ממזר וכו' ואע"פ שכהן גדול באלמנה נאמר בה לא יקח אעפ"כ אינו לוקה מצד הקדושין עד שיבעול ואע"פ שכשבעל לוקה שתים אחת משום לא יקח ואחת משום לא יחלל מ"מ כל שלא בעל אינו לוקה אף משום קיחה מה טעם לא יקח משום לא יחלל ואע"פ שיש חולקין בזו מיהא באלמנה לכהן גדול זו עיקר כמו שביארנו באחרון של קדושין ובתלמוד המערב אמרו שהנושא את האילונית הואיל ואין מצוה לשהותה אינו חוזר:

עד כאן משוח מלחמה אומר ושוטר משמיע וכל שחוזרים במצותם חובה עליהם להשתדל בספוק מים ומזון לאחיהם ובתקון הדרכים ומתוך כך הולכין עד הספר ופירש אחר כן אותם שאינם חוזרים וכבר ביארנום ור' יהודה חולק לומר שאם בנה בית על מכונו ר"ל שלא חדש בו דבר אלא שלאחר שנפל חוזר ובונהו בלא שום חדוש לא היה חוזר ואין הלכה כדבריו אלא שלדעתו כל שהוסיף בו אפילו דימוס אחד ר"ל שורה אחת חוזר וכן ר' אליעזר אומר שאף הבונה בית לבנים בשרון והוא שם מקום לא היה חוזר ופרשו בגמרא מפני שמחדשין אותו פעמים בשבוע כלומר שאין הלבנים מתחברים בסיד או בטיט וצריכים לחדשם תמיד ואין זה בית דירה ושבוע פירושו שבוע ממש ויש מפרשים שמטה ומפרשים שהלבנים שלהם היו גרועים ואין מתקיימין והוא שאמרו בתלמוד המערב שכהן גדול היה מתפלל עליהם ביום הכפורים שלא יעשו בתיהם קבריהם ולא יראה כן ואף לפירושנו אין הלכה כרבי אליעזר שמ"מ בית דירה הוא:

משנה אלו שאינן זזין ממקומן בנה בית וחנכו נטע כרם וחללו והנושא את ארוסתו והכונס את יבמתו שנ' נקי יהיה לביתו זה ביתו יהיה זה כרמו ושמח את אשתו אשר לקח להביא את יבמתו ואינן מספקים מים ומזון ואינן מתקנים את הדרכים ויספו השוטרים לדבר אל העם וגו' ר' עקיבא אומ' הירא ורך הלבב כשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה ר' יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב שהרי מתיירא מן העבירות שבידו לפיכך תלת לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן ר' יוסי אומר אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין זה הוא הירא ורך הלבב והיה ככלות השוטרים לדבר אל העם וגו' בראש העם ובעקיבו של עם מעמידים זקיפים לפניהם ואחרים מאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהן וכל המבקש לחזור הרשות בידן לקפח את שוקיו שתחלת ניסה נפילה שנ' נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה וגו' ולהלן הוא אומ' וינוסו ישראל לפני פלשתים ויפלו חללים בהר הגלבוע בד"א במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצא אפי' חתן מחדרו וכלה מחפתה אמ' ר' יהודה בד"א במלחמת מצוה אבל במלחמת חובה הכל יוצא אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה אמר הר"ם פי' אמרו שאין זזין שיחייב לפי שאם לא יחייב התורה אותם היציאה מבתיהם כמו אלו עורכי המלחמה עוד יחזרו כמו מה שקדם זכרם אבל לא יתחייבו לצאת כלל בשום פנים שנה תמימה פי' ר' יוסי הגלילי סבר מתירא מן העבירות בין שהם עבירות דאוריתא או דרבנן ור' יוסי סבר עבירות דאוריתא לבד ולזה אמ' אלמנה לכהן גדול והלכה כר' עקיבא פי' אין מחלוקת ביניהם שמלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק חובה ואין מחלקת ביניהם שהריגת שאר האומות משאר הארצות רשות ואמנם היה מחלקת בהריגת ההורגים להם ולהשפילם עד שלא יהרגו את ישראל ולא ילחמו את ארצם ת"ק יקרא זה רשות ור' יהודה יקרא זאת ההריגה מצוה הנה על דעת ר' יהודה מי שהוא מתעסק בזאת ההריגה או בסבתה פטור מן המצוה לפי שהעקר אצלנו העוסק במצוה פטור מן המצוה ועל דעת ת"ק אינו עוסק במצוה ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי ואלו שאין זזין ממקומן כלומר שאין יוצאין למלחמה כלל ושאם יצאו שיעברו בלאו ושאין מטריחים אותם לספוק מים ומזון ולתקון דרכים כלל ולא לשמירת החומה ולא נותן לפסי העיר שנא' לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר לא יצא בצבא לצרכי הגדוד ולא יעבור עליו לצרכי העיר וכן היא שנויה בתלמוד המערב ומתוך כך הוא אומר עליהם שאין זזין ממקומם שהרי האחרים היו הולכין עד הספר כמו שביארנו ואינן חוזרין לבתיהן:

בנה בית וחנכו נטע כרם וחללו והתחיל לאכול את פריו אירס אשה ולקחה וכל אותה שנה אינו זז ממקומו לענין שעבודים אלו כלל שנאמר נקי יהיה לביתו שנה אחת ולמדו מפי השמועה בין לבית בין לכרם בין לאשה ואין ספק שכל שאתה קורא בנין בית ונטיעת כרם ואירוס אשה למעלה באותם שחוזרין ומספקים אתה קורא אותם כאן בית וכרם ואשה ואם כן מחזיר גרושתו אינו בכלל זה והתבאר בתלמוד המערב שאם בנה בית והשכירו אם הקדימו לו שכר הרי זה בדין חנכו ואם לאו הרי זה כמי שלא חנכו ואם בנה בית ולא דר בו אלא שנתן בו חפציו ונעל עליהן אם היה צריך ליבטל על שמירתם הרי זה כמי שחנכו ואם לאו הרי זה כמי שלא חנכו וכן שבנה או נטע בחוצה לארץ אינו בכלל זה שאינו זז ממקומו על הדרך שביארנו למעלה שאינו בכלל החוזרים אם יצאו עד כאן מה שהכהן אומר ושוטר משמיע:

ואחר כך נאמר בתורה ויספו השוטרים לדבר אל העם מי האיש הירא וכו' ובא בקבלה שאף זו על ידי שנים אלא ששניהם על ידי שוטרים ר"ל שוטר מדבר ושוטר אחר משמיע בקול רם מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב העם כלבבו ופירש ר' עקיבא הדברים כמשמען שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה רוצה לומר אספות הפרשים שמתדבקים זה בזה שלא יפזרום האויבים וכן שאינו יכול לראות חרב שלופה ושאר עניני מערכת המלחמה רוצה לומר שכששומע קול הקרנות והגפת התריסין או הוא רותת או מימיו שותתין על ברכיו וכיוצא באלו שיחזור ור' יוסי הגלילי מוסיף על זו הירא מעבירה שבידו ואמר שדרך מוסר נתנה תורה רשות לחזור בבית וכרם ואשה כדי שאם ייראו מעבירות שבידו יתבייש לומר שעל ידי עבירה הוא חוזר יהא תולה חזרתו באלו ופרשו בגמרא שלדעת ר' יוסי הגלילי אף בעבירות של סופרים כן ובא ר' יוסי לחלוק דוקא בעבירות של תורה כגון אלמנה לכהן גדול וכו' ושאר חייבי לאוין הא בעבירות של סופרים לא וגדולי המחברים פסקו כר' עקיבא ואין שום עבירה בכלל חזרה ומ"מ יראה לפסוק כר' יוסי לחזור בכל עבירות של תורה אם אינו שב בנתים ויראה לי מדברי ר' יוסי דוקא בעבירות של תורה ושהן ידועות לכל ואינו שב מהם כגון אלו שהזכיר הא כל שאינן ידועות לכל הכל תלוי בלבו ומחשבתו אם ישוב אינו חוזר ועליו נאמר ויראת מאלהיך:

ואחר שאמר כל הדרשות שהוזכרו וחזר הרוצה לחזור מתקנין את המערכות ופוקדין שרי צבאות בראשי העם כדכתיב והיה ככלות השוטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם:

ואח"כ ממנין בני אדם לעמוד מאחורי המערכות והוא שקרא עקיבו של עם ר"ל סופו וכשילין של ברזל בידיהן ואם ראו על אחד מהן שיהא נותן לב לחזור הרשות בידם לקפח את שוקיו שתחלת ניסה וכו' ר"ל תחלת נפילה ניסה ונמצא גורם לכל המחנה שיפול על ידו וכן מעמידין זקפים לפניהם ר"ל גבורי חיל המעמידים את החיל בזקיפה ובלא פחד לרוב אבירות לבם ושלמות הנהגתם וכל אחד נשען על קונו ואם חס ושלום מבהיל עצמו ומסבב אימה ויראה בלבו עובר בלא תעשה שנאמר אל תיראו וכו' ומתוך כך ישים נפשו בכפו ולא יזכור ביתו ואשתו ובניו וממונו אלא ימחה זכרם מלבו מכל וכל לא יחשוב בשום דבר אלא למלחמה:

ואמר אח"כ שדברים אלו כלם הן על אלו שרשאין לילך ושבידם לחזור הן על אלו שאין זזין ממקומם ואין רשאין לילך דוקא במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה כלם יוצאין אפי' חתן מחדרו וכו' ורבי יהודה אומר במה דברים אמורים במלחמת מצוה אבל במלחמת חובה הכל יוצאין ופרשו בגמ' שמלחמת שבעה עממין ועמלק לדברי הכל חובה מלחמת האויבים שאינה מצד יראתם אלא כדי להרחיב המלך את גבולו ולפרסם את שמו לדברי הכל רשות לא נחלקו אלא שנלחמים עם אויביהם מחמת שיראים מהם שיבאו עליהם או שנודע להם שמכינים עצמם לכך שלדעת חכמים הרי זו מצוה והעוסק בה פטור מן המצוה ואין צריך לומר אם כבר באו ולדעת ר' יהודה כל שלא באו רשות הוא והעוסק בה אינו פטור מן המצוה והלכה כרבנן:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שכתבנו ופסקנו הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כל שממנין כהן גדול ממנין לו כהן אחר ונקרא סגן או ממונה עומד לימינו תמיד וזהו כבודו ועיקר סיבת מנויו שאם אירע פסול בכהן גדול יהא הוא נכנס ומשמש תחתיו:

כהן משוח מלחמה צריך שיחזק את העם בדבריו על הדרך שביארנו וכדי לזרזם בתשובה מעבירות שבידם ושלא יתיאשו מן התשובה הוא דורש להם שיחזרו בתשובה ושתתקבל כל תשובתם אפילו הפליגו במרי שאין הפרגוד ננעל בפני התשובה ושהמצות שבהם יעזרום על כך ויגינו עליהם שלא לימסר ביד האויבים והוא שאמרו שמע ישראל אתם קרבים היום רמז רמז בו אף על פי שלא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית אי אתם נמסרים בידם:

דף מג:

הרכבה והברכה יש צדדין שהן חייבין בערלה ויש צדדין שהם פטורין וכבר ביארנו ענין הרכבה והברכה והצדדין שהם חייבים בערלה או פטורים בכדי הצורך בראשון של ראש השנה ט' ב' ולענין חזרה מעורכי המלחמה כבר ביארנו במשנתנו שאינו חוזר אלא בהברכה והרכבה המחייבות בערלה ואם כן בהברכה אינה בדין חזרה אלא לאחר שנפסקה מן האם או שידוע שאינה יונקת ממנו על הדרך שביארנו שם ובהרכבה אם היא ילדה בילדה ר"ל שאף זו הראשונה שנסתבכה האחרת בתוכה עדיין לא הגיע לחלול ר"ל לשנה רביעית אין צורך להזכירה שהרי חוזר הוא מצד הראשונה ואם תאמר שהרכיב ילדה חדשה בילדה בת שתי שנים ולסוף שנה נעשית הראשונה זקנה הרי מ"מ זמן השניה נגרר אחר הראשונה ואף לענין ערלה שיעור השניה נגרר אחר הראשונה ואם ילדה בזקנה היא אף זו אינה בדין חזרה שהרי ילדה שסבכה בזקנה בטלה ילדה אצל זקנה ואין ערלה נוהגת בה כלל ואף לנדון שלפנינו אינה בדין חזרה:

אלא על כל פנים צריך אתה להעמידה בענין שאין לו חזרה מצד הראשונה וכגון שניטעה הראשונה לסייג ולקורות ולא לכונת פירות שנמצאת הראשונה אינה נטיעה לחזור עליה ולא לחיוב ערלה שהנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה אלא אם כן נמלך עליה בתוך שני ערלה לקיימה לפירות וחוזר לו משום ילדה וכן לענין ערלה חייבת שאינה בטלה אצל הראשונה הן ילדה בילדה הן ילדה בזקנה וכן הלכה ומה שאמר כאן לעולם ילדה בילדה ושנטע הראשונה לסייג ולקורות לא לומר שאם הרכיב ילדה בזקנה ונטע את הראשונה לסייג ולקורות תהא הילדה פטורה מן הערלה ושאף הוא לא יחזור אלא פירושה אף ילדה בילדה ובא ללמד שאין לו חזרה מצד הראשונה אע"פ שהיא ילדה הואיל ולסייג ולקורות ניטעה ואינו חוזר גם כן מצדה וכן מה ששאל מאי שנא ילדה בזקנה דבטלה ומאי שנא ילדה בילדה דלא בטלה לא לומר שילדה בזקנה כשהראשונה ניטעת לסייג ולקורות תהא בטלה אלא כך פירושו מאי שנא ילדה בזקנה ר"ל שהזקנה ניטעת לפירות שהילדה בטלה אצלה ומאי שנא ילדה בילדה ר"ל כשהראשונה ניטעה לסייג ולקורות הן ילדה הן זקנה שלא תפטור זו אגבה והרי שתיהן הרכבת חייב בפטור הוא ומה בין הפטורה מצד זמנה לפטורה מצד נטיעתה ופירש בה שכל שהראשונה נטועה לפירות והיא זקנה ופטורה מצד שנותיה אין בה צד לבא לחיוב ערלה אבל כשהוא מרכיב ילדה בילדה שהראשונה פטורה מצד נטיעתה הרי אף הראשונה יכולה לבא תוך שנותיה לחיוב ערלה וכגון שיחשוב עליה בתוך שני ערלה לקיימה לפירות ואע"פ שבשעת נטיעה לא נתכוון לכך הוה ליה אילן שעלה מאיליו שלא היתה שום

כוונה בנטיעתו ואעפ"כ חייב בערלה ואע"פ שאינו נמלך הואיל ופת בסלו הוא הרי הוא בחיובו כמי שנעשה ואפי' לא הרכיב עד שעברו לראשונה שני ערלה הואיל ומ"מ לא היה לראשונה שייכות בערלה אין זו בטלה אצלו כך קבלנו בפירושה מצד מה שראינו לרוב פוסקים בכמה מקומות שפסקו שכל המרכיב באילן הנטוע לסייג ולקורות חייב בערלה אפי' ילדה בזקנה:

ומ"מ יש מפרשים כאן לעולם ילדה בילדה וכגון דנטעה לקמייתא לסייג ולקורות וכיוצא בה חייבת הא ילדה בזקנה אע"פ שנטע הראשונה לסייג ולקורות פטורה מן הערלה ואינה גם כן בדין חזרה ועל זו שאל מאי שנא ילדה בזקנה דבטלה ליפטר מן הערלה ושלא לחזור אע"פ שניטעה הראשונה לסייג ולקורות ומאי שנא ילדה בילדה דלא בטלה מיהא לענין ערלה הואיל והראשונה פטורה ופירש הטעם הואיל ואף הראשונה אפשר לחזור לחיוב והדברים נראין:

זה שביארנו בנטעה לסייג ולקורות שאם חישב עליה בתוך שלש לאכילה חייבת צריך שתדע שמיום נטיעתה מונין לה ואם ניטעה משלש ולמעלה פטורה לגמרי וכן היא בתלמוד המערב:

הרכבה זו שאנו עסוקים בה פירושו בהרכבה המותרת כגון שהבד שהוא מביא מבחוץ לתחבו בגופו של אילן זה דרך נקב שעשה בו הוא ממין אותו האילן אלא שזה המורכב פירותיו גסים וטוען מאותו המין ביניקתו של זה אבל הרכבה של איסור כגון שהרכיב מין בשאינו מינו או ירק באילן או אילן בירק שלוקה עליה בכל מקום אינו חוזר עליה אע"פ שהפירות מיהא מותרין באכילה אף לעובר עצמו ולענין ביאור זה שאמרו רב נחמן אמר במבריך אילן בירק תירוץ הוא למה ששאל למעלה לרבי אליעזר בן יעקב שהמבריך והמרכיב אינו חוזר והקשו לו ממשנתנו שאמרה אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ותירצו בה כאן בהרכבת היתר כאן בהרכבת איסור ותירץ הרכבת היתר היכי דמיא שיהא חוזר עליה וכבר תירצנוה בשנטע את הראשונה לסייג ולקורות ובא רב נחמן ותירצה במבריך אילן בירק כגון בחלק גס של כרוב וכיוצא בו שאינו חוזר מצד הראשון וחוזר מצד השני ואע"פ שהיא הרכבת איסור הוא מייתי לה מדרשב"ג שמתיר בכך ואין הלכה כמותו ואף אילן בירק אסור כמו שביארנו:

ולענין הברכה מיהא לא תירצו בה בסוגיא דבר וסומכים הם על מה שנתפרש בה במקום אחר שדין ערלה שבו תלוי בהפסקה על הדרך שביארנו למעלה:

ילדה שהיא פחותה מטפח ר"ל שהיא שפלת קומה בפחות מטפח חייבת בערלה כל שנותיה אפי' לאחר שהזקינה שהכל סבורים בה שהיא בת שנתה ואם רואים שאדם

אוכל פירותיה יאמרו שערלה מותרת ודוקא גפן אחת או אפילו היה שם כרם עליהן כל שאינה אלא כרם מצומצמת ר"ל שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל אם היה כרם שלם וכלו בגפנים פחותים מטפח מונין לה שלש שנים כשאר האילנות שהרי יש לה קול עד שכל בני אדם אומרין יש לפלוני כרם שנטיעותיה משונות וגוצות בפחות מטפח ולא נפיק מיניה חורבא ובסמוך גם כן אמרו על גפן ילדה פחותה מטפח שסבכה על הזרעים אינה מקדשתם וכן אם זרע בתוך כרם שגפניה בדרך זה כל שאין שם אלא שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב הא מ"מ אם היה כל הכרם בדרך זה וזרע בתוכה קדש:

המת תופס ארבע אמות לקריאת שמע ר"ל שכל שהוא סמוך לו בתוך ארבע אמות אינו קורא את שמע והוא הדין לתפלה והוא הדין לילך בתוך ארבע ותפלין בראשו וספר תורה בזרועו וכלם מדכתי' לועג לרש חרף עושהו הא חוץ לארבע אמות מותר וכן הדין בקבר שהמת בתוכו וכבר ביארנוה בשלישי של ברכות:

חורגתא ר"ל בת אשת האב שנולדה לה מבעל אחר הגדילה בין האחים שהם מאשה אחרת מותרת להנשא לאחים ואין חוששין למראית העין שמא יחשבו בני אדם בה שהיא אחותם שבודאי קול יש לה ובהלכות גדולות פסקוה לאיסור ולא יראה כן ובתלמוד המערב שבמסכת יבמות פרק שני אמרו בענין השניות אשת חמיו אסורה מפני מראית העין ואם תאמר תורה הרי דוד נשא רצפה בת איה שנאמר ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדניך בחיקך שני חורגים שגדלו בבית ר"ל זכר ונקבה אסורין זה לזה מפני מראית העין רבי חנינא אומר יסבון באתרא דלא חכמין להון ושמא על זו סמכו בהלכות גדולות ואסרו ומ"מ יראה לדעתנו לפסוק כתלמוד שלנו וסומכין על שיש לדבר קול ומתירין ואף אשת חמיו יש לה קול שלא היתה חמותו ומ"מ בתוספות העידו באחד שהיה נושא אשת חמיו והיה טבחו טבוח ויינו מזוג ומיחו קצת רבנים בדבר ולא חששו להפסד הוצאתו:

הלקט והשכחה והפאה או הפרט והעוללות אפי' היו לה הרבה מהם פטורין מן התרומות ומן המעשרות שנאמר ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך במה שאין לו חלק ונחלה עמך הוא נוטל מעשר ראשון יצאו לקט שכחה ופאה שיש לו נחלה עמך שאף עניים שבהם נוטלין ואם עשה מהן גורן הוקבעו למעשר ומפריש מהן תרומות ומעשרות מפני החשד שהרואים סבורים שבשדהו גדלו אבל אם עשה מהן גורן בעיר פטורין שהרי קול יש להם והכל יודעין שהם לקט או שכחה ופאה וכיוצא בהן:

דף מד.

המת תופס ארבע אמות לטומאה מדברי סופרים ר"ל שחכמים גזרו שיהא המת מטמא כל הנכנס לתוך ארבע אמותיו כדי שלא ירגילו אוכלי טהרות ליקרב לו ושמא יפשוט ידיו ויאהיל ויהא סבור שלא האהיל:

כבר ביארנו בששי של בתרא שמנהגם היה שהיו עושים קברות משפחות משפחות בסלע בפני עצמו לכל אחת ושאף בני המשפחה בוחרים בתי אבות שבה מערות מערות באותו סלע בית אב זה במערה זו ובית אב זה במערה זו וכן הרבה אלא שהסלע היה נבחר לכל בני משפחה והיה ענין המערה שהיו פותחים בצד אחד שבסלע וחופרין מערה וחופרין כוכין בשלש רוחות שבה לימין הנכנס ולשמאלו ולצד אמצעי שכנגד פניו ופיות הכוכין פתוחות למערה וכשמת להם מת תוחבין הארון שהמת בתוכו בתוך הכוך וסותמין את פיו באבנים וסיד או במה שירצו ועושין המערה גדולה או קטנה כפי רצונם ועושה בה כוכין כפי אורך המערה ועושין חצר לפניה כפי בחירתם וכן היו רגילים לעשות מערה אחרת כנגדה שתהא החצר פתוחה למערה זו ממערבה ולזו ממזרחה בסלע מכאן ומכאן והחצר הוא בתוך הסלע שחופר בה ומשים רכסיה לבקעה שיכנסו שם הקברים ויורידו המטה לשם ונוטלין ממנה הארון לגנזו בתוך הכוך:

אלא שכל שהתנה לעשות כן בסתם נאמר שם שעושה מערה שתוכה ארבע אמות רחב באורך שש ובגובה ארבע אמות ופותח בתוכה שמנה כוכין שלש מימין הנכנס ושלש משמאלו ושתים כנגדו והכוכין ארבע אמות ארכן בעומק וגבהן ששה טפחים ורחבן ששה ועושה חצר על פתח המערה ר"ל לפני המערה שש על שש שחוקק בסלע לפני המערה עד שישים רכסיה לבקעה להוריד המטה לשם ולהיות הקוברים נוטלין ממנה את הארון לגנזו בתוך הכוך ושתי מערות הוא פותח לחצר זה לרוח זה ואחת לשכנגדו על הדרך שביארנו:

וחצר זה העומד לתוכו טהור ואע"פ שהוא בתוך ארבע אמות לקבר שמאחר שהמערה חלוקה מן החצר וכותליה ניכרות ומסויימות לא גזרו במתים שבתוכה להיות תופסין ד' אמות שלא גזרו אלא שמא לא יזהר אדם מלאהל עליו בפשוט ידיו וכל שיש היכר לא גזרו ולא סוף דבר בחצר הגדולה כשיעור שהזכרנו שהיא גדולה ומסויימת וניכרת אלא אף בקטנה הרבה כל שיש לה שיעור מקום והוא ארבעה טפחים על ארבעה טפחים ואף זו דוקא שפתחה של מערה מן הצד כגון שעשו לה כניסת מדרון דרך מעלות מן הצד אבל אם אין לה פתח מן הצד אלא שאדם נכנס בה דרך קפיצה וכשעולין מתוכה מטפס ועולה אי אפשר בשיעור מועט כזה שלא יאהיל על הקברות והעומד בתוכה טמא עד שיהו בה

ארבע אמות על ארבע אמות הא מת דעלמא או אפילו קבר תופס ארבע אמות לטומאה מדברי סופרים ויראה מכאן שכל קבר שציוניו ניכרין ומבוררים כגון שיש עליהם מצבה וכיוצא בה אינו תופס ארבע אמות:

לעולם יהא אדם משתדל להיות לו בית קודם שישתדל בשאר נכסים ואחר כך ישתדל בשאר נכסים כגון כרמים ושדות ואחר כך ישא אשה אף התורה רמזה לו כך מי האיש וכו' הקדימה בית לכרם וכרם לאשה ואף שלמה בחכמתו אמר הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך ודרשו בו הכן בחוץ מלאכתך זה בית ועתדה בשדה לך זה כרם ושאר נכסים אחר ובנית ביתך זו אשה ודרך הערה דרשוהו בענין אחר הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא משנה ותלמוד ועתדה בשדה לך אלו מעשים טובים ר"ל מעלות ומדות ובנית ביתך שתדרוש ותקבל שכר ר"ל שישפיע לזולתו:

התפילין שתי מצות הם שהרי תפלה של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש אינה מעכבת של יד אעפ"כ נכללים הם בברכה אחת ומניח את של יד תחלה ומברך להניח ואחר כך מניח של ראש ואין צורך לברכה אחרת ומ"מ אם סח בין של יד לשל ראש חוזר ומברך על של ראש שמאחר שהן שתי מצות והוא סח בנתים אין של ראש נפטרים בברכת של יד ומברך על של ראש בנסח אחר והיא על מצות תפלין וזהו שאמרו לא סח מברך אחת סח מברך שתים ואעפ"כ אסור להסיח דכתיב והיו לאות שיהא תיכף של ראש לשל יד ושמא תאמר אם כן מה שאמרו על תפלה של יד אומר להניח ועל של ראש אומר על מצות לא נתקנה זו של ראש אלא לעוברי עבירה והרי רב חייא בשם רבי יוחנן אומר בפי' על של יד אומר להניח ועל של ראש על מצות אלמא לא סגיא בלאו הכי אינו כן אפשר שנתקנה למי שאין לו אלא תפלה של ראש ומ"מ אחרוני הרבנים חששו לקושיא זו ופירשו לא סח מברך אחת על כל אחת ואחת בשל יד להניח ובשל ראש על מצות אבל סח מברך שתיהן אף על של ראש להניח ועל מצות ומאחרוניהם כתבו שאחר שבירך להניח וממשמש בתפלה של יד לחזק את הקשר שתהא אותה ברכה סובבת על של יד שאין הכונה אלא לתכוף של ראש לשל יד וקצתם פירשו שכל שאין לו אלא תפלה אחת אפי' היא של יד מברך שתים והדברים זרים ועיקר הדברים כדעת ראשון:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

עגלה ערופה וכו' כבר ביארנו בפ' אלו נאמרין כל הדברים שאמירתם טעונה לשון הקדש דרך כלל וביארנו שם עוד בקצתם עניני דיניהם אלא שנשארו מהם לבאר עניני משוח מלחמה ועניני עגלה ערופה ובפרק משוח מלחמה ביארנו עניני טכסיסי המלחמה ודין משוח מלחמה ועכשו אנו מכוונים לבאר בזה הפרק דיני עגלה ערופה על שלמות כל

ענינים הצריכים בביאורה ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשלשה חלקים הראשון עניני טכסיס הנהגתם כשהיו מוצאין החלל ובאיזה צד מודדין ועל ידי מי וכן על איזה צד מביאין עגלה ערופה ועל איזה צד אין מביאין השני אם נמצא ההורג אחר שערפו את העגלה או עד שלא תערף כיצד דנין בה ובאיזה עדות יתברר הענין ליקרא נמצא ההורג השלישי לברר באיזה זמן בטלה עגלה ערופה ונתגלגל על ידי זה לבאר בכמה מעלות טובות שבטלו מאצלנו לרוב פשעינו זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כענין סוגית התלמוד על הדרך שקדם וכמו שיתבאר:

דף מד:

והמשנה הראשונה ממנו תבאר לנו ענין החלק הראשון והוא שאמר עגלה ערופה בלשון הקדש נאמר שנ' כי ימצא חלל באדמה אשר ה' וגו' ויצאו זקניך וגו' שלשה מב"ד הגדול שבירושלים היו יוצאין ר' יהודה אומר חמשה שנאמר זקניך שנים ושופטיך שנים אין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד נמצא טמון בגל טמון באילן צף על פני המים לא היו עורפים שנ' באדמה לא טמון בגל נופל לא תלוי באילן בשדה לא צף על פני המים נמצא סמוך לספר או לעיר שיש בה גוים או לעיר שאין בה בית דין לא היו מודדין ואין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין נמצא מכוון בין שתי עיירות שתיהן מביאות שתי עגלות דברי ר' אליעזר ואין ירושלם מביאה עגלה ערופה מאין היו מודדין ר' אליעזר אומר מטבורו ר' עקיבא אומר מחוטמו ר' אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכים הראש אצל הגוף דברי ר' אליעזר ר' עקיבא אומר הגוף אצל הראש נפטרו זקני ירושלם והלכו להם זקני אותה העיר מביאין עגלת בקר אשר לא עובד בה אשר לא משכה בעול ואין המום פוסל בה ומורידין אותה לנחל איתן איתן כמשמעו קשה אע"פ שאין איתן כשר ועורפים אותה בקופיץ מאחוריה ומקומה אסור מלזרע ומלעבד ומותר לסרוק שם פשתן ולנקות שם אבנים אמר הר"ם פי' אמר בעגלה ערופה וענו ואמרו ואמר וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל מה להלן בלשון הקדש כמו שביארנו במה שקדם אף כאן בלשון הקדש ואמרו שנאמ' אמנם רצה שיקח ראיה באמרו וענו אבל התחיל בסדר עשייתו וביאר איך תהיה והלכה כר' יהודה וענין ב"ד שיהיה מספר נפרד עד שאיפשר בו הנטיה אחרי רבים כמו שהתבאר בתחלת סנהדרין פי' אמר השם כי ימצא וכאשר היה קרוב מארץ הגוים הנלחמים בנו והיא תקרא ספר הנה כאילו המציא את עצמו להריגה ואמרו ולקחו זקני העיר ההיא ולזה אין מודדין לעיר שאין בה ב"ד וכפלו ואמרו לא היו מודדין אלא

לעיר שיש בה ב"ד כדי שלא יחשוב כאשר נמצא קרוב לעיר שאין בה ב"ד בטל דין עגלה ערופה אבל נניח זאת המדינה ונמדוד לעיר אחרת שיש בה ב"ד ואמר השם באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך לרשתה וירושלם לא נחלקה לשבטים ולזה אין מביאין עגלה ערופה ור' אלעזר סבר שאי אפשר ההכרע במדידה ואמרו הקרובה אפי' הקרובות ות"ק סבר אי אפשר שיהיה יותר קרוב לאחת מן השנית במה שיורגש מהמדידה לפי שאי אפשר ההכרע במדידה עד שנאמר אי זה מהן רחוקה וכבר נכפל זה בגמ' בכורות כי כאשר נמצא בין שתי עירות יביאו עגלה אחת בשותפות וכן הלכה פי' מחלקת שלהם בכאן אינו תלוי בענין המדידה לפי שכבר התבאר בזה ואמנם חלקו במה מצוה אשר העקר אצלנו קנה מקומו ויקבר בארבע אמות שלו או במקום אשר נמצא בו גופו ודין קבורת זה ההרוג כמו מת מצוה לפי שהוא יקבר במקום שנמצא והלכה כר' עקיבא פי' ר' אליעזר סבר עקר החיות טבורו לפי שהוא אמצע הבטן השוה לכלי המזון בו המשכות החיות ור' עקיבא סבר מקום נשמת האויר הוא יותר גדול בהכרח בחיות לאמרו כל אשר נשמת רוח חיים באפיו והלכה כר' עקיבא:

אמר המאירי כבר ידעת שפרשה זו נאמרה כשימצא חלל בארץ ישראל ולא נודע מי הרגו שנצטוו מן התורה לילך שם זקנים מבית דין הגדול שבירושלם ולמדוד ממנו לכל הסביבות איזו עיר קרובה לו וזקני אותה העיר מביאין עגלה ומורידין אותה בנחל איתן ועורפין אותה שם וכל זקני העיר רוחצים את ידיהם על העגלה ר"ל במקום עריפתה והזקנים אומרים ידינו לא שפכו וכו' והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל וכו' והולכים להם בטוחים שיתכפר להם והוא שנאמר ונכפר להם הדם ואמר עכשו שזה שהזקנים אומרים ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו וכן מה שהכהנים אומרים והוא כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל הכל בלשון הקדש ומה שאמר שנאמר כי ימצא וכו' לא שזה ראיה שבלשון הקדש נאמר אלא שהוא מתחיל לסדר הענין והוא ששאלו בגמ' מאי קאמר כלומר היאך הוא למד מכאן שבלשון הקדש נאמר והביאה מדכתיב וענו ואמרו ידינו לא שפכו וכתיב התם וענו הלוים וכו' מה להלן לשון הקדש כמו שהתבאר אף כאן וכו':

ואחר כך מתחיל בסדר עגלה ערופה כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך לרשתה נופל בשדה לא נודע מי הכהו מעמידים אותו במקומו ואין מזיזין אותו משם כלל ויצאו זקניך ושופטיך ר"ל מאותם שבבית דין הגדול שבירושלם שנאמר ושופטיך מיוחדים שבשופטיך ולדעת תנא קמא היו יוצאין מהם שלשה ורבי יהודה חולק לומר

שחמשה היו יוצאין זקניך שנים ושופטיך שבים ומוסיפין עוד אחד כדי שיהא ב"ד נוטה ולא יהא ב"ד שקול והרי כאן חמשה והלכה כרבי יהודה:

ואמר אח"כ שהיו בית דין הגדול מעיינין בו ואם מצאוהו טמון בארץ או בתוך גל אבנים או שמצאוהו תלוי באילן אי צף על פני המים לא היו עורפין ר"ל לא היה שם דין עגלה ערופה ומתוך כך לא היו מזקיקין עצמן למדוד שנ' באדמה ולא טמון בתוך הגל נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על פני המים וכן הלכה ואמר גם כן שאם נמצא סמוך לספר והוא המקום שהגוים שכנים לנו מאותו צד עד שאין עיר ישראל מפסקת מן החלל לספר או לעיר שיש בה גוים אע"פ שהיא בתחום ארץ ישראל אין מזקיקין עצמן למדוד כלל אע"פ שיש בשאר הצדדין הרבה עיירות של ישראל שחזקה גוים הרגוהו וכן הלכה:

ואמר אח"כ שאם היתה עיר אחת מצד אחד קרובה לו אלא שאין בה בית דין ר"ל של עשרים ושלשה ומ"מ שמא אתה סבור שתהא זו כחברותיה שכל שיש לה מצד אחד עיר קרובה לה ואין בה בית דין יהא דין עגלה ערופה אינו כן והוא שחזר לומר בזו שאין מודדין אלא לעיר שיש בה ב"ד כלומר ומניחין אותה העיר ומודדין לאחרת שאחריה עד שיגיעו לעיר שיש בה בית דין של עשרים ושלשה שהרי כתוב זקני העיר ואין זקנים אלא בית דין וכן בכל הצדדין וכן הלכה וכן הדין אם היתה ירושלם קרובה לה מצד אחד שאינה בכלל המדידה שהרי כתוב באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך לרשתה וירושלם לא היתה בכלל ירושה שלא נתחלקה לשבטים אלא מודדין מן החלל ומניחין ירושלם ומודדין מאחריהם עד שיגיעו לעיר אחרת של בית דין וכן הלכה:

נמצא אותו חלל מכוון בין שתי עיירות כלומר שמצאו את שתיהן במדידתם קרובות בשוה מביאין שתי עגלות ר"ל כל אחת מן העיירות אחת מפני שלדעתו אפשר לצמצם ושתכוין המדה בצמצום וכן שהוא סובר הקרובה ואפילו קרובות ומ"מ כבר ביארנו במקום אחר שאי אפשר לצמצם מכל וכל ואי אפשר שלא תהא האחת קרובה יותר מחברתה ומתוך כך מביאות שתיהן עגלה אחת בשתוף ומתנים ביניהם אם זו קרובה הרי היא שלה והאחרת נותנת לה חלקה במתנה וכן מזו לזו ומ"מ דוקא כשמנין בני אדם שבשתי העיירות שוה שאלו האחת מרובה מחברתה אף כשהיתה רחוקה מן האחרת הואיל והיא הקרובה לחלל יותר משום אחרת שמנינה מרובה כמוה אע"פ שלש קרובות יותר בעיירות שאין שם כל כך בני אדם היא מביאה את העגלה וכמו שאמרו רוב וקרוב הלך אחר הרוב וכן הלכה:

ואחר שביארנו הצדדים שמזקיקין עצמם בהם למדידה הוא בא לבאר מהיכן מודדין ונחלקו בה זה אומר מטבורו וזה אומר מחוטמו וזה אומר ממקום שנעשה חלל ר"ל

מצוארו והלכה מחוטמו מדכתיב נשמת רוח חיים באפיו ואם נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר אף בזו נחלקו זה אומר שמוליכין הגוף אצל הראש וזה אומר שמוליכין הראש אצל הגוף והלכה שהגוף מוליכין אצל הראש ולא נחלקו בזו לענין המדידה שכבר נחלקו מר כדאית ליה ומר כדאית ליה ימדדו ממקום מדידה ומה צורך להביא זה אצל זה אלא מאחר שכבר דברנו ממקום המדידה ודאי זו לענין אחר נאמרה והוא לענין מת מצוה שקנה את מקומו ליקבר בו ובתוך ארבע אמות שלו וכשנמצא מחותך ואבריו מתפזרין כלם קנו במקום הראש ומוליכין כל האיברים אצל הראש וקוברין אותו שם וכיון עכשו לומר שאחר שמדדו ונתבררה העיר הקרובה קוברין אותו במקום שנמצא ראשו לשם ובברייתא ראיתי ששלוחי בית דין שבעיר יוצאין ונוטלין סימניו וחופרין וקוברין אותו ומציינין את מקומו עד שיבאו לב"ד הגדול שבלשכת הגזית וימדדו וזקני ירושלם חוזרין למקומן והוא שאמר נפטרו זקני ירושלם והלכו להם:

ואח"כ באים זקני אותה העיר ר"ל ב"ד שבה ומביאין עגלה משל אנשי אותה העיר והתבאר במסכת פרה שצריכה להיות בת שתי שנים או פחות אבל אם היתה בת שתי שנים ויום אחד פסולה וכן צריך שלא תעשה בה שום עבודה שנאמר אשר לא עובד בה אשר לא משכה בעול ושאלו בגמ' למה פירט בה משיכת העול שהרי משיכת העול בכלל שאר העבודות היא אלא ששאר עבודות אינן פוסלות אלא בשעת מלאכה ונתינת העול כל שמשכה בו טפח פוסלתה אע"פ שלא חרש בה בשעת משיכתה ולא עשה בה שום מלאכה ואין המום פוסל בה שהרי לא נאמר בה אשר אין בה מום אלא שמ"מ התבאר בתלמוד המערב שאחד מן הטרפויות פוסלין בה שהרי כפרה כתוב בה כקדשים וכן הלכה:

ואחר שהביאו עגלה הראויה מורידין אותה לנחל איתן ונחל איתן פירושו או נחל ממש שיהא שוטף בחזקה כמו שיראה בפסחים פרק מנהג נ"ג א' והיו עורפים בסמוך לו שמן הסתם הוא מקום קשה שאין ראוי לזריעה כל כך או שאינו נחל ממש אלא כברת ארץ חלקה ושהיא קשה הרבה כסלע ואמר אחר כן שאע"פ שכתוב בתורה איתן אפילו לא היה איתן כשר שלא נאמר איתן לעכוב אלא למצוה וכן אמרו בתלמוד המערב אע"פ שאין שם נחל כשר כלומר שאין נחל נאמר דוקא על נהר כמו שביארנו:

וב"ד שבאותה העיר עורפין אותה שם בקפיץ והוא סכין גדול שהקצבים חותכין בו הבשר וחותכים בו בכח מאחוריה ר"ל ממול ערפה עד שיהיו סימניה נחתכים או רובן וכן התבאר בתלמוד המערב ר"ל שצריך לערוף בה רוב שנים:

ומקום זה ר"ל מקום שנערפה בו אסור בכל עבודה הן לחרישה הן לחפירה הן לזריעה הן לנטיעה וכל העובר בכך לוקה אבל מותר לסרוק שם או לנקר שם אבנים ר"ל לפסלם ולסתתם שם והוא הדין לכל ענין שאין בו מלאכה בגוף הקרקע כגון שיארוג שם או יתפור או יכתוב או שאר מלאכות:

משנה זקני אותה העיר רוחצים את ידיהם במים במקום עריפתה של עגלה ואומ' ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו וכי על לבנו עלת שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא שלא בא על ידינו ופטרנוהו ולא ראינוהו והנחנוהו הכהנים אומרין כפר לעמך ישראל אשר פדית ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל לא היו צריכים לומר ונכפר להם הדם אלא רוח הקדש מבשרתן ואומרת אמתי שתעשו ככה הדם מתכפר לכם אמר הר"ם פי' אמרו השם בפרה אדומה תמימה אין רוצה בה שלא תהא בה מום כמו אמרו שלמה ואמנם הכונה שתהיה שלימת אדמימות וענין איתן גדול גוי איתן הוא ונאמר כי כאשר היה הולך בחוזק ואע"פ שיהיה גדול איתן קדים וקופיץ הסכין הגדול אשר יחתכו בו הבשר אמ' השם אשר לא יעבד בה ולא יזרע ובאה הקבלה מה זריעה מיוחדת שהיא בגופה של קרקע אף כל בגופה של קרקע יצא שורק של פשתן ומנקר של אבנים ובאור שורק שינקר שם הפשתן ומנקר שיפסלו בו האבנים זקני אותה העיר זה אשר באמרו פטרנוהו וראינוהו והנחנוהו שבטל ההרוג ירצה בזה שאנחנו לא דחינוהו ולא הנחנוהו כענין שיהיה סבה למיתתו והוא אמרו לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לינה:

אמר המאירי זקני אותה העיר רוחצין את ידיהם במקום עריפת העגלה פי' ב"ד שבה וגדולי המחברים כתבו הב"ד עם כל זקנים שבעיר אפילו הן מאה ואחר שנטלו ידיהם אומרין בלשון הקדש ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו ופי' הענין שלא פשענו בו ולא נתיאשו ממנו במרד ובמעל עד שנהיה שום גרמא למיתתו שאם תאמר לא שפכו ממש וכי עלתה על דעתנו שזקני בית דין שופכי דמים הם עד שהיו צריכין להתנצל בכך אלא כך הוא ענין הדברים לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות לא ראינוהו והנחנוהו בלא לויה והכהנים אומרים בלשון הקדש גם כן כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל והולכים להם ואינם אומרים סוף המקרא ר"ל ונכפר להם את הדם שאין זה מדברי הכהנים אלא דבר התורה הוא שרוח הקדש מבשרן שכל שהם עושים כן מתכפר להם:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנו הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

פר העלם דבר של צבור הבא בשגגת הוראת בית דין על הדרך שהתבאר במסכת הוריות טעון סמיכה על ידי זקנים שבבית דין הגדול שבירושלם אלא שנחלקו ר' יהודה ור' שמעון במנינם שלדעת ר' שמעון בשלשה ולדעת רבי יהודה בחמשה ויש פוסקין כרבי יהודה ומפני שר' יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה אלא שגדולי המחברים פסקו בה בשלשה וכן הוא בתלמוד המערב כמי שביארנו שם הא לענין מדידה הלכה בחמשה ואין צריכים לכל הסנהדרין ולא ימלך ולכהן גדול אלא חמשה מן הסנהדרין ואין אותם שנתמנו לבא שם יכולין לעשות שליח במקומם למדידה אלא הם עצמם מודדין על הדרך שביארנו:

דף מה.

נמצא ההרוג במקום שהדבר ידוע ומפורסם לכל שעיר פלנית סמוכה לה יותר מכל העיירות ואין צורך בזה למדידה מצד בירור הענין שדבר מבורר ומפורסם הוא אעפ"כ מצוה למדוד כך למדנו אפילו נמצא בעליל לעיר היו מודדין שמצוה לעסוק במדידה:

זקן ממרא הוא חכם שהגיע להוראה וסמוך בסנהדרין וחולק עם בית דין הגדול שבלשכת הגזית ואינו חוזר לדבריהם ומורה לעשות כדברי עצמו בדבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ושאפשר על ידי הוראתו לבא לידי חיוב כרת ואף אלו דוקא שחלק עם כל הבית דין אבל כל שלא חלק עם כולם אינו בדין זה שמא האחרים יאמרו כמותו וכמו שנאמר בסוגיא זו דילמא הנך גואי כותיה סבירא להו וכן דוקא שחלק עמהם במקומם בלשכת הגזית אבל אם מצאן חוץ לתחומן אחורי היקף לשכה שלהם והוא הנקרא בי פאגי והוא לשון היקף מלשון חמור ובי פאגי שהוא נאמר על בית ראש של אפסר ושאל להם שם והמרה עליהם אינו ממרא שנאמר וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם שמא תאמר והיאך אפשר שיהא מוצא את כולם חוץ למקומם והרי כתיב שררך אגן הסהר אל יחסר המזג ר"ל שלא יחסר המקום משיעור מנין ב"ד הבינוני והממוצע בין של שבעים ואחד לשל שלשה והוא מנין בית דין של עשרים ושלשה ומתוך כך אמרו שאם נצטרך אחד מהם לצאת רואה אם נשארים שם עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא אפשר שיצאו לדבר מצוה וכגון שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד:

השכחה היא אחת ממתנות עניים וענינה הוא שכל שהוא מעמר את אלומותיו כדי לדושן ושכח במקרה אלומה אחת בשדה הרי זו שכחה ואסור לו לחזור וליטלה לא תשוב

לקחתו ואם עבר ולקחו אפילו טחנו ואפאו נותנו לעניים כך למדוה מפי השמועה לגר ליתום ולאלמנה יהיה זו מצות עשה ונמצא שהוא לאו הניתק לעשה וכל שנתבטל העשה לוקה וכן בשאר המתנות אפילו היה העומר טמון כגון שהרוח כסתו שהיה לנו לומר אין זו שכחה שהרי לא במקרה נשכח אלא מצד שאין העין שולטת בו אעפ"כ שכחה הוא ואסור ליטלו וכשם שיש שכחה בעומר כך יש שכחה בקמה ר"ל שאם שכח באחת מזויות השדה מקצת קמה שלא קצרה הרי זו לעניים צפו עמריו לתוך שדה חברו ר"ל שפזרה הרוח את עמריו לתוך שדה חברו וכשחזר ואספן לתוך שדהו שכח שם עומר אינו שכחה שנאמר קצירך בשדה ולא שתפרש צף שהונח על גבי אבן או עמוד ולא הונח בקרקע לא אלא אף שהונחו בקרקע ולא נאמר צף בדוגמת צף האמור בחלל אלא שצפו על ידי הרוח בשדה חבירו אפי' מונחים בקרקע וכן הדין בכל צד שהונחו בקרקע אלא שדבר בהווה אבל אם פזרן בתוך שדהו ממקום למקום וכשחזר ואספם שכח אחד מהם הרי זו שכחה נטל בעל הבית את העומר על מנת להוליכו לעיר או לגורן ושכחו אינו שכחה שמ"מ לשכוח מעיקרו אנו צריכים אבל אם נטלו לפנותו ממקום למקום ושכחו הרי זה שכחה נטלו להוליכו לעיר והניחו על גבי עומר אחר ושכח את שניהם התחתון שכחה אע"פ שהוא טמון והעליון אינו שכחה:

שני חללים או כמה שנמצאו זה בצד זה כל אחד מהם בדין מדידה ומודדין מחוטמו של כל אחד מהם ואם היתה עיר אחת קרובה לכלם מביאה עגלה אחת על כלם אבל אם נמצאו שנים זה על גב זה אלא שהתחתון משוך מעט מן הראשון עד שלא תהא המדידה שוה בהם אין התחתון בדין מדידה כלל שהרי טמון הוא שאע"פ שאינו טמון אלא במינו אף מין במינו הוי טמון ומודדין מן העליון ושמא תאמר אף העליון לא יהא בדין מדידה שהרי צף הוא שאינו באדמה כך אמרו מין במינו הוי טמון אבל מין במינו לא הוי צף והרי הוא כמושלך באדמה:

דף מה:

אין דין עגלה ערופה נאמר אלא כשמוצאין אותו חלל ר"ל מדוקר בחרב שעל כל פנים על ידי אדם נעשה אבל אם נמצא חנוק אין נזקקין לו שמא מאליו מת וכן כל שנמצא עדין מפרפר אפי' היה חלל חרב אין נזקקין לו שמא יעשה לו נס ויחיה ומ"מ כשחוזרין ורואין אותו מת נזקקין לו והוא שאמרו בתלמוד המערב ראוהו מפרפר ולימים באו ולא מצאוהו אני אומר נס נעשה לו וחיה ראוהו מפרפר כאן ובאו ומצאוהו מת במקום אחר

מודדין לו ממקום שנמצא לשם וכן ראיתי שם שאם נמצא עומד על מטתו וסכין תקועה בלבו אין עורפין:

דף מו.

פרה אדומה אין רוב שנים פוסלין בה ומ"מ צריך שתהא בת שלש שנים כדי שתהא פרה ולא עגלה ואם היתה זקנה ביותר כשרה אלא שנוהגים היו בה משלש ועד ארבע ולא היו רוצים להמתין לה יותר כדי שלא תפסל וכל המומין הפוסלין בקדשים פוסלין בפרה ויתירה פרה על שאר הקדשים שהעבודה פוסלת בה מה שאין כן בקדשים ולא סוף דבר שעבד בה ממש אלא אפי' עלה עליה עול או שום משאוי אפי' כריכת השקים פסולה ובעגלה ערופה אינה פסולה עד שתמשוך באותו משאוי טפח ממקום למקום שנאמר אשר לא משכה בעול ואע"פ שבפרה לא הוזכרו בה שאר עבודות נאמר בעגלה אשר לא עובד בה ופרה למדה הימנה בגזירה שוה של עול עול ליפסל בכל העבודות כעול ומ"מ נשתנה העול משאר עבודות שהעול פוסל בהן בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה ר"ל שאם קשר עליהן עול אע"פ שלא חרש פסולה בפרה מיד ובעגלה במשיכת טפח ולשון תלמוד המערב בזו עול בין לדעת בין שלא לדעת ר"ל שלא כיון לחרוש בה אלא שבאקראי הניחה לשם כגון שהיה נושאה בידו ומניחה שם להקל משאו ושאר עבודות דוקא בשעת עבודה ר"ל שאם הכניסה לדוש אינן פוסלות עד שיתחילו במלאכה וכן בכל העבודות ולשון תלמוד המערב בזה ושאר העבודות לדעת אין שלא לדעת לא ומ"מ כל שפירס עליהן בגד לצרכה כגון מפני הזבובין אינו פוסלה כמו שביארנו במסכת ע"ז:
הקדשים יש בהם שהשנים פוסלין בהן כגון אותם שכתוב בהן בני שנה ויש מהן שאין שנים פוסלין בהן וכלם אין עבודה פוסלת בהן כמו שביארנו ולא סוף דבר עבודת היתר אלא אפי' עבודת איסור כגון שחרש בה בשבת או בשור וחמור ולא סוף דבר בעוד שהיו חולין והוקדשו אלא אפי' עבד בהן משהוקדשו:
זה שביארנו במשיכת עול ששיעור פיסולה בטפח כך למדוה מדכתיב אשר לא משכה בעול כמלא עול לרחבו ומלא עול לרחבו טפח ונפקא מינה למקח וממכר ר"ל שאם מכר לו עול סתם צריך שיהא רחבו טפח:
חלל זה שעורפין עליו את העגלה כל חלל ישראל במשמע אפי' אשה או קטן עבד או שפחה זקן וסריס מנוול ומוכה שחין אפי' טרפה שהרי מ"מ נגזל הוא בקצת חיים שהיה ראוי לעשות בהן הרבה מצות:

דף מו:

נחל איתן שכבר כתבנו אין מדקדקין בו אם כבר נזרע שם או נעבד שלא הקפידה תורה אלא שלא יזרע ולא יעבד בגופו מכאן ולהבא אבל לשעבר לא ואע"פ שלשון אשר לא עבד וכו' מורה לפי פשוטו שלא עבד שם מעולם מ"מ כך הוא הקבלה שאין קפידא אלא להבא:

מתוך שביארנו שזקני בית דין היו מתנצלים שלא פטרוהו בלא מזונות ולא הניחוהו בלא לויה אתה למד שבית דין כופין על הלויה וכמה שיעור לויה הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר והוא בית החיצון שבתוך שבעים אמה ושירים על הדרך שביארנו בעירובין חבר לחבר תחום שבת תלמיד לרב אם רב מובהק שלשה פרסאות ושאינו מובהק עד פרסה וכל שאינו מלוה כאלו שופך דמים ומ"מ כל שהולך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנאמר כי לוית חן הם לראשך:

דף מז.

לעולם לא יהא המוכיח כועס בתוכחותיו כל כך עד שיהא דוחה את הנוכח מלפניו מכל וכל שכל שהוא עושה כן גורם לו שיטרד ויצא לתרבות רעה ולא סוף דבר האב או הרב בקטן שדעתו קלה וכשהאב או הרב דוחהו מכל וכל יברח ויאבד את עצמו או הבעל באשה שדעתה ג"כ קלה ותצא לתרבות רעה אלא אף החכם או המנהיג לכל אדם כן וכל שכן האדם בעצמו במה שהטבע מושל עליו ואי אפשר ליפסק ממנו מכל וכל שלא להשתמש בו קצת כפי ההכרח כגון יצרו של אדם ואע"פ שאמרו יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת מפני שבאלו צריך אזהרה יתרה בפרט אבל מ"מ בכל ענין כן והוא שאמרו לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידיו וכשנפרד הימנו כעס בעצמו והפליג למרוד ותלה אבן שואבת בעגל ירבעם והעמידו בין הארץ לרקיע להטעות בו בני אדם וכן לא... בשתי ידיו על שנדהו ולא רצה לקבלו בתשובה וגרם לו שכעס בעצמו ועבד את האלילים וכמו שאמר זקף לבינתא... את הרבים לעבדת האלילים... זה אין בו שם לווי כלל וכן היא הגירסא בכל ספר מדויק שדחפו בשתי ידיו וסופרים המוטעים הכניסו בו בקצת גמרות שם לווי עד שנמצא בקצת גמרות חדשות... וטעות גמורה הוא שהרי... הנזכר היה בימיו מן הראשונים שבבית שני שהרי שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה ר"ל מאותם מאה ועשרים זקנים שבימי עזרא והוא היה כהן גדול אחר עזרא ואנטיגנוס איש סוכו קבל ממנו ויוסף בן יועזר ויוסף בן יוחנן קבלו מאנטיגנוס ויהושע בן פרחיה קבל מהם אלא שטעות מפורסמת היא וזה שהוזכר כאן היה אחר

שכעס בעצמו ועבד את האלילים ומרד על החכמים וחלק עליהם וכישף והסית והדיח ועל זה בעצמו נאמר במסכת גיטין אסקיה בנגידא ואף שם כל שגורס שם לווי שבוש סופרים הוא בלא פקפוק:

המשנה השניה והכונה בה בביאור ענין החלק השני והוא שאמר נמצא ההורג עד שלא תערף העגלה תצא ותרעה בעדר משנערפה תקבר במקומה שעל ספק באת מתחלתה כפרה ספיקה והלכה לה נערפה העגלה ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג עד אומר ראיתי ההורג ועד אומר לא ראיה אשה אומרת ראיתי ואשה אומרת לא ראית היו עורפים שנים אומ' ראינו ועד אומ' לא ראיתם לא היו עורפים אמר הר"ם פי' אמרו השם בסוף עגלה ערופה ואתה תבער הדם הנקי מקרבך ולא יהרוג ההורג אחר שנערפה העגלה פי' אמרו ית' לא נודע מי הכהו ידענו שאם נודע מי הכהו ואפי' בעד אחד אין עורפין וכבר הודעתיך בזאת המסכתא שכל מקום שהאמינה תורה עד אחד שהוא במקום שנים ואין דבריו של אחד במקום השנים הנה אמרנו בכאן באלו ההלכות היו עורפין אמנם הוא כאשר הכחיש עד לעד בעד אחד אולם כאשר אמר אחד אני ראיתי ההורג עוד בא אחר זה אחר והכחיש זה ואמ' לא ראיתיו לא היו עורפין לפי שהעקר אין דבריו של אחד במקום שנים ואמר עד אחד אומר ראיתי ושנים אומרי' לא ראינו אמנם זה בפסולי עדות כמו שביארנו בסוף הפרק הששי מזאת המסכתא בפסולי עדות הלך אחר רוב דיעות:

אמר המאירי נמצא ההורג עד שלא תערף העגלה כלומר אע"פ שכבר הורידוה לנחל איתן תצא ותרעה בעדר כלומר שהיא חולין גמורים ושמא תאמר והלא במסכת קדושין אמרו שירידתה לנחל איתן אוסרתה ר"ל שמשהורידוה לנחל איתן אע"פ שלא נערפה נאסרה בהנאה ואם כן כשנמצא ההורג למה פקע איסורה תדע שבאחרון של כריתות הקשו מזו לזו והעמידוה במחלוקת ומי ששנה זו לא שנה זו ומ"מ יש שדוחים אותה סוגיא לומר שלא נאמר כן אלא דרך דחיה ומשא ומתן ולענין פסק מיהא מעמידין את שתיהן שכל שלא נמצא ההורג הורדתה לנחל איתן אוסרתה בהנאה אע"פ שלא נערפה עד שאם מתה מאיליה או נשחטה אסורה בהנאה הא אם נמצא פקע איסורה למפרע ותרעה בעדר וכן נראה דעת גדולי המחברים שפסקו את שתיהן כמו שביארנו במסכת קדושין:

נמצא ההורג אחר שנתערפה הרי הוא כעגלה ערופה סתם ר"ל שלא נמצא ההורג ותקבר במקומה שעל הספק באה מתחלה כפרה ספיקה והלכה לה כלומר שהיא עשתה את שלה ולענין ההורג מיהא כל שנמצא אפי' משנתערפה העגלה הורגין אותו שהרי נאמר בסוף הפרשה ואתה תבער הדם הנקי:

ואח"כ בא לבאר באי זה עדות אנו נמנעים שלא לערוף את העגלה שאם לענין ההורג ודאי אינו נהרג אלא בעדות ברורה אבל לענין הפקעת עריפת העגלה כיצד הוא הדין ואמ' שכל שאמר עד אחד אני ראיתי את ההורג אפילו עבד או שפחה או אחד משאר הפסולים כל שאין שם הכחשה לא היו עורפים היה שם הכחשה אם עדות של כשר הוא ר"ל שאמר עד אחד כשר ראיתי את ההורג והיה כשר אחר שהכחישו אם בזה אחר זה הוא לא היו עורפין שכבר נתקבל עדות הראשון כשנים ואין עדותו של שני כלום אבל אם הכחישוהו שנים אף לאחר זמן ואמרו לו לא ראית עורפין שהרי מ"מ שנים ושנים הם ובבת אחת אפי' לא הכחישו אלא אחד לומר לא ראית עורפין ואם יהיה מחלוקת בין כשרים ופסולים כל שאמר כשר אחד תחלה ראיתי ופסול אומר לא ראית אין זה הכחשה אף בבת אחת ואין עורפין העיד הכשר שראה ושני פסולים מכחישין אותו עורפין שאחד כשר ושני פסולין מחצה על מחצה הם ואם כלם פסולין הולכין אחר רוב דעות בין לקולא בין לחומרא בין בבת אחת בין בזה אחר זה כך מתברר הענין לפי סוגית הגמרא אלא שיש חולקין בקצת דברים ואף גדולי המפרשים חלקו בענינים אלו עם גדולי המחברים בכמה דברים ואנו כתבנו הנראה לנו וכבר ביארנו כיוצא בענין זה בעדות סתירה בפרק מי שקנא:

וצריך שתדע שכל שאנו מפקיעין עריפת העגלה בראיה פירושו אף בשאין הרואה אומר פלני היה שהרי מ"מ אין מתקיים בו ועינינו לא ראו ומ"מ בתלמוד המערב פרשוה דוקא בשאומרים אם רואין אנו אותו מכירין אנו בו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה לשיטתנו ולא נכנס תחתיה בגמרא דבר שלא ביארנוהו אלא שבמסכת מגלה התבאר שאין עורפין את העגלה אלא ביום שהרי כפרה כתוב בה כקדשים וכל היום כשר לכך וכבר ביארנו בפרק ראשון שאין עורפין שתים כאחת ובמקום אחר התבאר שאם נמצאו עידיה זוממין מותרת בהנאה כיצד אמ' אחד ראיתי ובאו שנים והכחישוהו והפרישוה לעריפה והוזמו השנים מותרת בהנאה וכן בתלמוד המערב התבאר שאין דין עגלה אלא בארץ שנאמר באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך אלא שבתוספתא אמרו שאף בעבר הירדן היתה נוהגת שנאמר כי ימצא לרבות עבר הירדן וכן התבאר במקום אחר שאם נתאחרו אנשי העיר הקרובה ולא הביאו עגלה מביאין אותה לאחר שתי שנים:

המשנה השלישית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי והוא שאמר משרבו הרצחנים בטלה עגלה ערופה משבא אלעזר בן דינאי ותחינה בן פרישה חזרו לקרותו בן הרצחן משרבו הנואפים פסקו המים המאררים ורבן יוחנן בן זכאי הפסיקן שנאמר לא אפקוד

על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה משמת יוסף בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכולות שנ' אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי אמר הר"ם משרבו המנאפים אמ' השם ונקה האיש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון מים בודקין את אשתו ואשכולות כנוי לאיש המבין בו הטובות והחכמות והוא אמרם אשכולות איש שהכל בו:

אמר המאירי משרבו הרצחנים בטלה עגלה ערופה וכו' פי' מפני שהיה הענין נכר להם שאותם הרגילים בכך עשאוה ואין זה ספק גמור וזהו שאמרו בגמרא שרבו הרצחנים בגלוי ופירש במשנתנו שדבר זה התחיל משבא אלעזר בן דונאי ותחינא בן פרישא שהיו רוצחים גמורים ופירש על אותו בן פרישא שתחלה בן וחזרו לקרותו בן הרצחן:

משרבו המנאפים פסקו מים המרים פי' מפני שלא היו מחזיקים אותם בנקוי עון ונאמר על זה בגמרא ואומר לא אפקוד על בנותיכם וכו' מאי ואומר וכי תימא עון דידיה אין דבניה ודבנתיה לא תלמוד לומר לא אפקוד וכי תימא עון דאשת איש אין דפנויה לא תלמוד לומר כי הם עם הזונות יפרדו וכו' ומכאן הביאו רבים ראיה לדברי גדולי המחברים שכתבו שכל עון ביאה שבימיו מעכב את המים מלבדוק את אשתו ואני תמה שאם מכח סוגיא זו אתה בא אף עון בניו ובנותיו יעכב אלא שאנו מפרשים שכל שבני ביתו פרוצים בזמה והוא אינו מוחה אף הוא פרוץ בזמה ומאחר שהוא פרוץ בזמה חושדין אותו להיותו בא עליה אחר הסתירה וכן כלן שהדור כלו פרוץ בעריות והוא שאמרו בתלמוד המערב והיתה האשה לאלה בקרב עמה בזמן שעמה שלם ולא בזמן שהם פרוצים:

משמת יוסף בן יועזר ויוסף בן יוחנן בטלו האשכולות ואשכול הוא משל על איש נכללו בו שלמות המדות ושלמות החכמות כלן:

משנה יוחנן כהן גדול העביר הודאת המעשר אף הוא בטל את המעוררים ואת הנוקפים עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי אמר הר"ם זאת ההלכה בעצמה באה בסוף מע"ש ושם פרשנו ענינה מלה במלה ותבקש אותם שם:

אמר המאירי יוחנן כהן גדול העביר הודאת המעשר ר"ל בערתי הקדש מן הבית ופרשו הטעם בגמרא לפני שאינו ניתן כתיקנו שהתורה אמרה ליתנו ללוים ובבית שני היו נותנין אותו לכהנים מפני שכשעלה עזרא ולא מצא עמו מבני לוי קנסם שלא ליתן להם מעשר ושיתנוהו לכהנים שמא תאמר יתודו על האחרים הואיל ופתח הכתוב תחלה במעשר כדכתיב ונתת ללוי ואי אפשר להתודות עליו ביטל את הכל ועוד שהרי לא היה יכול לומר ככל מצותך אשר צויתני:

אף הוא ביטל את המעוררים ר"ל מה שהיו הלוים אומרים בשיר הקרבן עורה למה תישן ה' שהיה אצלו במקרא זה הטחת דברים כלפי מעלה וענין הפסוק אינו אלא שבזמן שישראל בצער ואומות העולם בשלוה נעשה הקב"ה כישן ר"ל שאינו משגיח בהם והוא שאמרו בתלמוד המערב ובהמרותם תלן עיני כלומר מלשון לינה כלומר שאני מסתיר פני מהם כישן:

וכן ביטל את הנוקפין וענינו שהיו מכין את השוורים הבאים לקרבן ושורטים שריטות כדי שיפול הדם בעיניהם ויתבלבל ראותם ויוכלו לכפותם סילק יוחנן דבר זה מפני שהיה נראה כבעל מום והתקין להם שלשלאות כעין טבעות תקועות בארץ והיו מכניסים בהם רגלי הקרבן והיו שוחטים אותו בנקל:

עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים ר"ל בחולו של מועד בבית הנפחים לעשות מלאכת האבד והוא מיחה בדבר אע"פ שמותר היה מפני שהקול נשמע למרחוק ואין הכל יודעים שהוא מלאכת האבד ויש לחוש למכשול:

ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי וזה מפני שהוא שלה בכל גבול ישראל וחקר ומצא שלא היו מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד והיו אוכלים את השאר ומי שהיה מדקדק במצות כשהיה לוקח תבואה היה שואל למוכר מה עישר ממנו וכשהיה יודע שלא היה מעושר כל צרכו או היה נמנע מלוקחו או מעשרו כדי הצורך ובא הוא ודרש להם כשם שתרומה גדולה בעון מיתה כך תרומת מעשר וטבל בעון מיתה והתקין ללוקחים דבר שהוא קל להם שלא ישאלו למוכרים כלום אלא שכל שלוקח התבואה מעם הארץ יפריש ממנה תרומת מעשר ומעשר שני ותנתן תרומת מעשר לכהן כדינה ומעשר שני הרי הוא של עצמו לאכלו הוא או דמיו בירושלם ולא יפרישו הימנו מעשר ראשון ולא מעשר עני אלא יאמר ללוי או לעני הבא ראיה שהוא טבל וטול והוא אוכלם שהרי שני אלו מותרים לזרים ומתוך כך לא היה אדם צריך לשאול ללוקחים דבר על הדמאי וכבר ביארנו בראשון של חולין ובקצת שאר מקומות על אי זה צד הוא מפריש תרומת מעשר בלא הפרשת מעשר:

משנה משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנ' בשיר לא ישתו יין וימר שכר לשותהו אמר הר"ם פי' אמר השם ית' זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם הנה אצל הפסק סנהדרין והם הזקנים אשר אמ' השם ית' בהם תתן לך בכל שעריך ופסוק השיר גם כן והנה נבאר בסנהדרין מה שראוי שיאמר בהם במסכת סנהדרין:

אמר המאירי משבטלו סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות ר"ל בית חופת חתנים ורמז לדבר זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם ופרשו בתלמוד המערב שבזמן הסנהדרין היתה אימת סנהדרין עליהם ולא היו אומרים דבר נבלה בשיר:

משנה משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים משחרב בית המקדש בטל השמיר ונופת צופים ופסקו אנשי אמנה שנ' הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם רשב"ג אומר משם ר' יהושע מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה ונטל טעם הפירות ר' יוסי אומר אף נטל שומן הפירות ר' שמעון בן אלעזר אומר הטהרה נטל הטעם ואת הריח המעשרות נטלו את השמן ואת הדגן הזנות והכשפים כלו את הכל אמר הר"ם פי' נביאים הראשונים הם נביאי בית ראשון אולם נביאי בית שני והם חגי זכריה ומלאכי וחביריהם יאמר להם נביאים האחרונים ושמיר בעל חיים ינקב האבנים ובה נעשו פתוחי אורים ותומים והיה נמצא בזמנים ההם ונפת צופים מין מהדבש היה בא מארץ ישראל יקרא צופה היה זה במראהו וטעמו וריחו רשב"ג אומ' משום טעם ערבות ושומן הפירות ירצה בזה פירות ארץ ישראל וכן נמצאים היום במקומות רשב"ג אומ' הטהרה בטול הטהרה ובטול המעשרות מנעו זה הטוב:

אמר המאירי משמתו נביאים הראשונים ר"ל שבבית ראשון בטלו או"ת שלא חזרו בבית שני אע"פ שהיו חגי זכריה ומלאכי:

משחרב בית המקדש בטל השמיר והוא כעין תולעת שכל מקום שהוא נוגע באבן היא מנוקבת לשעתה ובה פתחו אבני אפוד וכמו שאמרו אבנים הללו אין כותבין עליהם בדיו שהרי כתוב פתוחי חותם ואין מסרטין עליהם באיזמל שנאמ' במלואותם אלא כותב עליהם בדיו ומראה להם שמיר מבחוץ ומתבקעות מאליהן כתאנה זו שמתבקעת בימות החמה וכן בטל נפת צופים ופרשו בגמרא דבש הבא ממקום שבארץ ישראל ונקרא ציפיא והיה מופלג במראה ובטעם ובריח וכן פסקו אנשי אמנה ונעשו בלבד בוטחים בחריצותם ואינם בוטחים בקונם רשב"ג אומר מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה ואין טל יורד לברכה וניטל וכו' ור' יוסי אומר אף השומן של פירות:

משנה בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל הארוס בפולמוס של טיטס גזרו על עטרות הכלה ושלא ילמד אדם את בנו יונית בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר ורבותינו התירו שתצא הכלה באפריון בתוך העיר אמר הר"ם פי' פולמוס הוא זמן האיש וזמן מלכותו ואירוס צורה אצטונא חלולה נותן על אחד מתושבותיו עור ויורה והוא מין הנקרא אצלנו במערב אלצר ועטרות הכלה עיר של זהב וכבר ביארנוה במסכת שבת וכן העטרה ומה שדומה לזה ואפריון הוא כסא וחלקו

ביציאת הכלה בו למה שבו מן הצניעות ואמרו פולמוס האחרון ירצה בו המלכות אשר הוא בימיו ר"ל רבינו הקדוש ואמרו יונית ירצה בו חכמה יונית שהם יקראו הרמזים אשר תהיה בדבור והמאמרים המתוקנים בו מנגלם ולהם תוך חכמה ובתלמוד אמרו משתעי לשון חכמה ובאו במאמרים חידות כמו שהתבאר בגמ' בע"ז והיו אצל היונים מאמרים מזה המין מיוחדים באמונתם אמרו בהם מה שירצה דמיון הרמז והחידה וסבת אסור זה שבזמן בית שני מלך אחד מבני חשמונים בירושלם והיו אנשי ירושלם משלשלין להם בקופה דינרי זהב בכל יום ונותנין להם שני תמידין לקרבן והיה שם איש היה יודע אלו המאמרים אשר היו משנים בהם היונים דבורם וזה לשון התלמוד לעז להם בחכמה יונית שהם כל זמן שיתעסק בקרבן לא ינצחום והפסיקו מהם הקרבן ואסרו אז כל מי שילמד את בנו החידה ההיא אשר הסכימו בה היונים לדבר בהם ואין ספק שכבר אבדה החכמה לא נשאר ממנה אפי' מעט:

אמר המאירי בפולמוס של אספסיינוס וכו' פי' פולמוס חיל ויש מפרשים זמן ואמר שכשבא אספסיינוס על ירושלם גזרו על עטרות חתנים והוא שהיו רגילין לעשות עטרה לחתן הן של ורד והן של מלח זך העשוי כמין ספיר מציירת בצבע גפרית וגזרו שלא לעשות לא ממינין אלו ולא ממין אחר אפי' של קנים או של חילת והוא מן גמא ואין צריך לומר של ורד והדס ומ"מ בברייתא התירו אף של ורד והדס וכן גזרו על האירוס ופרשו בו טבלא דחד פומא ר"ל כלי אחד כעין תוף שהוא סגור מכל צדדיו אלא שיש שם פה אחד שהקול נכנס ויוצא דרך בו והיו עושין בו שיר גדול כבבתי החתנים:

בפולמוס של טיטוס והוא שבא אחר אספסיינוס נ"ב שנה שהביאו אחד ממלכי בית חשמונאי והוא הורקנוס על ארוסטובלוס אחיו גזרו על עטרות כלה והוא תכשיט קרוי עיר של זהב והיא עטרה של כסף ועיר מציירת לשם בזהב ובמיני פתוחים:

וכן גזרו שלא ללמד חכמת יונית והיא היתה חכמה אחת שהיו מדברים בסתומות ומבינים זה את זה ברמיזות וכבר בארו בגמרא הסבה והוא שכשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבחוץ וארוסטובלוס מבפנים בכל יום ויום היו משלשלין להם דינרין בקפה ומעלין להם תמידין היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית ולעז להם שכל זמן שעסוקים בעבודה אין נמסרין בידם ואותו היום שלשלו להם דינרין והעלו להם חזיר באותה שעה אסרו חכמת יונית אלא שהתירוה לקרובי מלכות מפני שהיו רגילים להשתמש בה ואין זה לשון יוני הגמור אלא לשון אחר שמצאו להם דרך חידה:

בפולמוס אחרון והוא זמן שחרב הבית על ידי טיטוס גם כן גזרו שלא תצא כלה באפריון אף בתוך העיר מבית אביה לבית בעלה ואותו אפריון היה של מעילים וטליתות מוזהבות:

משנה משמת רבן יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד תורה ומתה טהרה ופרישות משמת ישמעאל בן פיאבי בטל זיו הכהונה משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא אמר הר"ם פי' שקדנים מלמדי הקריאה והתלמוד וספור בן עזאי מבואר בבראשית רבא שהוא לא נשא אשה כלל והיתה סבתו שאמר חשקה נפשי בתורה ועד זמן ר"ג הזקן היו האנשים קורין התורה מעומד משבא ר"ג היו לומדים אותה מיושב וזה אשר רמז אליו בבטול כבוד התורה ואמנם אמרו בר' עקיבא גם כן בטל כבוד התורה ירצה בו כבוד הלמוד והוא אמרם משמת ר' עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתמו מעינות חכמה ובאור קטנותם של חסידים מקובצם ועיקרם לפי שעקר הדבר והתחלתו קטן ואשר היו אחר רבנו הקדוש הם אשר הוסיפו בכאן משמת ר' בטלה ענוה ויראה חטא:

תוספתא משמת ר' מאיר בטלו מושלי משלים משמת ר' עקיבא פסקו הדרשנים משמת בן עזאי פסקו השקדנים משמת בן זומא פסקו התלמידים משמת ר' אלעזר בן עזריה פסק העושר מן החכמים משמת ר' יהושע פסקה טובה מן העולם משמת רשב"ג בא גובאי ורבו צרות משמת ר' חנינא בן דוסא ויוסה קטנייתה פסקה החסידות ולמה נקרא שמו יוסה קטנותה שהיה תמציתן של חסידים ר' פנחס אומר מיום שחרב בית המקדש בושו חברים ובני חורים וחפו ראשן ונתדלדלו אנשי המעשה וגברו בעלי זרוע ורבו בעלי לשון הרע ואין שואל ואין דורש ואין משיב ואין מבקש על מי לנו להשען על אבינו שבשמים ר' אליעזר הגדול אמר מיום שחרב בית המקדש שרו חכימיא למהוי כספריא וספריא כחזניא וחזניא כעמא דארעא ועמא כעמי אזלה ונזלה ודללה ואין דורש ואין מבקש על מי לנו להשען על אבינו שבשמים בעיקבות המשיח חוצפא יסגא הגפן יתן פריו והיין יהיה ביוקר והמלכות תהיה מינות ואין תוכחת ובית הוועד יהיה לדלות והגליל יחרב ואנשי הגליל יסובבו מעיר אל עיר ולא יחוננו וחכמת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת נערים ילבינו וזקנים יעמדו מפני נערים בן מנבל אב בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו פני הדור כפני הכלב הבן לא יתביש מאביו על מי לנו להשען על אבינו שבשמים ר' פנחס בן יאיר אומ' הזריזות מביאה לידי נקיות ונקיות מביאה לידי פרישות ופרישות לידי טהרה וטהרה לידי קדושה וקדושה לידי ענוה וענוה לידי יראת חטא ויראת חטא לידי רוח הקדש ורוח הקדש מביאה לידי תחיית המתים ותחיית המתים מביאה לידי אליהו זכור לטוב חסלת תוספתא:

אמר המאירי משמת רבן יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד תורה כלומר שהיו שונים מעומד ומתה טהרה ופרישות משמת ר' ישמעאל בן פאבי בטלה זיו כהונה משמת ר' בטלה ענוה ויראת חטא משמת ר' מאיר בטלו מושלי משלים משמת בן עזאי בטלו השקדנין משמת בן זומא בטלו הדרשנים משמת ר' עקיבא בטל כבוד תורה ר"ל שלמותה משמת ר' חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה משמת ר' יוסי קטנתא פסקו חסידים כו' שהיה קטנותם של חסידים ר"ל שהיו הולכין וכלין ונפסקו החסידים:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה במה שיש בה מענין פסק ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

דף מז:

משרבו בעלי הנאה נתעוותו הדינין ונתקלקלו הדינין שמתוך שהם בעלי הנאה אין מטריחין לעיין בדין ומתוך כך נתעוותו הדינין וכן אין מעיינין בהוראת איסור והיתר ומתוך כך נתקלקלו המעשים עד שאין לשם ית' נחת רוח בעולמו:

משרבו רואי פנים בדין ר"ל מכירין פנים במשפט להחניפם בטל לא תגורו מפני איש ופרקו מהם עול שמים ונתנו עליהם עול בשר ודם לבא בערכאות של דיני האומות ולא תורתו של הב"ה:

משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע הוי הוי בעולם:

משרבו מושכי הרוק ר"ל מאריכים בכך דרך גאוה רבו היהורים ונתמעטו התלמידים והתורה חוזרת על לומדיה כלומר שהיא צריכה לחזר אם תמצא לומדים:

משרבו לוחשי לחישות ר"ל שמתלחשים היאך נעשה דבר פלוני והיאך נסתיר עצה פלונית רבה חרון אף בעולם:

משרבו היהירים התחילו בנות ישראל לינשא ליהירים שאין דורנו רואים אלא לפנים ואע"פ שאמרו מאן דיהיר אפי' אאינשיה ביתיה לא מתקבל ר"ל שאפי' אשתו שונאתו מ"מ מתחלה הם קופצות עליהם ולאחר כן הם מכירי' האמת והם מזולזלין בעיניהן:

כשרבו מטילי מלאי על בעלי בתים ר"ל שנותנין מקום וריוח לעשירים רבו איש הישר בעיניו יעשה שמתוך שמסייעים להם להרויח נעזרים בהם ואינם מתיראים מעשיית דברים ואין מהוגנים:

משרבו איש הישר בעיניו יעשה שפלים הוגבהו וגבוהים הושפלו ושררה מתנונה והולכת:

משרבו צרי עין וטורפי טרף רבו מאמצים את לבם וקופצים את ידם מליתן ואף מלהלוות:
משרבו נטויות גרון ומסקרות עינים רבו מים המרים אלא שפסקו:
משרבו מקבלי מתנות נתקצרו השנים:
משרבו זחוחי הלב להשען על בינתם רבו מחלוקת בישראל:
משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צרכם נעשית תורה כשתי תורות:
משרבו מקבלי צדקות מן האומות נעשה ישראל לאחור והאומות לפנים:

דף מח.

כל השירים שאין בהם שבח להב"ה אסור לזמר בהם והם התחלת הפקר ושעמום וסבתם דרך הערה אמרו זימרא בביתא חורבא בסיפא שנאמר קול ישורר בחלון חרב בסף ומ"מ כל שנעשה להזדרז במלאכה שלא יתנמנמו ולא יתרשלו במלאכתם מותר ועל זו אמרו זימרא מנגדי ר"ל מושכי ספינות בחבל וכן דבקרי ר"ל שמזמרין לפניהם בשעת חרישה לכוין השוורים לתלמיהם שהולכין לקול השיר שהוא ערב עליהם מאד אבל כל שאינו אלא לשחוק אף בבעלי מלאכה אסור והוא שאמרו דגירדאי אסור ולא עוד אלא שאותם זמירות שבבית המשתאות הם גרמת הפסד וסיבת הוצאה יתירה דרך סיפור העידו על רב הונא שגזר על בני דורו שלא לזמר בבית המשתאות ונכנס זול ביניהם עד שבאו עופות ותבואות לשער מזולזל ביותר ואעפ"כ לא היו רוצים לקנותם ורב חסדא זלזל בכך וחזרו לזמירותיהם ונתיקר הכל עד שכמעט לא היו מוצאים למכור:
אע"פ שדרך כלל נאסרו כל מיני זמירות אלו מ"מ כשהנשים מזמרות בין האנשים הוא איסור חמור ופירצה יתירה והוא שאמרו זמרן גברי ועניין נשי פריצותא זמרן נשי ועניין גברי כאש בנעורת:

דף מח:

משחרב בית ראשון בטלו ערי מגרש ר"ל ערים הניתנות ללוים שהטעינם הכתוב מגרשות ופסקו אורים ותומים ופסקה מלכות בית דוד:
משמתו נביאים האחרונים ר"ל חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל:
הנצוק אינו חבור לטומאה ר"ל שאם היה מערה משקין לכלי טמא אין הקלוח המחובר לשני הכלים מצרפן לטמא את המשקין שבכלי העליון ומ"מ דבש הזיפים ונקרא כן על שם מקומו מתוך שהוא עב כשהקלוח פוסק סולד לאחוריו מלמעלה ומתערבת הטפה

שנתחברה עם התחתון בתוך העליון ומתוך כך טמאים וכן בצפיחת והוא יערת הדבש המעורבת עם השעוה וכבר ביארנוה במס' נזיר:

אע"פ שראוי לאדם להיותו חרוץ ומשתדל בעסקיו מ"מ תהא תורתו קבע ועסקיו עראי ויתלה עיקר בטחונו בהב"ה דרך הערה אמרו מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה:

דף מט.

שני תלמידי חכמים כל שהם זה עם זה הן ביחד הן בדרך ראוי להם שיהו דברי תורה ביניהם ואם הם בעיר אחת ראוי להם שיהו נוחים זה לזה בהלכה ולא יעשו הוראתם דרך קטרוג ונצוח שדברים אלו מעורים את הפקחים ומעלימים את האמת וכל תלמיד חכם שאין דחקו טורדו שלא לעסוק בתורה אלא שמקיימה אף מתוך העוני סופו לקיימה מתוך עושר וכבוד:

אע"פ שהתפלה עיקר גדול להנהיג את הדת על אופניה מ"מ צריך שיהא כל אדם עוסק בתורה כפי ענינו ומתוך כך תקנו סדר קדושה להיות מתרגמין בה עד שיהא אותו תרגום מובן להם ויהיו הכל כעוסקים בתורה ונמצא להם תורה ותפלה בענין אחד וכן תקנו להם שיהו שומעין דרשות ועונין אחריהם אמן יהא שמיה רבה וכו' ונמצאת תפלה ומשנה תדירה להם דרך הערה אמרו על אלו שהזכרנו עלמא אמאי קאי אקידושא דסידרא ויהא שמיה רבה מברך דאגדתא:

דף מט:

כל שהוא מחקות הגוים אפי' לא היה ענין עבודה זרה תלוי בו ומנהג ישראל באותו ענין על דרך אחרת אין ראוי להניח מנהגות ישראל במנהגותיהם בדבר שאין בו להכריע אלא שהכל מנהג לבד וכל שכן במה שיש בו סרך להיות להם לאי זה סימן להיות מצויינים בין האחרים ועל זו אמרו המספר קמי הרי זה מדרכי האמורי ותספורת זה הוא שהיו מרחיבים גזיזת השער מצד הפנים ומ"מ התירו בקצתם לעשות כן מפני שהיו קרובים למלכות והיתה המלכות מקפדת להיות כלם נוהגים על טכסיס אחד וכן אף לאחר שאסרו חכמת יונית התירוה לבית רבן גמליאל מפני שהיו קרובים למלכות:

משמת ר' אליעזר נגנז ספר תורה משמת ר' יהושע בטלה עצה ומחשבה משמת ר' עקיבא בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעיינות חכמה משמת ר' אלעזר בן עזריה בטלה עטרת חכמים שעטרת חכמים עשרם משמת ר' בטלה ענוה ויראת חטא:

משחרב מקדשנו נתביישו חברים ובני חורין חפו ראשם ונידלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי הזרוע ובעלי לשון הרע משחרב בית חמדתנו נתמעט כבוד תורה ונעשו החכמים הגדולים בעיני שאר העם כסופרים והם החכמים שאינם מובהקים ומומחים כל כך והסופרים כתלמידים והתלמידים כשאר העם והעם כשאר עממין על מה לנו להשען על אבינו שבשמים:

ונשלם הפרק ונשלמה המסכתא תהלה לאל וזהו מה שראינו לכללו במסכת סוטה תהלה לאל יבא אחריו מה שיראה לכללו בעניני מסכת נזיר בעזרת הצור ובישועתו אמן אמן.